چرو
جوانه
Chro

دوهفته نامه فرهنگی ، اجتماعی و سیاسی کردی / فارسی

چهار شنبه ۱۵ آذر ۱۳۹۱ / سال اول / شماره سیزدهم / قیمت: ۵۰۰ تومان

۱۶ آذر روز دانشجو

دانشجو و سیاست

بررسی رابطه دانشجویان با سیاست و شناسایی عوامل و زمینه‌های موثر بر آن، از ابعاد مختلف، قابل تحلیل و ارزیابی است.
از دیدگاه مارکوزه، هابرماس و فوکو، دانشجویان، دارای سه ویژگی و خصیصه اصلی هستند که می‌توانند پتانسیل و ظرفیت جنبش‌های اجتماعی جدید باشند که عبارتند از...

صفحه۴

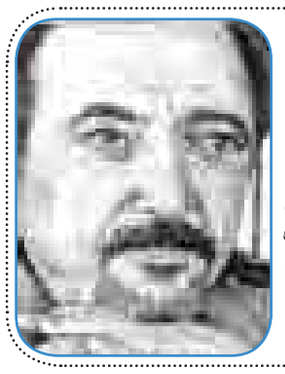

جنۆکەکانی ناو چیرۆکی من لە ژوورێکی چۆڵ و داخراودا سەردەردێنن

عەتای نەهایی، بگێڕەوەی چیرۆکی ژیانی مرۆڤە غەمگین و بێدەرەتان و باڵندە بریندارەکانی ئەم سووچە تەریکەی دنیا بەمجۆرە بۆمان دوا:

صفحە۶

در واکنش به حادثه آتش سوزی مدرسه شین آباد پیرانشهر؛

وزیر آموزش و پرورش باید پاسخگو باشد

چرو: ساعت ۸/۳۰ صبح چهارشنبه ۱۵ آذرماه در مدرسه روستای شین آباد بخاری نفتی آتش گرفته و مدیر مدرسه به همراه خدمتکار برای خروج این بخاری از کلاس اقدام می کنند که بنا به گفته مدیر مدرسه، هنگام خارج کردن بخاری آتش گرفته از کلاس، بخاری از دست آنها رها شده و این حادثه پیش می‌آید. دکتر رسول خضری در واکنش به حادثه آتش سوزی مدرسه شین آباد پیرانشهر اعلام کرد: اگر در هر جای دنیا حادثه ای از این دست روی دهد وزیر آموزش و پرورش آن کشور بلافاصله استعفا می دهد و ما هم منتظر واکنش وزیر هستیم.
خضری با ابراز مراتب تاسف از این حادثه دلخراش و همدردی با خانواده‌های قربانیان و مردم پیرانشهر افزود: تمام مسئولین مربوطه و کسانی که به نحوی با کم کاری و اهمال موجبات بروز این حادثه را فراهم کرده‌اند باید مورد بازخواست قرار گیرند.
وی با بیان اینکه با همکاری رئیس علوم پزشکی ارومیه و ستاد بحران و مسئولین نظامی و انتظامی منطقه و اعزام آمبولانس از شهرهای همجوار همانند مهاباد،...

۲

تورەج ئەسلانی خەڵاتی سێهەمی فیلم گرتنەوەی جیهانی مسۆگەر کرد

هەواڵ

ئۆیا بایدار: داوای لێبوردن لە کوردەکان بکەن

چرۆ: ڕۆژنامەنووس و نووسەری ۷۲ ساڵەی تورک لە دوا ڕۆمانی خۆی دەڕوانێتە کۆشت و بڕی کوردە عەلەوییەکان و لەمبارەوە جەماوەری تورکیا بە شەرمەزاری کوردەکان دەناسینێت.
بەپیی هەواڵی کوردپرێس لە ڕۆژنامەی تەرەف: ئۆیا وەک یەکێک لە ناسراوەترین ڕەخنەگرانی دەوڵەتی ئەردۆغان، لە پێشەکی ڕۆمانی "ئەو ژیانە پڕ هەیمەنەتان" لە بارەی چۆنیەتی نووسینی ئەم بەرهەمە دەڵێت: لە یەک دوو ساڵی ڕابردوو، کاتێک بۆ جارێکی دیکە بابەتی کوشت و بڕی عەلەوییەکان لە کۆمەڵگای سیاسی تورکیا شەمەند کرایەوە، من کەڵ و پەلی دایکم دەپشکنی و...

صفحە ۲

وتار

ژیانێکی بەردینە لە ڕۆانگەی ئادرنۆ و ئاگابێین

چرو: ئادرنۆ لە وانە-وتەکانی لەبارەی مێتافیزیکا لە ساڵی ۱۹٦۵دا دەڵێ: میتافیزیکیا لەم فۆرمەیدا کە ئەمڕۆ بەسەر ئێمەدا زاڵە«، ئەو مانا دەگەیێنێ، کە؛ «ئاخۆ ئیمکانی ژیان بۆ ئێمە مۆمەکینە«. ئەم پرسیارە پرسیارێکی تێئۆریە، چوونکا تێیدا ئیمکانی ژیان وا بە گریمانەگیراوە کە بەردو پەراوێزەکانی بوونی مرۆڤ کۆچی کردووە. لە ڕۆانگەی ئادرنۆ، ژیانی دوای شەڕ لە کۆمەڵگای سەرمایەداری،»ژیانی نەژیانراو«. هەر بەم چەشنە ئاگامبێن، بەردەوام داکۆکی لەسەر خاپوور بوون و تێک چوونی ئەزموون لە مۆدێرنیتەی هاوچەرخ دەکات...

صفحە ۸

لێکۆڵینەوە

دیمەنە خوێناویەکانی جۆمۆنگ شەڕی لێدەبارێ

چرو: لەبەر ئەوەی دەزگای تێگەیشتنی منداڵ بە تەواوەتی گەشەی نەکردەوە و توانای ئەوەی نیە کە ڕووداو و دیاردەکان لە یەکەیەکەی هاوکۆکدا گرد بکاتەوە، زۆر جار چاوەکانی وەک ئامێرێکی تۆمارکردن بەکاردەهێنی و فێر دەبێ. تا ژمارەی ئەو ڕووداو و وێنانەی هەمەڕەنگبن و کاتێکی زیاتر دەوێ بۆ ئەوەی بیرۆکەیەک یان بەستەرێکی تێگەیشتن لە نێوانیان دروست بکات. کە منداڵ لە ئاوینەی کۆمەڵگەدا، یان لە لایەن ژینگە کۆمەڵایەتییەکەیەوە خۆی بینیەوە، یان زۆرجار هاندرا، ئەو وێنە و کرتەڕووداوانە کە لە ڕێگەی چاوەکانییەوە بە...

صفحە ۹

علوی: دولت نهم نتوانست انتظارات مردم کردستان را برآورده سازد
صفحه ۱

رئیس حکومت اقلیم کردستان عراق: کردها تجزیه طلب نیستند
صفحه۲

هشدار مسئولین بهداشتی کردستان به افزایش آمار مبتلایان به ایدز
صفحه۲

کُردهای اردوغان،کُردهای اوجالان
صفحه۴

کُردها و اسلام
صفحه۵

"نظریه روانکاوانه فیلم" از پس نگاهی خیره
صفحه۵

علوی، نماینده مردم سنندج، دیواندره، کامیاران در مجلس شورای اسلامی:

دولت نهم نتوانست انتظارات مردم کردستان را برآورده سازد

چرو: بر اساس آمار موجود در خوشبینانه ترین حالت، ۹۲۰۰۰ نفر بیکار در سطح استان وجود دارد. حال بر فرض مثال، اگر دستفروشی را به عنوان شغل در نظر نگیریم، بررسی های دقیق نشان داده که این آمار به ۱۵۰ هزار نفر خواهد رسید. به نسبت جمعیتی که در حوزه انتخابیه (سنندج، دیواندره، کامیاران) وجود دارد، بیشترین جمعیت بیکار در این حوزه متمرکز می باشد؛ این بخشی از اظهارات سید احسن علوی نماینده مردم سنندج، دیواندره و کامیاران در گفتگو با چرو است.
سید احسن علوی نماینده مردمسنندج، دیواندره، کامیاران در مجلس شورای اسلامی به ارزیابی عملکرد دولت نهم اشاره کرد و گفت: درآمد نفت کشور در دولتهای نهم و دهم(دولت آقای احمدی نژاد) براساس آمارها به اندازه ی فروش نفت در دولت های قبلی بوده است. پیشتر قیمت هر بشکه نفت ۸ دلار بود ولی در حال حاضر هر بشکه نفت به مبلغ ۱۱۰ و ۱۲۰ دلار فروخته می شود در واقع درآمد ناشی از فروش نفت ما خیلی بالا است.
علوی گفت: اینکه آیا دولت در سطح کشور و در سفرهای استانی در همه ی استانها این سرمایه ها را عادلانه توزیع کرد و همه یکسان از مصوبات دولت برخوردار شدند؟ بنده به عنوان یک کُرد و یک کردستانی می خواهم عرض کنم آنگونه که سزاوار مردم استان کردستان است کار انجام نشده، البته دولتمردان زحمت هایی کشیده اند و دولتهای قبلی هم کارکردهایی داشته اند اما به گونه ای کارشناسی شده و هدفمند به صورتی که انتظار داریم کار نشده است؛ و امروز شاهد این حقیقت هستم که پروژه های اجرایی در استان کردستان آنگونه که شایسته و بایسته است به پیش نمی رود و به ویژه پروژه های زیربنایی و اساسی.مثلاً در همین کریدور شمال تا جنوب ، قاعدتاً به عنوان یک پروژه اصلی و زیرساختی که امروز تبدیل به قربانگاه خیل عظیمی از مردم شده، به عنوان زیرساخت اصلی و اساسی روند پیشرفت سریعی دارد اما باید دولت تمام هم و غم خود را بر روی پروژه مبذول دارد.
علوی افزود: باید اذعان کنم که این دولت و دولت های گذاشته به هرحال سرمایه گذاری کرده اند اما کُردستان با توجه به مشکلاتی که در قبل وجود داشته از قبیل: جنگ و برخی مسایل سیاسی، تعطیل شدن و راکد بودن فعالیت های عمرانی قریب به هفت الی هشت سال در استان کردستان، طرح های زیربنایی مانند خطوط ریلی و هوایی و زمینی واقعاً باید در استان کردستان فعال بشود و این هم تنها به خاطر استان کردستان نیست بلکه برای رشد و توسعه‌ی پایدار کشور خواهد کرد.
وی در ادامه می گوید: ما دارای ۲۲۰ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق هستیم بنابراین برای مبادلات و تجارت خارجی، بهترین مسیر مرز کردستان است از طریق دریای مدیترانه و از آنجا برای کشورهای آفریقایی و اروپایی. بنابراین سرمایه گذاری در استان کردستان می تواند بازخورد به سزایی در تولید ناخالص داخلی و رشد و توسعه کشور داشته باشد. بنده فکر می کنم دولت می تواند بیشتر از اینها سرمایه گذاری کند.به عنوان نمونه پروژه ارتباطی کریدور شمال جنوب که در استان است و به خاطر تخصیص اعتبار همه پیمانکاران کار را رها کرده اند و پروژه به تعویق افتاده ارزش آن را دارد که دولت از اعتبارات مهر ماندگاری که هنوز هم معلوم نیست شاخصه های آن چیست و موضوعی به نام اعتبارات مهر ماندگار وجود دارد، هزینه نماید و این پروژه ها را فعال و به سرعت به اتمام برساند که هم به سود استان و هم به سود کل کشور است. وی با اشاره به اینکه پروژه‌ی راه آهن کردستان هم تعطیل است و از سال ۸۸ به این طرف هیچ کاری صورت نپذیرفته است گفت: این پروژه مهم در ۸۰ کیلومتری قروه به حالت تعطیل درآمده و تاکنون فعال نشده است.انتظار ما از دولت در چند ماه باقی مانده از عمرش این است که سرمایه گذاری ها و تخصیص اعتبارات را برای پروژه های استان کردستان افزایش دهد که با این کار در واقع رشد و توسعه‌ی استان را دنبال کرده اند.
وی در پایان سخنان خود افزود: ارزیابی من از عملکرد دولت نهم و دهم بد نیست اما آن طوری که انتظار می رفت محقق نشده است که یا برنامه ریزی درست نبوده یا به هر طریق در بعد تخصیص اعتبارات کم آورده است.
گزارش: حسن صالحی

باحضور هنرمندان و دوستداران موسیقی هورامان؛

مجلس ختم هنرمند خوش صدای کرد" صباح هورامی" در سنندج برگزار شد

چرو: مراسم ختم صباح هورامی شامگاه یکشنبه ۱۲ آذر ماه جاری با حضور فرزندان و خانواده آن مرحوم، جمعی از هنرمندان کردستان ایران و اقلیم کردستان عراق از جمله "طاها مصطفی"، "عثمان هورامی"، "عزت شوکت"، "بخشه"، "مولود شوشمه ای"، "جمیل نوسودی"، "محمد حسین کمینه ای" " جلال هرسینی"، فتح الله امینی"، "صابر و صباح شیانی"، جمعی از هنرمندان و روزنامه نگاران سنندجی و اقشار مختلف مردم هنر دوست کرمانشاه و کردستان با تلاش جمعی از دلسوزان فرهنگ و هنر در سنندج برگزار شد و شرکت کنندگان با حضور در این مراسم ضمن قرائت فاتحه یاد و خاطره آن مرحوم را گرامی داشتند.
در این مراسم، طاها مصطفی به نمایندگی از خانواده مرحوم صباح هورامی از حضور مردم در مجلس ختم این هنرمند و ابراز همدردی آنان قدردانی کرد و گفت: افتخار ما این است که آن زنده یاد برای اعتلا و تقویت فرهنگ کردی و به ویژه هورامان از هیچ تلاش و کوششی دریغ نکرد.
در ادامه جمعی از هنرمندان و نویسندگان از جمله عثمان هورامی، فتح الله امینی، کیوان محمدی، طاها رئوفی، شریف علیرمایی، عزت شوکت، یحیی صمدی، صباح شیانی و سیروان خالدی در مورد تاثیر موسیقی هورامان در توسعه موسیقی کردی و جایگاه و شخصیت مرحوم صباح هورامی در ارتقاء این مهم سخنانی ایراد کردند و هنرمندان هورامان شامل: محمد حسین کمینه ای، فرزاد شوشمه ای، عادل نادری، صابر خدا مرادی و سیروان خالدی با خواندن سیاه چمانه لایه لایه و محزون احساسات و عواطف درونی خود را نسبت به ...

۲

تورەج ئەسلانی خەڵاتی سێهەمی فیلم گرتنەوەی جیهانی مسۆگەر کرد

چرۆ: تورەج ئەسلانی فیلم هەڵگری کورد لە بیستەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی هونەری فیلم گرتنەوەی "پلۆس کرایمیج"ی پۆلاندا، وەک گرینگترین فێستیڤاڵ فیلم گرتنەوە لە جیهان، خەڵاتی بۆقی بڕۆنزی پێبەخشرا.
بەپێی ئەم هەواڵە لە ماڵپەڕی فەرمی پلۆس کرایمیج: داوەرانی ئەم خولە لە فێستیڤاڵی پولاندی فیلم گرتنەوە، شەوی ۲۱ی نۆڤێمبێر/۱۱ی سەرماوەز، لە شاری بیدگوشی پۆلاندا، خەڵاتی بۆقی زێڕین، وەک سەرەکیترین خەڵاتی فیلم گرتنەوەی ساڵی جیهانی بە "نیکولاس بۆڵداگ" بۆ فیلم گرتنەوەی "سیحربازی شەڕ" لە دەرهێنانی "کیم نوگین" لە کەنەدا بەخشی و خەڵاتی "بۆقی زێوین"ی بە هاوبەشی بە "ئیو کاپ" و "کارولین شامپتییە" بۆ فیلم گرتنەوەی "ماشینەکانی پیرۆز" لە دەرهێنانی "لیوس کاراکس" وەک بەرهەمی هاوبەشی ئاڵمانیا و فەڕەنسا ئاراستە کرد.
هەروەها لەم ناوە، فیلم هەڵگری کوردی کرماشانی بۆ فیلم گرتنەوەی "وەرزی کەرگەدەن" لە دەرهێنانی "بەهمەن قوبادی" وەک بەرهەمی هاوبەشی هەرێمی کوردستان و تورکیا، خەڵاتی سێهەمی مسۆگەر کرد.
بەگوێرەی ئەم هەواڵە، لە کۆی ۱۵ فیلمی بەشدار بوو لە بەشی کێبەرکێی بیستەمین خولی نێونەتەوەیی هونەری فیلم گرتنەوەی "پلۆس کرایمیج"، کۆمەڵێک فیلمی ناوداری وەک "ئەتلەسی هەور" لە دەرهێنانی هاوبەشی "تام تیکوێر" و "ئەندی واچۆکسی" و "لانا واچوسکی"، "گیانەلەبەرانی وەحشی ژینگەی باشوور" لە دەرهێنانی "بێن زیتلین"، "ڕێنوێنی گەر" لە دەرهێنانی "پۆل تامس ئەندێرسۆن" و فیلمی "تارگۆ" لە دەرهێنانی "بێن ئەفەک"، لە ڕکابەری بۆ وەرگرتنی خەڵاتی بۆقی باشترین فیلم گرتنەوە لە ئیرەج ئەسلانی دواکەوتن.
هەروەها، ئەسلانی کە هاوکات لەم فیستیڤاڵە بۆ فیلمی "بۆغز" لە دەرهێنانی "ڕەزا دەرمیشیان" لە ئێران، بۆ وەرگرتنی خەڵات بەربژار کرابوو، دوای وەرگرتنی بۆقی برۆنز، خەڵاتەکەی ئاراستەی "ڤیتۆریۆ ئیستۆراو" و "داریووش خەلەجی" وەک دوو فیلمی هەڵگری ناسراوەی جیهانی کرد.

ئەمە لە کاتێکدایە کە ئەم فیلم هەڵگرە کوردە، پێشتر لە ۲۳ی نۆڤێمبێر/ ۳ی سەرماوەز، لە شەشەمین خولی فێستیڤاڵی ئاکادیمیای "ئاسیا پسیفیک"(APSA) لە ئیالەتی کۆئینزلەندی ئۆسترلیا، دوای وەرگرتنی خەڵاتی باشترین دەسکەوتی فیلم گرتنەوە، بە ئامادەبوونی ۷۰۰ کەسایەتی سینەمایی، خەڵاتەکەی بە بێهرۆز وسووقی، ئەکتەری ساڵانی زووی ئێران بەخشی.
ئەسلانی لەو کێبەرکێیەشدا لەگەڵ "چارین پنگیانیچ" فیلم هەڵگری "بۆ ناهان، گەڕانەوەی تاوانبار" لە وڵاتی مالیزی، "چین تینگ چانگ" فیلم هەڵگری "شەڕکەرانی کوڵکە زێڕینە" لە تایوان، "حجیک پوولاک" و "لای یووفای" فیلم هەڵگرانی "wu Xia"لە هۆنگ کۆنگ و "یۆری راسیکی" فیلم هەڵگری "گرووپ" لە ڕووسیا، ڕکابەری دەکرد،
شیاوی ئاماژەیە: فیلم هەڵگری کرماشانیی "وەرزی کەرگەدەن"، لە ڕێکۆردێکی دیکەیدا لە شەستەمین خولی فیستیڤاڵی سێن سباستیان خەڵاتی باشترین فیلم گرتنەوە مسۆگەر کردبوو.

Chro

Wednesday - 5 December
2012 - First year
Number 13
price 5000 R

سال اول / شماره سیزدهم/ چهارشنبه ۱۵ آذر ۱۳۹۱

چرو اول و پانزدهم هر ماه منتشر میشود

دو هفته نامه ی فرهنگی، اجتماعی و سیاسی چرو

صاحب امتیاز و مدیر مسئول :	محمد هادیفر
سردبیر:	اسکندر مرادی
دبیربخش فارسی:	هورامان بهرامی
دبیربخش کردی:	امجد غلامی
مدیر داخلی :	گلاله حیدری
طراحی و صفحه آرایی:	کمال شهسواری
تحریریه:	لیلا کریمی / سارا حسینی
تلفن: ۰۸۷۱۶۶۲۹۳۸۵	فاکس : ۰۸۷۱۶۶۲۹۳۸۹

نشانی : خیابان جام جم ساختمان کردپرس/ طبقه اول/
دوهفته نامه چرو کد پستی: ۶۶۱۷۹-۶۷۹۴۱
پست الکترونیکی:
Emeil: chro.weekly@yahoo.com
chro.weekly@gmail.com

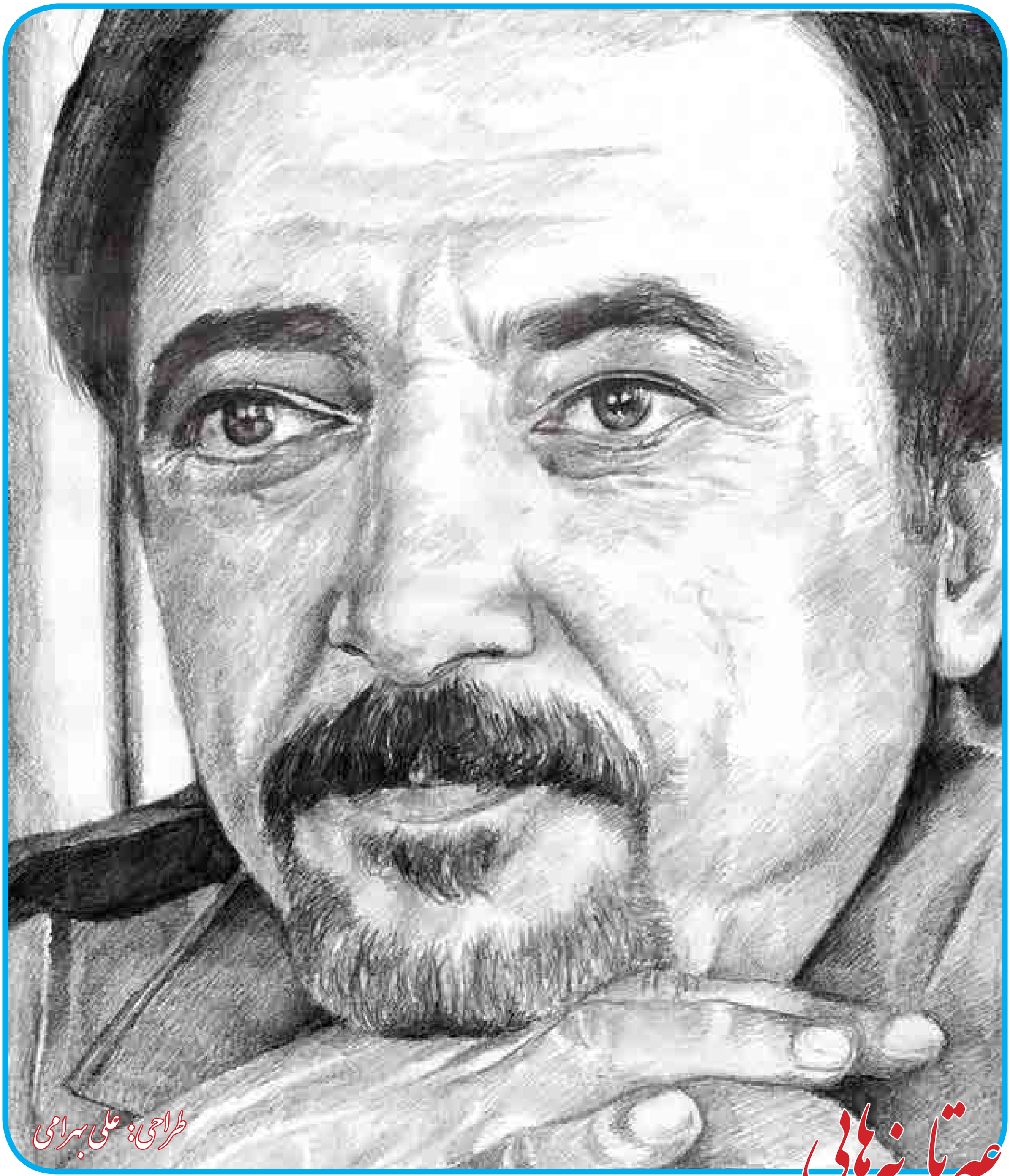

وته‌ی سه‌رنووسه‌ر

۱۶ی سه‌رماوه‌ز

ڕۆژی ١٦ی سـه‌رماوه‌ز(آذر)ی ١٣٣٢ ی هه‌تاوی(٧ی دیسه‌مبه‌ری ١٩٥٣ی زایینی) هێزه چه‌کداره‌کانی ڕژێمی شـای ئێران هه‌ڵیانکوتایه سه‌ر زانکۆی تاران و که‌وتنه گیانی خوێندکارانی زانکۆکـه و ٣ که‌سـیان به ناوه‌کانـی (نازه‌ر شـه‌رێعه‌ت ڕه‌زه‌وی، موسـته‌فا بـزۆرگ نیا و ئه‌حمه‌د قه‌ندچی) شـه‌هید کرد. شـه‌هیدکردنی ئه‌و ٣ خوێندکاره دواتر بوو به هێمای بزووتنه‌وه‌ی خوێندکاری و ئه‌و ڕۆژه وه‌کوو ڕۆژی خوێندکار له ڕۆژژمێری فه‌رمی ئێراندا ناوی لێده‌برێت.

هۆی ڕووداوه‌که ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ کودێتای سه‌ربازی ڕژێمی شـا به‌رانبـه‌ر ده‌وڵه‌تـه دیمۆکراته‌که‌ی دوکتۆر مۆسـه‌دێق لـه ٢٩ی خه‌رمانانی١٣٣٢ دا. دوای ئـه‌و کودێتایه ڕژێمی شـا توانی به پشـتیوانی وڵاتـه یه‌کگرتووکانـی ئه‌مریکا و هێزه چه‌کداره‌کانـی کۆنترۆڵی وڵات بکاته‌وه و نه‌یارانی خۆی بێبه‌زه‌ییانه سه‌رکوت بکات.

به‌ڵگه نێهێنییه‌کان ده‌ریده‌خه‌ن که ئه‌مریکا بۆ ئه‌و کودێتایـه ٢١ میلیـون دۆلاری ته‌رخان کردبوو. ئه‌مریـکا نیگه‌رانـی ئه‌وه بوو کـه بزووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی به‌سـه‌رۆکایه‌تی دوکتۆر مۆسـه‌دیق هاوسـه‌نگی جێئۆپۆله‌تیکی ناوچه‌که تێکبدات و سـتراتێجی ناوچه‌یی بکه‌وێته مه‌ترسییه‌وه. له‌و سه‌روبه‌نده‌دا ناوچه‌که به گشتی و ئێران به تایبه‌ت کێشـی جێئۆپۆله‌تیکی زۆر گرنگی هه‌بوو و له ڕه‌کابه‌ریی نێوان ئه‌مریکا و یه‌کیه‌تی سـۆڤیه‌تی جاراندا وڵاتـی ئێران سـنووری پێکدادانی دوو ئایدۆلۆجیـای دژ به یه‌ک واته سۆسـیالیزم و کاپیتالیزمی دیاری ده‌کرد.

دوای کودێتاکـه جۆرێک لـه نائۆمێدی و بێ هیوایی هه‌موو چین و تۆژێکی ئێرانی به تایبه‌ت نۆخبه سیاسـیه‌کان و خوێندکارانـی گرتبووه و ئه‌وه‌ش وای له ڕژێمی شـا کردبوو که هه ست به جۆرێک ده‌سه‌ڵاتی توکمه و ته‌با بکات و تووشی جۆرێک له هه‌ڵه‌ی ستراتێجیکی ببێت. ڕژێمه‌که ئـه‌وه‌ی له بیر چووبوو که ده‌سـه‌ڵاتی توکمه له ناخی خۆیدا جۆرێک له به ڕخۆدانی گشـتی و دژه ده‌سـه‌ڵات دروسـت ده‌کات و ئاکامه‌که‌شی ئـه‌وه ده‌بێت که ده‌سـه‌ڵات با توکمـه و ته‌با و بێبه‌زه‌ییـش بێت له کۆتاییدا چـۆک داده‌دات. ده‌سه‌ڵاتی شا پشـتی به‌بایه‌خی جێئۆپۆله‌تیکی وڵاتی ئێران به‌سـتبوو له گوتاری سیاسی وڵاته یه‌کگرتووه‌کاندا.

ده‌سه‌ڵات ئه‌وه‌ی پشت گوێ خستبوو که بایه‌خی جێئۆپۆله‌تیکـی بـێ پشتبه‌سـتن به ویسـتی دانیشـتوان ناتوانێت ببێته فاکته‌ری هێز و توانا. گوتاری جێئۆپۆله‌تیکی سه‌رده‌می شا گوتارێک بوو که پشـتی بـه فاکته‌ری ده‌ره‌وه به‌سـتبوو. جێئۆپۆله‌تیک گه‌ر پشت به فاکته‌ری نێوخۆیی و ویسـتی دانیشتوانه‌که‌ی نه‌به‌ستێت خۆی دژی خـۆی ده‌خولقێنێت و دژه جێئۆپۆله‌تیک له ناخی خۆیدا دروسـت ده‌کات. ڕژێمی سیاسـی ئه‌گه‌ر گوێبیستی ویستی دانیشـتوانه‌که‌ی نه‌بێت "نوام چامێسکی" گوته‌نی ڕژیم و ده‌وڵه‌تێکی ڕووخاوه.

دوای کودێتاکـه زلهێـزه جیهانییه‌کانی به‌ره‌ی ڕۆژئاوا به تایبـه‌ت به‌ریتانیا و ئه‌مریکا بۆ هێور کردنه‌وه‌ی بارودۆخه‌که که‌وتنه خۆیان و ٣ مانگ و ٦ ڕۆژ دوای ڕووخانـی دوکتـۆر مۆسـه‌دێق به‌ریتانیا "دینیس رایـت"ی وه‌کوو باڵوێزی خۆی ده‌سنیشان کرد و باڵوێزخانه‌ی وڵاته‌که‌ی کرده‌وه و بانگه‌شه ی ساغکردنه‌وه‌ی پێوه‌ندی هه‌ر دوو لای کرد. هاوکات دادگایی کردنی دوکتۆر موسه‌دیق لـه دادگای نیزامیدا به‌ڕیوه ده‌چوو. سـه‌ره‌ڕای کودێتاکه واته ژنرال زاهێدی که وه‌کوو سه‌ره‌ڕۆک وه‌زیران ده‌ستنیشـان کرابوو ڕایگه‌یاند که ڕۆژی ١٨ی سه‌رماوه‌ز "نیکسـۆن" سه‌ره‌ڕۆک کۆماری ئه‌و کاته‌ی وڵاته یه‌کگرتووه‌کان سـه‌ردانی شای ئێران ده‌کات.

خه‌ڵکی ئێـران و بزووتنـه‌وه‌ی خوێندکاری باش ده‌یانزانـی کـه به‌ریتانیا و ئه‌مریـکا هۆکاری سـه‌ره‌کی ڕووخانی دوکتۆر مۆسه‌دیق بوون بۆیه به بیستنی ساغکردنه‌وه‌ی پێوه‌ندییه سیاسیه‌کانی ئێران و به‌ریتانیا و ئه‌مریکا بایکۆتی سه‌ردانه‌که‌ی نیکسۆنیان کرد و ئه‌و ڕۆژه‌یان به ڕۆژی ماته‌مین و ڕه‌ش ده‌زانی.

وا دیاره "بزووتنه‌وه‌ی خوێندکاری" ده‌رکی به ئه‌و نامه‌تی و ده‌ستێوه‌ردانی بیانی له کاروباری وڵاتدا کردبوو بۆیـه خوێندکارانی زانکۆی تاران خۆیان بۆ بایکوتکردنی سـه‌ردانه کـه ئاماده کردبوو. ڕۆژی ١٦ی سـه‌رماوه‌ز خوێندکاران له کۆلێجی ته‌کنیکی زانکۆی تاراندا کۆبوونه‌وه و دروشمی دژه حکوومه‌تیان به‌رز کرده‌وه.

چه‌کدارانی ڕژێمیش بێ گوێدانه "پیرۆزی زانکۆ و خوێنـدکار" ڕژانه نـاو زانکۆکه و ٣ که‌س له خوێندکارانیان شه‌هید کرد.

ته‌نانه‌ت ڕژێـم ڕۆژنامه‌کانی ئاگادار کرده‌وه که هـه وڵی کوژرانی خوێنـدکاران بڵاو نه‌که‌نه‌وه. ئێسـتاش له پیرۆز کـردن و یادکردنه‌وه‌ی ئه و بۆنه‌یه دا "چرۆ" به ئه‌رکی نیشـتمانی و مرۆیی خۆی زانی وته‌ی سه‌رنووسـه‌ر به‌م بۆنه‌وه ته‌رخان بکات.

با رأی قاطع ١٣٨ کشور:

ارتقای موقعیت فلسطین در سازمان ملل به عنوان دولت ناظر

چرو: سازمان ملل متحد در آخرین نشست خود بـه تصمیم گیـری در رابطه با فلسـطین پرداخت.

در ایـن نشسـت ١٣٨ کشـور جهـان ارتقای جایگاه فلسطین را در سازمان ملل را پذیرفتند. از ایـن پـس فلسـطین بعنوان دولـت ناظر در سـازمان ملل حضور خواهد داشـت که پیشتر بعنـوان عضو ناظر همچون سـازمان همکاری های اسلامی حضور داشت.

این بدان معنی اسـت که از ایـن پس صندلی فلسـطین در صحن مجمع عمومـی و در کنار واتیکان خواهد بود.

روزنامه آمریکایی نیویورک تایمز در یاداشتی اعلام کرد: تصمیم اخیر مجمع عمومی سازمان ملل درباره ارتقای موقعیت فلسطین در سازمان به عنـوان دولت ناظر آنهم بـا رأی قاطع ١٣٨ کشور را می توان شکستی تلخ برای آمریکا و اسرائیل به شمار آورد.

این روزنامه همچنین به بررسی دلایل اخذ این تصمیم از جانب این ١٣٨ کشور پرداخت

نیویورک تایمز جنگ اخیر اسـرائیل علیه غزه و فلسـطین را موجب بی اعتباری اسـرائیل در مجامع بین المللی دانست و از آن به عنوان گام دیگری برای افزایش اعتبار فلسـطین و دولت محمود عباس و فلسطینیان در جهان نام برد.

گفتنی اسـت در مجمع عمومی سـازمان ملل، ایـالات متحده ی آمریکا و اسـرائیل و کانادا و جمهوری چک و چند کشور دیگر از جمله مخالفان این تصمیم بودند.

لازم به ذکر اسـت تصمیم اخیر مجمع عمومی سازمان ملل این امکان را به فلسطینیان می دهد که در رابطه با قتل و کشتار اسرائیل علیه خود در مجامع بین المللی دادخواست ارائه کنند.

در پی افزایش تنش های اقلیم کردستان با دولت مرکزی:

دبیر کل سازمان ملل از افزایش تنش های بغداد–اربیل ابراز نگرانی کرد

چرو: بان کی مون، دبیر کل سـازمان ملل متحد گـزارش اخیر خود در شـورای امنیت دربـاره وضعیت متشـنج عراقهشـدار داده و خواسـتار حل مسالمت آمیز اختلافات موجود گردید.موضع گیـری بان کی مون در رابطه با ورود نیروهـای حکومت مرکزی به کرکوک و مناطق مورد مناقشـه با استقبال مسئولین اقلیم و انتقاد دیگر گروههای عراقی مواجه گردید.

دینـدار زیباری با مثبت خوانـدن گزارش بان کـی مون به شـورای امنیت، موضـع دبیرکل سـازمانِ ملل را بـا مواضع حکومـت اقلیم و رهبران کُرد مشابه خواند.

این مسئول ارشد روابط خارجی اقلیم کردستان اعـلام نگرانی رهبر اقلیم کردسـتاندر رابطه با تشـکیل فرماندهی عملیات دجله، مطرح شدن این مسائل را در شورای امنیت بازتاب نگرانی نهادهای بین المللی و از جمله شورای امنیت از تحولات داخلی عراق توصیف کرد.

وی گفـت: مطـرح شـدن نگرانـی کُردها و بازتاب آن در شـورای امنیت نشان از نگرانی سـازمانهای بیـن الملل از رابطـه کُردها و حکومت عراق است و باید دو طرف تلاشهای خود را برای آرام تر شدن اوضاع و پایان دادن به تنشها بکار گیرند.

در واکنش به سـخنان بان کی مون، لبنا رحیم نماینده ائتلاف العراقیـه آزاد گزارش افزایش تنش میان اقلیم کردسـتان و حکومت مرکزی عراق را از زبان دبیرکل سـازمان ملل محکوم کـرد و آن را دخالـت در امـور داخلی عراق توصیف کرد.

وی اظهارنظـر بان کی مون را غیرمسـئولانه و غیرمنطقی دانسـت و گفت: تا زمانی که ما بان کی مون درخواسـت دخالـت در امور عراق نکـرده ایـم، و وی نمی توانـد در اموری که اطلاعـات کافی راجع به آن نـدارد اظهارنظر کند.

وی به بان کی مون توصیه کرد: به جای اظهار نگرانی از وضعیت در عراق به فکر فلسـطینی ها باشد و تنها نظاره گر ظلم و ستم اسرائیلها به فلسطینی ها نباشد.

هفته آموزش و اطلاع رسانی پیشگیری ایدز

هشدار مسئولین بهداشتی کردستان به افزایش آمار مبتلایان به ایدز

چـرو: معـاون علوم پزشـکی کردسـتان ازشناسـایی ۴۵۳ بیمـار اچ ای وی مثبـت در استان کردستان خبر داد.

فـرزام بیدارپور گفت: متاسـفانه تا کنون ۱۷۴ نفـر بدلیل ابتلا بـه این بیماریجـان خود را از دست داده اند.

بیدار پور با بیان اینکـه : از تعداد کل مبتلایان به بیماری ایدز در کردسـتان ۶/۸ درصد زن و ۲۳/۸درصد متأهل و ۵۲/۱ درصد بیکار هستند افـزود: تزریق با ۸۸ درصـد، ۷ درصد آمیزش جنسی ، ۷ درصد خون و فرآورده های خونی، مادر به کودک یک درصد، و همچنین دلایل نامشـخص۳/۳ درصـد از شـایعترین راههای انتقال بیماری ایدز دراستان کردستان می باشد این مسـئول دانشگاه علوم پزشـکی کردستان آمـار کل مبتلایان به بیمـاری اچ آی وی مثبت(ایدز) در کردسـتان را در حدود ۲ هزار نفر دانسـت و افزود: تنها یک چهارم مبتلایان شناسایی شده اند.

وی در ادامه اظهارات خود در رابطه با راههای پیشـگیری نیز گفت: آموزش و اطلاع رسانی در جامعـه به ویـژه در بینجوانانمـی تواند به کاهش این آمار کمک شایانی نماید.

بیدارپور افزود: سـالانه بطـور میانگین بیش از ۱۰۰ هزار نفر از مردم اسـتان در زمینه راههای پیشگیری و کنترل ایدز آموزشهای لازم را فرا می گیرند.

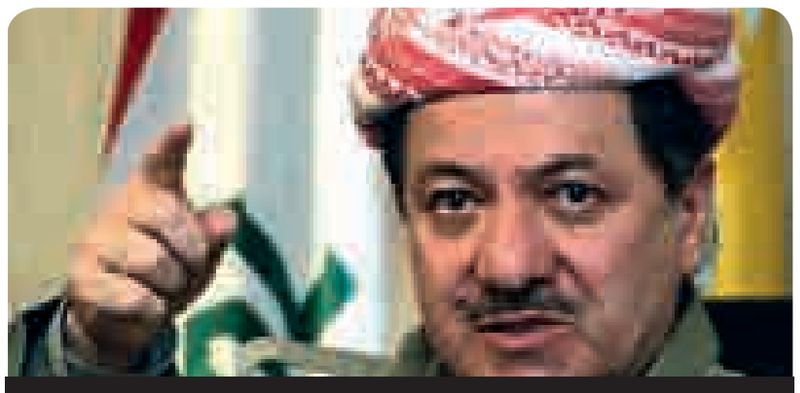

رئیس حکومت اقلیم کردستان عراق:

کُردها تجزیه طلب نیستند

چرو: مسعود بارزانی رئیسِ حکومت اقلیم کردسـتان عراقاعلام کـرد: کُردها همچنان بر همپیمانـی با دیگـر گروههای عراقـی پایبند هستندو در فکر تجزیه عراق نیستند.

بارزانـی در یک کنفرانس خبری با اشـاره به تنش های موجود بر سـر استقرار نیروی نظامی و متشـنج کردن اوضاع از جانب دولت مالکی گفـت: این اقدامات در جهت انصراف کردها از حضـور در مناطق مورد مناقشـه و دسـت کشـیدن از ماده ۱۴۰ قانون اساسی عراق است که ما بهیچ وجه کوتاه نخواهیم آمد.

از سـوی دیگر میسـون دملوجی، سـخنگوی لیست العراقیه از اقدام مالکی در رفع مصونیت پارلمانی از نمایندگان طرفـدار تحقیق درباره شـکنجه در زندانهـا انتقـاد کرد و خواسـتار گشایش پرونده تمام مفسدین شد.

وی مدعـی شـد: مالکـی طـی هفت سـال حاکمیت جز بحران آفرینی کار دیگری انجام نداده است.

طارق جوهر، مشاور مطبوعاتی رئیس پارلمان اقلیـم کردسـتان نیـز با اشـاره به فـداکاری نیروهای پیشمرگ در آزادی عراق از چنگال دیکتاتـوری بعـث اتهامات مالکی بـه کُردها مبنی بر مانع تراشـی در راه مذاکرات را کذب محض خواند.

جوهـر تاکید کرد: مذاکره کننـدگان اقلیم و دولت مرکزی به یک توافق مشـترک دسـت یافتند، امـا مالکی با آگاهـی از این توافق در مسیر تحقق آن مانع ایجاد کرد.

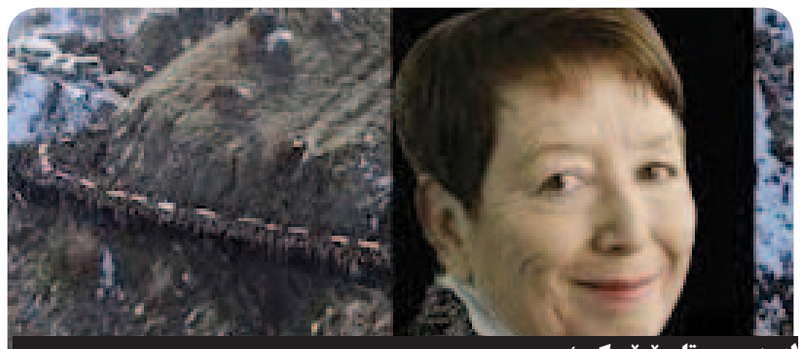

له درسیم تا ڕۆبۆسکی؛

ئۆیا بایدار: داوای لێبوردن له کورده‌کان بکه‌ن

چرۆ: ڕۆژنامه‌نووس و نووسه‌ری ٧٢ ساڵه‌ی تورک له دوا ڕۆمانی خۆی ده‌ڕوانێته کۆشت و بڕی کورده عه‌له‌وییه‌کان و له‌مبارەوه جه‌ماوه‌ری تورکیا به شه‌رمه‌زاری کورده‌کان ده‌ناسینێت.

به‌پیی هه‌واڵی کوردپرێس له ڕۆژنامه‌ی ته‌رەف: ئۆیا وه‌ک یه‌کێک له ناسراوه‌ترین ڕه‌خنه‌گرانی ده‌وڵه‌تی ئه‌ردۆغان، له پێشـه‌کی ڕۆمانی "ئه‌و ژیانه پڕ هه‌یمه‌نه‌تان" له باره‌ی چۆنیه‌تی نووسینی ئه‌م به‌رهه‌مه ده‌ڵێت: له یه‌ک دوو ساڵی ڕابردوو، کاتێک بۆ جارێکی دیکه بابه‌تی کوشت و بڕی عه‌له‌وییه‌کان له کۆمه‌ڵگای سیاسـی تورکیا شـه‌مه‌ند کرایـه‌وه، من کـه‌ڵ و په‌لی دایکم ده‌پشکنی و به هه‌ڵکه‌وت میدالیایه‌کم دۆزییه‌وه که له‌سـه‌ری نووسـرابوو؛ یادگاری فه‌خه‌ری ئۆپراسیۆنی درسیمی ٣، ساڵی ١٩٣٨.

ده‌شڵێت: هه‌ر له ڕێگای ئه‌م مدالیا بوو که زانیم، باوکم له سه‌رده‌می سـه‌ربازیی له درسیم و له میانه‌ی ڕه‌شکوژی کورده عه‌له‌وییه‌کان ئه‌م میدالیای فه‌خه‌ری پێبه‌خشـراوه و من له‌مبارەوه خـۆم زۆر به شـه‌رمه‌زاره ده‌زانـم و بێز له خۆم ده‌که‌مه‌وه.

ئۆیا بایدار زیاتر ده‌ڵێت: نووسـینی ئه‌م ڕۆمانه هه‌وڵێکه بـۆ داوای لێبوردنی گه‌وره و مرۆڤانه له کورده‌کان.

نووسه‌ر و ڕۆژنامه‌نووسـی تورک له جێیه‌کی دیکـه له پێشـه‌کی ئـه‌م ڕۆمانه ئامـاژه به ڕووداوه‌که‌ی ڕۆبۆسـکی ده‌کات و له باره‌یه‌وه ده‌نووسـێت: ڕۆبۆسکی کارده‌سـاتێکی به ته‌واو مانابـوو و تا ده‌وڵه‌ت به گشـتیی و به جیددی داوای لێبوردن له خه‌ڵکی کورد نه‌کات، ناتوانێت پاکانه‌یه‌ک بۆ کاری خۆی بهێنێته‌وه، ئه‌مه‌ش واتـا چه‌ندین داوای لێبوردن، له درسـیمه‌وه تا ڕۆبۆسـکی، له لایه‌ن کاربه‌ده‌سـتانی ده‌وڵه‌تی تورکیا له کورده‌کان.

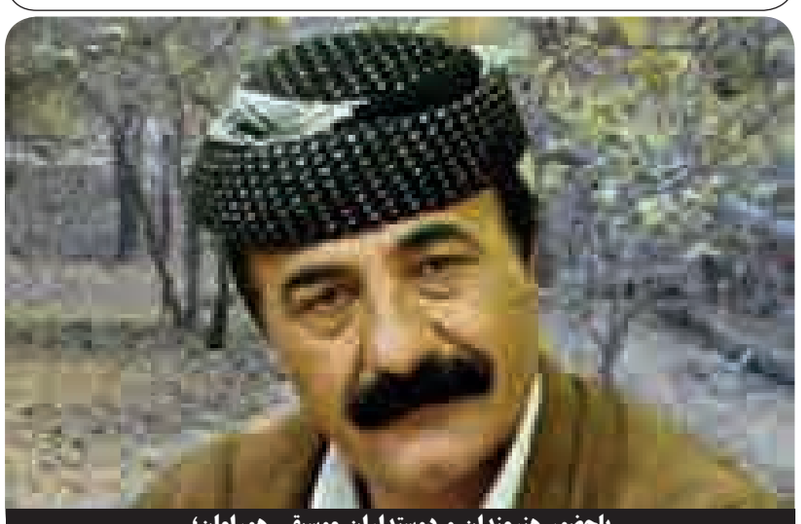

باحضور هنرمندان و دوستداران موسیقی هورامان؛

مجلس ختم هنرمند خوش صدای کرد" صباح هورامی" در سنندج برگزار شد

در ادامـه جمعی از هنرمندان و نویسـندگان از جملـه عثمان هورامی، فتـح الله امینی، کیوان محمدی، طاها رئوفی، شـریف علیرمایی، عزت شـوکت، یحیی صمدی، صباح شیانی و سیروان خالدی در مورد تاثیر موسیقی هورامان در توسعه موسـیقی کردی و جایگاه و شـخصیت مرحوم صباح هورامی در ارتقاء این مهم سـخنانی ایراد کردند و هنرمندان هورامان شامل: محمد حسین کمینه ای، فرزاد شوشمه ای، عادل نادری، صابر خدا مرادی و سـیروان خالدی با خواندن سـیاه چمانه لایه لایه و محزون احساسـات و عواطف درونی خود را نسـبت به درگذشـت زود هنگام این هنرمند به نام هورامان ابراز داشتند.

گفتنی اسـت صباح هورامـی، هنرمند کرد سحرگاه روز ۹ آذر ماه جاری/ ۲۹ نوامبر ۲۰۱۲ در سـن ۴۹ سـالگی بر اثر سـکته قلبی در شهر سلیمانیه درگذشت.

صبـاح هورامـی در سـال ۱۳۴۲ ه.ش/ ۱۹۶۳ میـلادی در روسـتای «خارگیـلان» از منطقـه هورامان به دنیا آمد و دارای سـه پسر و دو دختر است.

مرحـوم صباح هورامی هنرمنـد خوش صدای" سـیاوچه مانـه" در طول حیـات پربـار خود به موسـیقی اصیـل کـردی بـه ویـژه آهنگهای فولکلوریک و هورامی خدمات شایانی کرد.

گزارش: یحیی صمدی

گزارش

وزیر آموزش و پرورش باید پاسخگو باشد.

چرو: دکتر رسـول خضری در واکنش به حادثه آتش سـوزی مدرسه شـین آباد پیرانشهر اعلام کـرد: اگر در هر جای دنیـا حادثه ای از این دست روی دهد وزیر آموزش و پرورش آن کشور بلافاصلـه اسـتعفا می دهد و مـا هم منتظر واکنش وزیر هستیم.

خضـری با ابـراز مراتب تاسـف از این حادثه دلخراش و همدردی بـا خانواده‌های قربانیان و مردم پیرانشـهر افزود: تمام مسئولین مربوطه و کسـانی که به نحوی با کـم کاری و اهمال موجبات بروز ایـن حادثه را فراهم کرده‌اند باید مورد بازخواست قرار گیرند.

وی بـا بیـان اینکه با همـکاری رئیس علوم پزشکی ارومیه و ستاد بحران و مسئولین نظامی و انتظامی منطقه و اعزام آمبولانس از شهرهای همجوار همانند مهاباد، ارومیه و اشنویه به محل حادثه، مصدومین در اسرع وقت روانه بیمارستان های پیرانشهر و نقده شدند افزود:

درصد سوختگی ۳ نفر از ۳۷ دانش آموز قربانی ایـن حادثـه بین ۵۰ تا ۷۰ درصـد و وضعیت جسمی آنها وخیم میباشد.

خضری گفت: کارکنان ستاد بحران هم در نقده و هم در پیرانشهر بلافاصله وارد عمل شدند و از نزدیک بر امر انتقال و درمان مصدومین نظارت مـی کنند تا حادثه بحرانی تر نشـود و حادثه جبران ناپذیری دیگری روی ندهد.

نماینده پیرانشـهر و سردشـت در پاسخ به سوال خبرنـگار کردپـرس مبنی بر اینکـه چرا در حالی که اطراف مدرسـه شین آباد از خدمات گازرسانی شـهری بهره‌مند هستند، این مدرسه بافت فرسـوده از بخاری نفتی اسـتفاده کرده است، اظهار داشت:

سـال گذشته جلسـه ای با مدیرکل نوسازی و تجهیز مدارس اسـتان داشـتیم که ایشان اعلام کردند ۲ میلیـارد تومان بودجه پیرانشـهر را برگشـت داده‌اند، مدیر آموزش و پرورش سـابق پیرانشـهر و مدیر امور مالی استان، با برگشت دادن دو میلیـارد تومـان بودجه که باید صرف امور تجهیز و نوسـازی مدارس می شد در این رابطه مسئول هستند و باید پاسخگو باشند.

وی در گفتگو با کردپرس با تأکید بر اینکه این مسئله را پیگیری خواهند کرد، افزود:

وزیر آموزش باید پاسخگو باشد، مناطق سردسیر کشـور نیاز بیشـتری به تجهیزات گرمایشی دارنـد، در حالی که تاکیدات بر لزوم مقابله با تهاجم فرهنگی اسـت، مناطق مرزی پیرانشهر و سردشـت نیاز به توسـعه آموزشی دارند که متأسـفانه به علت عدم تدبیر و سـوء مدیریت در مواردی این چنین، حوادثی ناگواری اتفاق می افتد.

دکتر خضـری با تأکید بر اینکه سـوء تدبیر مدیران مربوطه غیرقابل قبول اسـت و همه باید بازخواست شوند، افزود:

دو میلیارد تومانی که سال ۹۰ برگشت داده شده است باید صرف امور نوسازی، تجهیز و تکمیل مدارس اسـتان می شد، در جهت پیشگیری از وقوع این دسـت حوادث، بایـد دلایل خود برای برگشـت این بودجه و هزینه نکردنش در مدراس استان را بیان کنند.

وی اعلام کرد که مردم پیرانشهر و خانواده‌های قربانیـان منتظر موضعگیـری وزیر آموزش و پرورش در قبال این حادثه دلخراش هستند.

حوالی ساعت ۸/۳۰ صبح امروز چهارشنبه ۱۵ آذرماه در مدرسه روستای شین آباد بخاری نفتی آتش گرفته و مدیر مدرسـه به همراه خدمتکار برای خروج این بخاری از کلاس اقدام می‌کنند که بنا به گفته مدیر مدرسه، هنگام خارج کردن بخاری آتش گرفته از کلاس، بخاری از دسـت آنها رها شده و این حادثه پیش می‌آید

الـــــــکل

شیرزاد سیفی

الکل یکی از شـایعترین مواد مورد سوء مصرف در دنیا است.
اتیـل الکل یـا اتانول همان الکلی اسـت که در بیشـتر مشـروبات الکلی وجـود دارد. البته می توان به طریق سـنتتیک یا صناعی نیز این ماده را ساخت ولی این ماده به طور طبیعی در اثر تخمیر میوه، سبزیجات و غلات تولید می شود.
مصرف مشـروبات الکلی سبب تغییرات رفتاری بسیار می گردد. حتی مصرف مقدار کمی از آن می تواند باعث بوجود آمدن نقص قابل توجهی در قضـاوت و هماهنگیحرکتـی کـه مسـتلزم رانندگی امن است شود.
مقـدار کـم یامتوسـط الـکل باعـث افزایش رخدادهایی اسـت که توام با رفتار پرخاشگرانه است، شامل بدرفتاری با همسر یا فرزند. مصرف مقدار متوسـط تا زیاد الکل سبب بوجود آمدن نقص هایجدی تر عملکرد در سطوح بالای نظام روانیمی شود و به طور جدیتوانائیهای فرد را در یادگیری و یادآوری اطلاعات مختل می کند.
مصرف بسـیار زیاد آنسبب کاهش تنفس و در نهایت مرگ می شود. ادامه مصرف الکل سبب وابستگی به آن می شـود. قطع ناگهانی مصرف الکل سبب ایجادعلائمبازگیریمی شود که شامل اضطراب شـدید، لرزش، توهم وسوءظن است.
تاثیرات
بلنـد مدت مصرف الکل به مقـدار زیاد به ویژه اگر همراه تغذیه نامناسب باشد می تواند منجر به آسیب جدی و شدیدارگان هایحیاتی مانند مغز و کبد شود. به علاوه، مادرانی که دردورانبارداری الـکل مصرف مـی کنند ممکن اسـت نوزادی متولد کنند که دارای سـندرم جنینی الکل باشد.
ایـن نوزادان ممکن اسـت از عقـب ماندگی و سایرناهنجاریهایجسـمانی غیرقابل برگشت رنج ببرنـد. به علاوه تحقیقات نشـان داده، کودکان والدین الکلی نسبت به سایر کودکان در معرض خطر الکلی شدن بیشتری هستند.

تاریخچه الکل

تنها در قرن ۱۹ بود که « حرکت برای نوشـیدن متعـادل مشـروب » این بحث را بـه میان آورد که الـکل بـی شـک« بیاختیاری»راسـبب می شـود، چیزی که درقرن بیستم به نار کوتیک ها گسترش یافت.
اصطـلاح الکلیک در واقع پس از جنگ جهانی اول، مقبولیـت عام یافت، یعنی پس از تشـکیل گـروه ،AA دکتـر ویلیام سـیلک ورث اولین کسـی بود کـه بیمـاران الکلیک را بر اسـاس ایـن فکر که آنان حساسـیت ذاتـی (allergy Inbred)به الـکل دارند و این موضوع باعث از دست دادن کنترل آنها در ادامه مصرف الکل می شود، درمان کرد.
وابستگی به مواد در انسان، ممکن است از اولین فشـرده شـدن حبه های انگورایجاد شده باشد. در هر زمان به گونهای ویژه و بر اسـاس شرایط خاص به اعتیاد نگاه می شد.
از نظر تاریخی، جامعه به عنوان راهبیرای درمان افـراد معتاد، آنها را در حبس کـرد، تنبیه نمود، در موسسات نگهداری بیماران روانی گذاشت، ملحـد تلقـی کـرد، و در جهـان امـروز، آنان رادرمان نمود.
مصری ها افراد مست را شلاق می زدند و رومی ها بر عکس خدای شراب داشتند(BACCHUs) و خدای خوش گذرانـی(Revelry)، را خلق کردند.
ترک هـا میخوارگی را با فرو بـردن میله ای به حلق فرد مسـت، درمان می نمودند. شاید اولین مثال شرطیسـازیاجتنابی (اولیه و خام ولی موثر) باشد. یونانی ها بر این باور بودند که سنگ های کوارتز بنفش رنگ زیبا(Amethysts) می خوارگی را متوقف می کند. آنان جامه های خود را مزین به آن می کردند و هنگام صرف شـراب می پوشـیدند و حتی آنها را در ظرف شراب خود می انداختند.
شـاید الکساندر بزرگ، پادشـاه مقدونیه، مثالی از اولین فرد شـناخته شده وابسـته به مواد باشد که در ۳۵۰ سـال قبل ازمیلاد در سن ۳۱ سالگی جهان را تسـخیر کرد، هرگز در زمان جنگ ها بد مسـتینمی کرد. با این وجـود پس از پیروزی عظیـم (Great Triumph) ،در طی تنها دو سال، الکساندر الکلیک شد و در طی این مدت، شهرها را به آتش کشید، بهترین دوست خود را کشت و خود را تسلیم مرگ کرد.
تولید شـراب و ورزش (های خـاص آن دوره همراه مصرف شراب)، برایامپراتوری روم اساس اقتصادی پیدا کرد.
پـس از فروپاشـیامپراتوری، موسسـات مذهبی بویژه راهبان صاحبان تکنیک های تولید شراب شدند.
این مساله تا قرن نوزده که تولید شراب کاراتر و ارزان تر شد، به حدیکه عرضه فراوانی آن منجر به در اختیار قرارگرفتن توده ها شـد، ادامه پیدا کرد،تا ایـن زمان روحانیون تولید شـراب را به عهده داشتند .قبل از ظهور اسلام در کشورهای اسلامی مصرف مشـروب جزو رسوم شایع بود، امـا پس از آن به صـورت تدریجی مصرف آن حرام شد و هم اکنون نیز، به نظر نمی رسد شیوع بالایی داشته باشد.
تا اوایل قرن بیسـتم، الـکل همراه مواد مختلف، از جمله مورفیـن، کوکائین، کلرال هیدراته، در ترکیب های مختلف دارویی اسـتفاده می شـد. این ترکیب پزشکی بسیار اعتیاد آور بود، میزان الـکل تا ۹۵ درصد هم می رسـید. در میانه های سال های ۱۸۰۰ ، مشـکل اعتیاد بزرگ و وسیع شـده بود. در این موقع پزشکی به نام دکترجان هاروی کلوگ عوارض واثـرات الکل، مواد و نیکوتین را نشان داد.

انواع الکل

مشـروبات ا لکلی دارای انواع و اقسـام متنوعی بوده و میزان الکل موجود در آنها بسیار متفاوت است. به عنوان مثال میزان ا لکل آبجو تا حدود ۵ درصد و در شـراب در حدود ۱۰،۱۵ درصد اسـت. برخی از انـواع مشـروبات الکلی نظیر ویسکی ، رم و جین تا ۵۰درصد ا لکل دارند .
یکی ازانواع شـایع مشروبات ا لکلی در کشور ما عرق نامیدهمی شـودکه معمـولا به صورت خانگـی تهیه می گـردد و مایعی شـفاف و بی رنگ اسـت. بعضی از افراد نیز ا لکل طبی را که مایعی بی رنگ اسـتو مصارف پزشـکی دارد با نوشابه های مختلف مخلوط می کنند و مصرف می نمایند .
مشـروبات ا لکلی در شیشـه ها یی با اندازه ها و شـکل های مختلف یا قوطی های فلزی عرضه می شوند .
نوع دیگری از ا لکل که از چوب به دسـت می آیـد متانول نـام دارد . متانول مایعی شـفاف به رنگ صورتی مایل به قرمز است و ا لکل صنعتی نیز نامیده می شود . با توجه به سهولت دسترسی به ایـن مـاده و ارزان بودن قیمـت آن ، بعضی از افـراد معتاد به ا لکل آنرا مورد سـوء مصرف قرارمی دهند. مصرف این ماده بسیار خطرناک اسـت و می تواند منجر به کوری، اغماء و حتی مرگ شود.

اثرات مصرف الکل

الکل وارد جریان خون می شود و فعالیت بخش هایـی از مغز و نخاع را تحت تاثیر قرار می دهد (کاهش می دهد).الکل به عنوان کاهنده فعالیت سیسـتم اعصاب مرکزی، دارای اثرات ذیل می باشد:۱، حالت مستی ۲، کاهش بازداری (مستی وراستی!)۳، تسـکین درد، اضطراب۴، اجتماعی شدن ۵، فشار خون پائین، ضربان و تنفس آرام علائمـی چون تکلـم نامفهوم، از دسـت دادن هماهنگـی حسـی حرکتـی و حفـظ تعـادل، خواب آلودگـی، برافروختگی، قضاوت مختل ، پرخاشـگری، تخلیـه عواطف نشـانه های از مصرف الکل می باشد.
مصـرف بیش از حد می تواند منجر به مرگ در اثر توقف تنفس یا برگردانـدن محتویات معده در حنجره شـود.مصرف هم زمان الکل با سایر مواد مانند آمفتامین ها، آرام بخش ها، داروهای خواب آور و مسـکن، تأثیرات این موادرا تا حد بسیار خطرناکی افزایش می دهد.

الکلیسم(وابستگی به الکل)

اصطلاح الکلیسـم پـس از جنـگ جهانی اوّل مقبولیت عام یافت.الکلیسـم یک بیماری مزمن پیشرونده و گاه مهلک است . الکلیسم به خودی خود نوعی بی نظمی است و نشانی از بیماریها و مشکلات روحی دیگر نیست . ساختار شیمیایی شـراب این امکان را می دهد که هر نوع سلول زنده آدمی را تحت تاثیر قرار دهد و از جمله این سلولها سلولهای مرکزی سیستم عصبی است . بر خلاف عقیده عمومی الکل محرک نیست بلکه تضعیف کننده ای اسـت که به مراکز عالی مغز حملـه کرده و کنترلهای بازدارنده انرا کم کرده و باعث می شود میخواره در راه ارضای وسوسه هایی کـه در مواقع عادی تحت کنترل هسـتند دست به هرکاری بزنند .
به طوری که بعضی از نا هماهنگی های حرکتی به زودی اشکار شده و درک فرد از تشخیص و احساس سـرما و گرما و ناراحتی های دیگر کم می شـود در چنین حالتی واقعیتهای نا خوشایند و احسـاس خودبینی و کفایـت در فرد میخواره افزایش پیدا کرده به طوری که اگاهی نسـبت به اطرافیان کم شـده و او بـه دنیایی که غیر واقعی است و موجب خوشـایندی اومی شود قدم می گـذارد و بـه طورموقت ناراحتی هـای خود را فراموش می کند.
در اثر آشـامیدن مشـروب رفتار فرد خشن و بی ادبانه و نا شایسته می شود در ضمن فرد الکلیک این واقعیتها را می پذیرد که او فرد کم شخصیتی شـده غرور خود را از دسـت می دهـد از افراد خانواده دوری می کند بعد از نوشـیدن مشروب زود رنجی و تند مزاجی از خود نشـان می دهد به طوری که سـازگاری او مختل شده و قادر به ادامه شغلش نخواهد بود.
گاهی اوقات فرد به احسـاس افسردگی طولانی مـدت و یـا اضطـراب و دردهـای مزمـن و استرسـهای کاری و...دچار می شود که منجر به مصرف دوباره الکل می شود.
مصـرف الـکل به کاهـش تدریجـی بعضی از اثرات منجر می شـود. بررسی ها نشان داده اند که با مصرف فراوان و دایمی الکل فرد گرایش بـه افزایش مقدار مصرف و یـا افزایش فراوانی مصرف الـکل پیدا می کند . بـا افزایش تحمل هر گاه مصرف الکل قطع شود اغلب نشانه های ترک ظاهر می شود گاهی هم مجموعه ای نسبتا مشـخص و قابل پیش بینی از نشانه ها ظاهر می شود که نشانگان ترک می گویند .

علایم ترک الکل:

علایـم روانـی: اختـلالات خلقـی ،اختلالات اضطرابی ، اسـکیزوفرنی ،رفتار ضد اجتماعی و اختلال شخصیت ضد اجتماعی
علایم جسـمانی: سـوء هاضمه ،تهوع ،نفخ که التهاب معده و واریس مری را همراهی می کند . لـرزش ،بی ثباتـی در راه رفتن ،بـی خوابی ، نا رسـایی نعوظ ،افزایش لرزش دسـت ،استفراغ و خونریـزی دسـتگاه گوارش،بیش فعالی خود مختـار (ماننـد تعریق و تنفـس)، تهییج روانی حرکتی وحملات صرع بزرگ
علایم معمولا بعد از هر مصرف مجدد بر طرف می شـودوعلایم محرومیت نوعاً وقتی شـروع می شـود که میزان الکل خون به شدت کاهش یابد با وجـود این علایم محرومیـت می توانند بعد از مـدت زمان طولانی ظاهر شـوند. علایم محرومیت الکل معمولا در طی دومین روز قطع الکل به اوج شـدت می رسد و بعد از چهارمین و پنجمینـروز بهبود قابل توجهی پیدا می کنند با وجود این علایم محرومیت سـه تا شـش ماه با شدت کمتری همچنان ادامه دارد.

مراحل الکلیسم:

۱.مرحله قبل از میخواره شدن : درابتدا فرد الکل را به عنوان یک رسـم اجتماعی شروع می کند وکـم کم متوجه آرامش وراحتی که الکل به او می دهد ،می شود.تحملش در برابر فشار کم می شودواحتیاج روزانه اش به الکل بیشتر می شود.
۲.مرحله میانی میخواره شدن : فرد حالت مستی از خود نشـان می دهد ولی قـادر به صحبتهای اسـتادانه هم اسـت .فرد نمی تواند حوادث روز قبل رابـه یاد آورد.این مرحله حالت فراموشـی بدون از دست دادن هوشیاری است.
۳.مرحله بسیار سخت و وخیم : فرد برای نوشیدن الـکل کنترلی نداردواین گونه بهانه تراشـی می کند که مشـکلات بوجود آمده مـی توانند در اثر نوشـیدن الکل باشد.اوقوانین خاصی را برای نوشـیدن الکل قرار می دهدواحسـاس می کند بدون الکل نمی تواند به زندگیش ادامه دهد.
۴.مرحله مزمن: در این مرحله فرد خود راروزها وهفته هامسـت می یابد وبه موجودی ناتوان ونا قابل تبدیل می شودواگرمشروب پیدا نکند،حتی دزدی هم می کند.

سبب شناسی الکلیسم:

رویکرد های زیستی:افراد الکلی از نظر سوخت و سـاز الکل با افـراد غیر الکلی تفـاوت دارند. تحقیقـات نشـان مـی دهند کـه عوامـل ارثی در الکلیسـم مؤثر اسـت همچنین وابسـتگی به الـکل در افـرادی بیشـتر اسـت کـه از راهبرد های نامناسـب مقابلـه کردن اسـتفاده می کند وحمایـت اجتماعـی کمـی دارند.همچنیـن انتقـال دهنده هـای عصبی از جمله اسـید گاما آمینوبوتریک،دوپامین،سـروتونین در الکلیک شدن، مؤثرند .
نظریه های شـخصیت : شواهد نشان می دهد که بسـیاری از الکلـی هایی که درصـدد درمان بر می آیند علایم مشـکلات روانی یا نیم رخهای شخصیت نابهنجار دارند.همچنین درروانرنجور خویی ،اضطراب،افسـردگی ،خصومت ،جامعه ،ستیزی و یک دندگی نمرات بالایی داشتند اینها هیجانات نابالغـی دارند ،از دنیا انتظارات زیادی دارندواحتیاج بیش از حد به سـتایش وقدردانی داشـته ودربرابر شکسـت از خود حقارت نشان می دهند وخصوصیت مشـترکی که در بیشـتر میخواره هاآشـکارا دیده می شود،شـخصیت نا سازگارانه آنهاست.
دیـدگاه روانشـناختی : بـه طرفـداران دیدگاه رفتاری،وابسـتگی الکل رانتیجـه فرآیندی می دانند که به موجب آن شـرطی سازی کلاسیک در ایجاد اشـتیاق به آن نقش دارد.از جمله مدل هایی که حمایت زیادی کسب کرده است مدل انتظار است.
طبق این مدل افراد وابستهبه الکل تقریبا در اوایل زندگـی از طریـق ترکیب تقویـت ویادگیری مشـاهده ای عقاید مشکل سازی را درباره الکل پرورش می دهد .
دیـدگاه اجتماعی فرهنگی: این دیدگاه بر سـه عامل فرهنگی درایجاد الکلیسم تاکید می کند.
۱. میزان فشـار وتنش درونی که دراثر فرهنگ بوجود می آید
۲. تشویق مشروب خواری از طریق فرهنگ
۳. درجه ای که فرهنگ برای جانشـین سـازی احتیاجات ارضا نشـده وهمچنین سـازگاری با تنش واضطراب آماده می سازد
از جمله عوامل اجتماعی دیگر دسترسـی داشتن آسـان به الکل است.اوضاع نامسـاعد اجتماعی واقتصادی،پیشـرفت تحصیلـی ضعیف،زندگی خانوادگـی از هم گسـیخته وزندگـی در محله وخانـه های پر جمعیت هـم از عوامل اجتماعی مؤثر است .
مداخلات درمانـی: دکتر ویلیام سـیلک ورث اولین فرد که، بیماران الکلیک را بر اسـاس این فکر که آنان حساسـیت ذاتی بـه الکل دارند را درمان کرد.

دارودرمانی:

۱. انتاگونیسـتی به نام نالترکسون:از لحاظ نظری تصور می شـود سـبب کاهش میـل به مصرف الکل وتخفیف اثرات پاداش دهنده می شود .
۲. اکامپروسـات:این دارو همراه بـا برنامه های رفتاری وروانشناختی بکار می رود .
۳. داروی ضـد اضطـراب غیـر بنزودیازپینـی بوسپیرون
۴. دی سولفیرام که برای شرطی سازی انزجاری از آن استفاده می شود .

تنفر درمانی :

یکی از شـیوه هـای تنفر درمانی این اسـت که نوعی آلـکا لویید به نام آمتیـن هیدرو کلوراید تهوع آور رادرون ماهیچه یا عضله فرد الکلیک تزریق می کنند سـپس به شخص الکل داده می شـود لذا با دیدن ،بوکردن ومزه کردن الکل به شخص احساس تهوع دست می دهد تکرار این عمل با ر وشهای شرطی به عنوان یک بازدارنده قوی درمشـروب خواری بعدی مورد اسـتفاده قرار می گیرد .
از روشهای دیگر تنفر درمانی می توان از شوک هـای الکتریکی نام برد که احتمـالا درمانگر را بـه ادامه کنتـرل لازم از طریـق محرکها وپایین آوردن اثرات منفـی وپیچیدگی های طبی قادر می سازد .

جراحی مغزی :

تحقیقات نشـان می دهد که وابسـتگی به الکل ابعـاد یک میل طبیعـی را بعـد ا زفاصله زمانی معین مسلم داشـته ومانند تمایلات جنسی ومیل به خوردن به وسـیله قسـمتی از مغـز کنترل می شود .خنثی سازی این مرکز بیمار را برای همیشه درمان می کند این روش در صورت بی اثر بودن اقدامـات دیگر درمانی به عنـوان آخرین چاره برای درمان می باشـد. وفقط حالت بیمارانی که درموقعیت پیشـرفته الکلیسـم می باشند ،را می توان بدین وسیله توجیه نمود .

گروه درمانی:

در جریان گروه درمانی معمولاً شخص الکلیک مجبور می شـود که با مشـکل خود مواجه شده و نتایـج و خطرات احتمالی آن را بشناسـد این شناسـایی اغلب راه را برای یادگیری روشـهای مؤثـر جهت مقاومت و برداشـتن گامهای مثبت در مورد مسـایل مشـروب خـواری هموار می سازد. در بعضی از موارد حتی همسر و بچه های یـک فرد الکلیک برای شـرکت در سـخنرانی های گروه درمانی ممکن است دعوت شوند.در موقعیت های دیگر درمان فامیلی موضوع اصلی مبحث درمان است.

جامعه درمانی:

در اثر مشـروب خواری فرد الکلیک با خانواده و دوستانش بیگانه شده و شغلش را از دست می دهد . و عکس ،العمـل خانواده هم به صورتی نیسـت که از او حمایـت کنند بلکـه مانند این اسـت که او مبتلا به بیماری جسـمی خطرناک اسـت .کمک به فراگیری تکنیکهای مؤثر برای ترک به سادگی امکان – پذیر نیست زیرا محیط اجتماعی عامل تهدید کننده برای او محسـوب می شود . در این روش تلاش می شود مشکلات فـرد را طوری حـل کنند کـه فرد قادر باشـد خودش را بـا موقعیتهای زندگی مثل ازدواج کا و یا ارتباطات اجتماعی سازگار سازد.

گروه الکلیهای گمنام:

این گروه افراد الکلی هسـتند که خودشان الکل را ترک کـرده و بهبود یافته اند . برنامه بهبودی اسـتاندارد در این گروه ،تعهد به شرکت کردن در فعالیتهـای مرتبـط بـه این گروه اسـت که مهمترین مؤلفه آن بودن در جلسات آن است .
مؤلفه دوم در دسترس بودن عضو دیگری است که کفیل(راهنما) نامیده می شود .
مؤلفه سـوم کـه عنصر معنـوی اسـت وعامل اصلی در این جنبش اسـت به ایـن صورت که اعضاءقبول مـی کنند که در برابـر الکل عاجز هسـتند وزندگی خـودرا به نیرویی قـوی تر از خودشان می سپارند اصول این گروه:۱.الکلیسم نوعی بیماریاست نه یک مشکل اخلاقی
۲. الکلی ها هرگز مداوا نمی شـوند بلکه بهبود می یابند .

مگا ویتامین درمانی:

دکتر راسـل اسمیت که کارشـناس الکلیسم در یکی از بیمارستان های امریکا می باشد ۵۰۷ نفر معتاد به الـکل را به مدت ۲ سـال تحت درمان مگا ویتامین قـرار داد و در پایان ان مدت وضع ۴۷۴ نفـر از آنـان را کـه هنوز در دسـترس او بودندبررسـی کرد . ویتامینهای مصرفی در این آزمایش از گروه (بی)
بودنـد. او ادعا کرده کـه ۷۷ درصد آن گروه با روش مگاویتامین بهبود یافته اند.
روش مـگا ویتامیـن متکی به این فرضیه اسـت که شـماری امـراض مولود کمبـود ویتامین ها هستند بنابراین برای پیشگیری و درمان آنها باید مقادیری نسـبتا زیاد از ویتامین هایی که ممکن است کمبود داشته باشیم بخوریم.
بنیان گذاران روانپزشکی می گویند با تغییر دادن عناصر موجود در بدن می توان به درمان بیماری های روانـی کمک کرد.بنابر فرضیه سـلولهای گوناگون بـدن به مـواد متفاوت نیـاز دارند به عنوان مثال سـلول های عصبـی و مغزی بیش از دیگر سـلولها به ویتامین(سـی)و ویتامین های گروه (بی) نیازمندند .
بـه عبارت دیگر آنان مـی گویند علت پیدایش بیماریهای روانی همان علت پیدایش بیماریهای دیگر اسـت . مغز انسـان برای عملکرد مطلوب خود نیاز به مقدار کافی از انواع ویتامین دارد.

جامعه

مردم سالاری و وظایف شهروندان

حکومت مردم سـالار، برخلاف نظام استبدادی، برای خدمت به مردم شکل گرفته است؛ اما مردم نیز باید به قوانین مردم سالاری حاکم، پای بند باشند.
نظامهای مردم سـالار حقوق و آزادی های زیادی از جمله آزادی مخالفت با حکومت و انتقاد از آن، برای شهروندان قایلند. در مقابل شهروندان نیز آگاهند که برای تداوم حمایت حکومت از حقوقشان، باید بخشی از بار مسئولیت جامعه را بر دوش گیرند.
آنان می‌دانند که مردم سالاری به صرف وقت و کار سنگین احتیاج دارد — حکومتی از دل مردم، نیازمند وجـود تیزبینی و نظارت دایمی از جانب آنها اسـت.
در یک نظام مردم سـالار، افراد ناراضی از رهبران جامعه می‌توانند آزادانه و در آرامش، شرایط تغییر را فراهم سـازند یا در زمان انتخابات به کسانی غیراز رهبران حاکم رای دهند. برای سـلامت حکومت های مردم سالار، رای دادن گاه به گاه مردم کافی نیست. بلکـه توجه، وقت و تعهد عده زیادی از شـهروندان که خواسـتار حمایت دولت از حقوق و آزادی هایشان هستند، لازم اسـت. در جوامع آزاد گفته می‌شود: حکومت حاکم بر مردم متناسب با لیاقت آنها است.
برای موفقیت مردم سالاری، لازم است که شهروندان فعال باشـند نه منفعل، چرا که موفقیت یا شکست حکومت به خود آنها بسـتگی دارد و نه هیچ کس دیگـر. در ازای آن، مقامات حکومتی می‌دانند که باید برخورد با تمام شـهروندان، یکسان باشد و رشوه خواری جایی در حکومت مردم سـالار ندارد. برخی الزامات مثل احترام به قانون، پرداخت صحیح مالیات ها، پذیرفتن مرجعیت دولت منتخب و احترام به حقوق افـرادی که دیدگاه های متفـاوت دارند، مربوط به همه حکومت های مردم سـالار می‌شود. در برخی از حکومت های مردم سالار نیز، خدمت مردم در هیات های منصفه یا خدمـت نظام و یا خدمات ملی غیر نظامی به عنوان مشارکت مدنی مردم، اجباری است.
در حکومت مردم سالار، شهروندان: به احزاب سیاسی می‌پیوندند و بـرای پیروزی نمایندگان منتخبشـان مبارزه می‌کننـد. آنان این حقیقت را می‌پذیرند که ممکن است قدرت همواره در دست حزب آنان نباشد. آزادند نامزد انتخابات شـوند یـا مدتی در جایگاه مقامات منتخب مردم به خدمت بپردازند.
برای طرح مسایل محلی یا کشوری از مطبوعات آزاد استفاده می‌کنند.
به عضویت اتحادیه های کار، گروه های اجتماعی و انجمن های تجاری درمی آیند.
به عضویت نهاد هـای داوطلبانه خصوصی فعال در زمینه علایقشـان درمی آیند. این سازمان‌ها ممکن اسـت در زمینه مذهب، فرهنگ قومی، مطالعات دانشـگاهی، ورزش، هنرها، ادبیـات، بهبود اوضاع محـل، تبادل بین المللی دانشـجویان یا موضوعات فراوان دیگری فعال باشـد. تمام ایـن گروه‌ها بدون آنکه موافقتشـان با حکومت اهمیتی داشـته باشد، در پرمایگی و سلامت مردم سالاری سهیم هستند.

حقوق و آزادیها در یک نظام مردم سالار

حقوق بشـر تمام انسـان‌ها با حقوق مسلمی به دنیا می‌آینـد. این حقوق بـه مردم اجـازه می‌دهد که زندگی شـرافتمندانه ای پیشـه کنند. بنابراین هیچ حکومتی نمی تواند این حقوق را اعطا کند، ولی تمام حکومت‌ها موظف به حفظ آن هسـتند. آزادی که بر پایه عدالت، بردباری، شرافت و احترام (بدون در نظر گرفتن قومیت، مذهب، ارتباط سیاسـی یا موقعیت اجتماعی) شـکل می گیرد ایجاب می کند که مردم در پی این حقوق اصولی باشند.
در حالی که نظام های اسـتبدادی حقوق بشر را نفی می‌کنند، جوامع آزاد برای رسـیدن به آنها همواره در تلاش اند. تمام موارد حقوق بشـر به یکدیگر وابسته و تفکیک ناپذیر هستند؛ آن موارد جنبه های مختلف هستی انسـان از جمله مسـایل اجتماعی، سیاسی و اقتصـادی را در بر می گیرنـد. از میان پذیرفته شـده‌ترین آنها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: همه مردم باید حق داشـتن عقاید و بیان آنها را به صورت فـردی و یا از طریق انجمن های صلح آمیز داشـته باشند. جوامع آزاد "بازار نظرات" را تشکیل می‌دهند که در آنها افراد درباره هر تعداد موضوعی که مایل باشند، به تبادل نظر می‌پردازند.
تمام مـردم باید حق مشـارکت در حکومت را دارا باشـند. حکومت‌ها باید به وضع قوانینی در حمایت از حقوق بشـر بپردازند و در عین حال دسـتگاه های قضایی باید این قوانین را به صورت یکسان برای مردم به اجرا در آورند. آزادی از بازداشت خودسرانه، حبس و شکنجه (چه فرد مورد نظر از مخالفان حزب قدرتمند باشد، چه اقلیت قومی و چه یك جنایتکار عادی) از حقوق اولیه بشر به شمار می‌رود.
در کشـورهایی با قومیت های گوناگون، اقلیت های مذهبی و قومـی باید بدون نگرانـی از تهمت های اکثریت مردم، در استفاده از زبان و حفظ سنت هایشان آزاد باشند. حکومت‌ها باید در عین احترام به خواست اکثریت، به حقوق اقلیت‌ها نیز توجه داشته باشند.
تمام مـردم باید دارای امـکان کار، امرار معاش و حمایت از خانواده هایشـان باشند. لازم است که از کـودکان حمایت ویژه به عمل آید. آنان باید حداقل به آموزش ابتدایی، تغذیه درسـت و بهداشت دسترسی داشته باشند.
برای حفظ حقوق بشـر لازم است که شـهروندان هر جامعه آزاد، هشیار باشند. مسئولیت شهروندان ضامن پاسخگو ماندن حکومت به مردم است.

نگاهی نـــو

دانشجو و سیاست

سارا محقق

بررسی رابطه دانشجویان با سیاست و شناسایی عوامل و زمینه‌های موثر بر آن، از ابعاد مختلف، قابل تحلیل و ارزیابی است.

از دیدگاه مارکوزه، هابرماس و فوکو، دانشجویان، دارای سه ویژگی و خصیصه اصلی هستند که می‌توانند پتانسیل و ظرفیت جنبش‌های اجتماعی جدید باشند که عبارتند از:

۱. خصیصهٔ سنتی؛ دانشجویان جوان هستند و جوانی برای خود ویژگی‌هایی دارد.

عمده‌ترین ویژگی جوانی، این است که جوانی، سن هیجان‌ها و انرژی‌های متراکم است و جوان می‌خواهد تا این انرژی متراکم و هیجان انباشته را در جایی تخلیه کند و از این جهت، سن دانشجویی، مقتضی تحرک و حرکت‌های انقلابی است.

۲. ویژگی معرفتی؛ چون دانشجو با معرفت‌ها و اطلاعات تازه سر و کار دارد و از لحاظ روشی نیز روش انتقادی و تحلیلی را دنبال می‌کند، از این رو، به وضع موجود، رضایت نمی‌دهد و با آن درگیر است؛ پرسش‌گر و انتقادگر است و این ویژگی باعث می‌شود تا دانشجو به عنوان محور اصلی تحرکات اجتماعی شناخته شود.

۳. دانشجو، محافظه‌کار نیست. افرادی مثل مارکوزه و دیگران می‌گفتند که طبقات اجتماعی به علت وابستگی به کار، شغل و درآمد، محافظه‌کارند؛ اما دانشجو چون کار و اشتغال ندارد، محافظه‌کار نیست؛

آرمان‌خواه است و در راه آرمانش، هزینه می‌کند و خیلی آسان، به هزینه کردن رو می‌آورد.

از نظر اقتصادی و اجتماعی، دانشجویان در جوامع معاصر، گروه‌های حاشیه‌نشینی هستند که در طی دوران دانشجویی، جایگاهی در درون شیوه تولید و متن روابط اقتصادی جامعه ندارند و به عنوان نیروی کار فوق العاده آینده، از منابع بخش عمومی یا بخش خصوصی استفاده می‌کنند.

از دیدگاه اجتماعی، ویژگی‌های زندگی دانشجویی عبارتند از: دور افتادگی از خانواده، احساس گسیختگی و آزادی در انتخاب راه زندگی، زندگی دسته‌جمعی در خوابگاه‌ها، زندگی نامطلوب جنسی و تراکم انرژی جنسی- حیاتی و دورافتادگی از متن واقعی زندگی اجتماعی.

چنین شرایطی، در کنار بهره‌مندی از سن جوانی، همراه با شور و هیجان و تحرک، وارد شدن در جرگه روشنفکری، به دلیل شروع تحصیلات عالی و آشنایی نزدیک و نسبتاً نظام‌مند با مسائل اجتماعی و سیاسی، بهره‌مندی از فرصت تحلیل‌های دسته‌جمعی خوابگاهی، پیرامون شرایط اجتماعی و سیاسی داخلی و جهانی و...، جنبش‌های دانشجویی را در وضعیتی قرار می‌دهد که اغلب خصلتی آرمان‌گرایانه پیدا می‌کنند.

اساساً نوع زیست دانشجویی به گونه‌ای است که زمینه‌ای مساعد برای پیدایش جنبش‌های اجتماعی ضد سنتی، عدالت‌خواهانه و آرمان‌گرایانه، پدید می‌آورد.

در حقیقت، تجمع بخشی از نیروهای آگاه جامعه که از سطح تحصیلی نسبتا بالا و روحیه کنکاش و بررسی علمی برخوردارند، وضعیت سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و روند مناسبات اجتماعی را در معرض نقادی قرار می‌دهد.

ذهن نقّاد و حسّاس دانشجو، وی را به تفکر و تامّل نسبت به مشکلات جامعه می‌کشاند؛

به این معنی که میزان مشکلات موجود در جامعه، بر میزان شدت و یا کاهش انتقادها، اعتراض‌ها و فعالیت سیاسی دانشجویان تأثیر می‌گذارد.

هر چه مشکلات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بیشتر باشد، میزان اعتراض‌ها و انتقادهای دانشجویان نیز بیشتر و شدیدتر خواهد بود و برعکس، اگر میزان مشکلات بزرگ در جامعه کمتر باشد، جنبش‌های دانشجویی نیز اصلاحات و انتقادهای محدودتری خواهند داشت.

از دیدگاه فرهنگی و سیاسی نیز در جوامعی که نظام ارزشی، اجتماعی و سیاسی آنان آمیختگی تنگاتنگی با دین و آموزه‌های دینی داشته باشد و دخالت در سیاست را از وظایف فردی و اجتماعی بداند و نظام حاکم نیز بر مشارکت و حساسیت دانشجویان در امور سیاسی تأکید داشته، زمینه‌های مناسب را فراهم آورد، بر ارتقای کمی و کیفی مشارکت سیاسی آنان به شدت تأثیرگذار می‌باشد و دانشجویان انگیزه بیشتر و جدی‌تری در قبال تحولات سیاسی خواهند داشت.

کُردهای اردوغان، کُردهای اوجالان

محمدعلی دستمالی

خطاست اگر تصور کنیم که حزب عدالت و توسعه برای جلب نخبگان کرد برنامه ای نداشت و پیشرفت باورنکردنی آن در استان های کردنشین اتفاق یک شبه بوده است. بدون شک در این مسیر غیر از فعالیت های پیدا و پنهان گروه هایی همچون هواداران فتح الله گولن، سران عشایر و طوایف و اقطاب خانقاه ها و طریقت ها، موضوع هموارسازی مسیر برای پیشرفت فردی کادرهای سیاسی در جبهه اردوغان، فاکتوری بسیار تاثیرگذار است.

بررسی وقایع چند سال گذشته ترکیه نشان داده که برخلاف برخی تحلیل های رایج، جنجالی ترین موضوع سیاسی مرتبط با کردهای جهان، محور تحولات سیاسی اقلیم کردستان عراق و یا تغییرات احتمالی شمال سوریه نیست و موضوع کشمکش سیاسی حکومت ترکیه و کُردهای این کشور، همچنان ملتهب ترین و مهم ترین موضوعی است که با مساله کردها و نقش آنان در معادلات سیاسی منطقه ارتباط دارد.

این موضوع گذشته از زمینه های آماری و پراکندگی جغرافیایی، دلایل دیگری نیز دارد. از جمله این که پس زمینه های تاریخی روابط کردها و ترک ها در هر دو دوران عثمانی و جمهوری و به موازات آن حضور دو عامل مهم به نام پ.ک.ک و گروه های اسلامگرا، در مجموع در کردستان ترکیه فضایی به وجود آورده است که پیش بینی فردای آن و افق پیش روی معادلات سیاسی مرتبط با این موضوع چندان آسان نیست.

آرایش سیاسی کُردهای ترکیه

لازم می دانم همواره در یادداشت ها و مقالات مرتبط با مسائل ترکیه و کردهای این کشور بر این موضوع تاکید کنم؛ خطاست اگر تصور کنیم خط فکری پ.ک.ک و به عبارتی عبدالله اوجالان یگانه خط سیاسی و اجتماعی کردستان ترکیه است. خیر. این خط فکری نه تنها یگانه نیست که به گواه آمارهای مستند و روشن، غالب و فراگیر نیز نیست. به عنوان مثال هم اکنون مجموع مناطق کردنشین ترکیه (منهای جمعیت ۴ میلیونی کردهای استانبول) در مجلس ملی این کشور بیش از ۱۳۰ کرسی دارد و این در حالی است که حزب صلح و دموکراسی(وابسته به پ.ک.ک) در پیروزمندانه ترین حالت ممکن(با احتساب جمعیت ۴ میلیونی کردهای استانبول) ۲۹ کرسی را در رقابت های انتخاباتی از آن خود کرده و به عبارتی کمتر از یک چهارم کردهای این مناطق را با خود همراه کرده است. و این در حالی است که آرای جمعیت ۴ میلیونی کُردها در کلان شهر ۱۶ میلیونی استانبول تنها ۲ کرسی از ۸۲ کرسی این استان را بهحزب صلح و دموکراسی داده است.

به موازات این موضوع به این نکته نیز توجه داشته باشیم که حزب عدالت و توسعه به رهبری رجب طیب اردوغان در چند استان کردنشین چنین پیروزی هایی به دست آورده است: ۴کرسی از مجموع ۵ کرسی آدیامان، ۳کرسی از مجموع ۴ کرسی آگری، ۴ کرسی از مجموع ۱۱کرسی دیاربکر، ۹کرسی از مجموع ۱۲ کرسی گازی عنتاب، ۱۰کرسی از مجموع ۱۲ کرسی شانلی اورفا و ... .

با نگاهی به آمار توزیع استانی کرسی ها می توان دریافت که حزب صلح و دموکراسی تنها در استان های شرناخ، وان و حکاری توانسته گوی سبقت را از حزب اردوغان برباید.

حال این سوال به میان می آید که در چنین شرایطی و در حالی که خط فکری پ.ک.ک کمتر از یک چهارم حمایت مردم مناطق کردنشین را جلب کرده، چرا نام اوجالان و پ.ک.ک همچنان به عنوان مهم ترین جریان سیاسی کردهای ترکیه مطرح است؟ پاسخ ساده است: مبارزه مسلحانه هنوز هم (دست کم در این گوشه از جهان) قدرتمند تر از هر ابزار رسانه ای دیگری عمل کرده و نام این جریان را بر سر زبان ها انداخته و از این گذشته پ.ک.ک نه در دوران کنونی بلکه از همان دهه هشتاد میلادی در اغلب کشورهای اروپایی و چندین کشور عربی و آمریکا دست به تبلیغات و فعالیت رسانه ای زد. به همین خاطر فعالیت های فرهنگی و سیاسی مرتبط با این جریان پوشش خبری بیشتری دارد و به عنوان مثال در حالی که در شهر بزرگی همچون دیاربکر، تظاهرات چندصدهزار نفری اسلامگرایان کُرد توجه هیچ کدام از رسانه ها را جلب نمی کند، درگیری لفظی عثمان بایدمیر شهردار دیاربکر و از فعالان خط سیاسی اوجالان، سر از روزنامه هایی همچون لوموند و واشنگتن پست در می آورد.

کردهای اردوغان، کردهای اوجالان

شاید این شیوه نامگذاری و طبقه بندی کردن کُردهای ترکیه چندان صحیح نباشد اما با اندکی

این دسته بندی جمعیت بیست میلیونی کردهای ترکیه غالبا و به طور آشکار و تابلودار در سه گروه جای می گیرند: نخست: دسته کردهای اسلام گرا و محافظه کار هوادار اردوغان که آرای آنان بیش از شصت کرسی مجلس را در اختیار حزب عدالت و توسعه گذاشته است. دوم: کردهای هوادار خط فکری اوجالان که زیر چتر حزب صلح و دموکراسی، کنگره جامعه دموکراتیک و دیگر نهادهای مدنی، فرهنگی، رسانه ای، صنفی و حقوقی مرتبط با پ.ک.ک جمع شده و هنوز هم بخشی از آنان ریسک های بزرگی همچون حضور در تظاهرات و تشییع جنازه کشته شدگان پ.ک.ک را به جان می خرند. سوم: گروهی مشتمل بر دسته های متفرقه کردها که طیف های اسلام گرای منتقد اردوغان، چپ ها و حتی کمونیست ها و ... را شامل می شود و جالب است اگر بدانیم که در این تساهل و تسامح می توان پذیرفت که بر اساس گروه هزاران خانواده کرد هم جای می گیرند که نه تنها اعتقادی به افکار ملی گرایانه کردی و خط سیاسی پ.ک.ک و اردوغان ندارند، بلکه آرای خود را به احزابی همچون جمهوری خلق و حرکت ملی داده اند. مثلا ذکر این نکته بسیار جالب است که استان کوچک درسیم که همه کُردهای آن زازا و علوی هستند و شدیدترین ظلم و ستم های عثمانیان و دوران آتاترک را تجربه کرده و قتل عام آنان به دستور آتاترک صورت گرفته، در مجلس ملی تنها دو کرسی دارد و هر دو کرسی نیز در اختیار حزب جمهوری خلق یا همان حزب پیشرو اندیشه های کمالیستی است! از این غریب تر آن که حزب راست افراطی حرکت ملی که اساسا اعتقادی به وجود پدیده ای به نام قوم کُرد ندارد در چند شهر کردنشین از جمله اغدیر، الازغ و عنتاب، نماینده به مجلس فرستاده است!

کادرهای برتر در خط اوجالان

شاید شرایط سخت و دشوار فعالیت مسلحانه باعث شده تا پ.ک.ک همواره پرورش کاراکتر نظامی و چریکی را به عنوان الگوی برتر کادرسازی در سرلوحه اهداف خود قرار دهد اما از اواخر دهه هشتاد میلادی، پ.ک.ک توانست در اروپا و ترکیه مدل و الگوی نصف نیمه ای از کادر سیاسی نیز پرورش دهد که برخی از آنان مستقیما از زیر شنل اوجالان و پایگاه آموزشی او در لبنان و سوریه درآمده و عده ای دیگر نیز از فعالان ملی گرای کُرد بودند که رفته رفته به سوی این خط جذب شدند که از مشهورترین آنان می توان به احمد ترک اشاره کرد. مردی که بی گمان یکی از مصادیق شخصیت سیاسی صلح طلب کُرد است و جالب اینجاست که پیش از پیوستن به این جریان فکری، در حزب جمهوری خلق عضو بوده و برادر وی نیز نماینده مجلس بوده است. همچنین خطیب دجله، لیلا زانا، حمید گیلانی، اورهان دوغان، احمد آکتاش و بسیاری دیگر از شخصیت های سیاسی کردهای ترکیه از افرادی هستند که پیش از آشنایی با پ.ک.ک نیز صاحب تجارب و سوابق سیاسی بودند. شناسنامه سیاسی برخی از این افراد کاملا با نام پ.ک.ک گره خورده و برخی از آنان نیز شخصیت فردی و حقیقی قوام یافته ای دارند که حتی در صورت عدم عضویت در احزاب، از ظرفیت های سیاسی مهم و تاثیرگذار کردها به شمار می آیند.

افرادی همچون سری ساککک، آکم بیندال، ارتوغرول کوچوک، عثمان بایدمیر، حسیب کاپلان و چندین شخصیت دیگر، کسانی هستند که در میدان مبارزات سیاسی، حزبی و اجتماعی هزینه های گزافی برای رشد خود و اهداف حزب خود داده اند و امروزه به میزانی از نشو و نمای فکری و شخصیتی رسیده اند که هر کدام از آنان وزنه سیاسی مهمی هستند. اما به موازات این افراد و در میان صفوف فعالان سیاسی حزب صلح و دموکراسی و خط فکری پ.ک.ک افرادی نیز وجود دارند که یک شبه راه صد ساله را طی کرده و بدون رنج و تلاش هم به کرسی نمایندگی، پست و مقام حزبی و شهرت و محبوبیت اجتماعی رسیده اند و هم گاه در قدوقواره ای ظاهر می شوند که گویی نسل ترک ها، زاناها، ساککک ها و دیگران را قبول ندارند. به عنوان مثال برادران دمیرتاش یعنی نورالدین و صلاح الدین که هر دو یکی پس از دیگری به کرسی رهبری حزب صلح و دموکراسی رسیده اند، یا افرادی همچون صباحت تونجل نماینده استانبول، گلتن کشاناک، ازدال اوچر، آیلا آکتا آتا و خیلی های دیگر صرفا از راه استفاده از رانت های ویژه ای همچون ارتباط با سران متنفذ پ.ک.ک مانند جمیل بایاک، مراد کاراییلان و دیگران و نیز دفاع از گفتمان رادیکالیسم و تاثیرگذاری بر جوانان، از نردبان بالا رفته اند ولی با این حال همچون نمایندگان پیشین دارای شناسنامه فردی و کارنامه حقیقی نیستند.

کردهای برتر در جبهه اردوغان

خطاست اگر تصور کنیم که حزب عدالت و توسعه برای جلب نخبگان کُرد برنامه ای نداشت و پیشرفت باورنکردنی آن در استان های کردنشین اتفاقی یک شبه بوده است. بدون شک در این مسیر غیر از فعالیت های پیدا و پنهان گروه هایی همچون هواداران فتح الله گولن، سران عشایر و طوایف و اقطاب خانقاه ها و طریقت ها، موضوع هموارسازی مسیر برای پیشرفت فردی کادرهای سیاسی در جبهه اردوغان، فاکتوری بسیار تاثیرگذار است. یعنی در حالی که شخصیت پیشرو و توانمندی مانند عثمان بایدمیر صرفا به خاطر چند انتقاد ساده از کرسی رهبری حزب صلح و دمومکراسی بازمی ماند و نهایتا می تواند شهردار دیاربکر شود، در جبهه اردوغان، اقتصاددان کُردی مانند مهمت شمشک باتمانی، شغل خود را با حقوق سالانه هشتصد هزار دلار در خارج رها کرده و به ترکیه باز می گردد تا در دولت اردوغان وزیر دارایی شود و به تعبیر یکی از منتقدین، نخبه ای مانند شمشک در رانت پیچیده حزب صلح و دموکراسی صاحب پست حسابداری شهرداری دیاربکر هم نمی شد.

اقبال نخبه ها و فعالان سیاسی کُرد به حزب عدالت و توسعه و شخص رجب طیب اردوغان از مسائل بسیار مهم و تعیین کننده است که به گمان نگارنده همه معادلات سیاسی و حزبی کردستان ترکیه را دستخوش تحول کرده است.

برای درک روشن تر این موضوع نگاهی بیاندازیم به برخی چهره های مشهور کُرد در جبهه اردوغان:**حسین چلیک:** نماینده عنتاب، سخنگو و معاون رهبر حزب عدالت و توسعه و وزیر سابق آموزش ملی. **مهدی اکر:** نماینده دیاربکر و وزیر تغذیه، کشاورزی و دامپروری. **مهمت شمشک:** نماینده باتمان، اقتصاد دان و وزیر امور دارایی. **فاروق چلیک:** نماینده اورفا و وزیر کار. **فاطمه شاهین:** نماینده عنتاب و وزیر خانواده و تامین اجتماعی. **غالب انصاری اوغلو:** نماینده دیاربکر و از مشاورین اردوغان در امور کردها. **مهمت متین ار** نماینده آدیامان، روزنامه نگار و از مشاورین اردوغان. پروفسور **یاسین آکتای** عضو نهاد تعیین خط مشی سیاسی حزب عدالت و توسعه و ده ها نماینده، استاد دانشگاه، فعال اقتصادی، روحانیون دینی، نویسندگان، روزنامه نگاران و جوانانی که روز به روز در میان محافل دینی، علمی، سیاسی و فرهنگی کردستان ترکیه به شمار آنها افزوده شده و به این موضوع فکر می کنند که راه پیشرفت، در پیوستن به تیم اردوغان است.

همه این عوامل نشان می دهد که برگ برنده آینده مناطق کردنشین ترکیه در دست حزب عدالت و توسعه و جبهه های اسلامگرا و محافظه کار خواهد بود و بدون شک اگر فعالیت مسلحانه پ.ک.ک به پایان برسد، روند تبلیغات سیاسی حزب صلح و دموکراسی نیز دستخوش تحول شده و موضوعات جذاب و هیجان برانگیزی به نام جنگ، کوه، رادیکالیسم و تظاهرات خیابانی را برای جذب توده های مردمی از دست خواهد داد.

طبیعتا در چنین شرایطی اگر پ.ک.ک و حزب صلح و دموکراسی تدبیر تازه ای برای تحولات ساختاری و حزبی نیاندیشند و مکانیسم جذب نخبه ها و به کارگیری آنان و هدایت اعضای عادی خود را تغییر ندهند، برنده بازی های آینده نخواهند بود.

گفتگو با دبیرکل مکتب سیاسی حزب دموکرات کردستان عراق (بخش دوم)

فاضل میرانی: " روابط سیاسی ما با ایران، بیشتر از ترکیه است".

بخش اول گفتگو با جناب آقای «فاضل میرانی» دبیر کل مکتب سیاسی حزب دموکرات کردستان عراق حول محور روابط تاریخی جمهوری اسلامی ایران و حکومت اقلیم کردستان عراق هفته گذشته منتشر گردید و در اینجا بخش دوم این گفتگو که در رابطه با روابط متقابل سیاسی، اجتماعی و اقتصادی میان جمهوری اسلامی ایران و حکومت اقلیم کردستان عراق از دید این چهره کهنه کار سیاسی کُرد عراقی است منتشر می شود. لازم به ذکر است که آقای میرانی دارای تحصیلات عالیه در حقوق و علوم سیاسی بوده و سابقه چند دهه مبارزه سیاسی در شمال عراق علیه نظام بعثی را داراست و سال های چندی نیز در دهه های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ در ایران زندگی کرده اند. مصاحبه پیش رو هفته گذشته در تهران و در حاشیه سفر دیپلماتیک مقامات عالیرتبه کردستان عراق به ریاست نچیروان بارزانی نخست وزیر حکومت اقلیم کردستان عراق برگزار گردید:

جناب میرانی هرچند طبیعی و بدیهی است که هیچ کشور همسایه ای به اندازه ایران با کردستان عراق پیوند و اشتراکات متعدد نداشته باشد و خود شما نیز به روابط گسترده و دوستانه جمهوری اسلامی ایران و حکومت اقلیم کردستان عراق اشاره کردید و پیشینه جامعی را هم در این خصوص ذکر کردید اما با این حال به نظر می رسد هنوز ظرفیت های خالی بسیاری در حوزه های مختلف بین دو طرف وجود دارد که در زیر سایه ی نوعی عدم اعتماد کافی متقابل قرار گرفته است و این فضا به مانعی برای گسترش بیش از پیش این روابط تبدیل شده است، همین امر پیامدهای متعددی نیز به دنبال داشته است بطور مثال به نظر می رسد فضای مذکور باعث شده است تا در موازنه روابط میان اقلیم کردستان عراق با ترکیه و ایران کفه رابطه آنکارا –اربیل سنگین تر از کفه روابط تهران –اربیل شود دیدگاه و تحلیل شما در این خصوص چیست؟

دیدگاه شما بطور کلی درست است اما می بایست میان دو عرصه سیاسی و اقتصادی تفاوت قائل شویم در حقیقت همین حالا هم روابط سیاسی ما با جمهوری اسلامی بیشتر از روابط سیاسی مان با ترکیه است. اما روابط اقتصادی مان متفاوت است چون حجم و گستره حضور ترکیه در کردستان عراق بسیار بیشتر از ایران است و موقعیت ترکیه به عنوان یک پل واسطه میان ما و اتحادیه اروپا هم در این مساله تاثیر بسزایی داشته است اما در کل ما سعی کرده ایم که با همه همسایگان روابط خوبی داشته باشیم در قبال ترکیه بیشتر روابط اقتصادی ما هست که به چشم می آید. اینک تبادلات تجاری ما با جمهوری اسلامی ایران از سطح شش میلیارد دلار در سال گذشته است در حالیکه حجم مبادلات تجاری ما و ترکیه بیش از ۱۱ میلیارد دلار در سال است این در حالی است که رابطه اقتصادی و تجاری ما با جمهوری اسلامی ایران بسیار قدیمی تر و دیرپاتر از ترکیه بوده است یعنی در یک دوره ای ما هیچ تبادلاتی با ترکیه نداشتیم. یکی از مهمترین دلایلی که باعث افزایش و گسترش سریع روابط تجاری و مبادلات اقتصادی میان و ترکیه شده است مساله نفت و گاز در اقلیم کردستان عراق و حضور گسترده تر شرکت های ترکیه ای در این بخش است.

یک عامل دیگر که باعث شده است روابط ما و ایران کمتر به چشم بیاید عدم پوشش رسانه ای و تبلیغاتی مناسب است چرا که بعضی از همکاری های اقتصادی میان و جمهوری اسلامی چندین سال است به خوبی در حال اجرا است اما این همکاریها را رسانه ها خیلی پوشش نداده اند و به همین دلیل در بین افکار عمومی اینگونه به ذهن متبادر می شود که ارتباطات اقتصادی ما کم است در حالیکه اینگونه نیست. در حالیکه همین رسانه ها، سرمایه گذاری ها و حضور ترکیه در حوزه نفت و گاز کردستان عراق را به دلیل اختلافات ما و بغداد و شاید به دلیل دامن زدن به آن پررنگ پوشش داده و به آن می پردازند و تصویری که این رسانه ها ایجاد کرده اند اینگونه است که علاقه ما برای داشتن رابطه با ترکیه بیشتر از علاقه ما برای داشتن همین رابطه با ایران است اما من اینک یکبار دیگر تاکید می کنم که ما نه بخاطر ترکیه رابطه مان را با ایران محدود خواهیم کرد و نه بخاطر ایران به کاهش روابط با ترکیه دست خواهیم زد چون ما منافع مشترک با هر دوی این کشورها داریم ترکیه و ایران دو کشور بزرگ و قدرتمندی هستند که دارای جمعیت کُرد نیز می باشند کُرد عراق هم از نظر تاریخی دارای روابط و پیوندهای دیرینه با هر دو کشور است بخصوص با ایران زبان، دین مشترک، فرهنگ و تاریخ مشترک طولانی مشترک داریم.

ما در حکومت اقلیم کردستان عراق بطور عام و در حزب دموکرات اقلیم کردستان بطور خاص و بر اساس اهدافی که در آخرین کنگره آن تعیین کردیم بدنبال آن هستیم تا با همسایگانمان روابط خود را گسترش دهیم و تبدیل به یک پل دوستی و عامل افزایش روابط میان این کشورها با دیگر مناطق عراق شویم و تلاش ما این است که هم بصورت ارتباط مستقیمی که با دیگر کشورها داریم و هم به عنوان یک حلقه واسطه میان کشورها یک نقش مثبت را ایفا کنیم. یعنی اگر زمانی مساله کُرد یکی از دلایل بروز تنش و جنگ میان ایران و عراق بود ما اینک می خواهیم کُرد تبدیل به عامل دوستی و روابط مستحکم تر بین این دو کشور همسایه شود به عبارتی دیگر خواهان آن هستیم که نگاه سنتی و کلاسیک به کُردها در روابط بین الملل و منطقه را تغییر داده و کردهای عراق را تبدیل به یک بازیگر با نقش مثبت کنیم.

در بخش اقتصادی که اشاره کردید مساله دیگر عدم حضور جدی ایران در سرمایه گذاری های زیربنایی در کردستان عراق است به راستی چرا سهم ایران در این حوزه کم است؟ این امر تا چه میزان بدلیل کم کاری ایرانی ها و جدی نگرفتن بازار و موقعیت اقتصادی کردستان عراق و تا چه میزان به دلیل فراهم نبودن شرایط توسط حکومت اقلیم کردستان است؟ مشکلاتی که از سوی دو طرف در این مورد وجود دارد چیست؟

ما هیچ مشکلی نداریم و مشکلی اگر وجود دارد از طرف ایرانی ها است از جمله اینکه شرکت های خوب و قدرتمند ایرانی به کردستان عراق نیامده و نمی آیند چون بسیاری از شرکت های ایرانی که آمده اند ما قراردادهای خوبی با آنها امضا کردیم اما پروژه هایی که آنان به دست گرفتند یا اصلاً انجامش ندادند یا نیمه کاره رها کردند و یا کیفیت لازم را نداشت. یعنی شرکت هایی که آمدند قدرت انجام تعهداتی که بر عهده گرفتند را نداشتند و بیشترشان به ایران بازگشتند و ما مقامات جمهوری اسلامی را از این مساله با خبر کردیم در همین زمینه در این سفر وزیر راه و مسکن ما با همتای ایرانی اش جلسه خوبی داشتند و توافق کردند که شرکتهای درجه یک و قوی تری از ایران به کردستان عراق بروند. البته این به معنای ضعیف بودن همه شرکت های ایرانی نیست چرا که بطور مثال ما برخی پروژه های مهم اقتصادی را به شرکتهای ایرانی واگذار کرده ایم مانند پروژه آب عقره که ارزش آن معادل ۴۰ میلیون دلار است. ما انتظار داریم شرکت ایرانی کار را با کیفیت خوبی به انجام برساند تا در پروژه های دیگر و مناقصه های مهمتر ما اولویت خود را به طرف های ایرانی بدهیم اما طبیعی است اگر کیفیت کارش مناسب نباشد دیدگاه ما در اولویت بندی ها در مناقصات نیز متفاوت خواهد شد اما لازم است تاکید کنم در حالت برابر ما علاقه داریم شرکت های ایرانی نسبت به دیگر شرکت ها در پروژه های مهم کردستان عراق حضور پیدا کنند. ما در مسائل مختلفی همچون آب، تونل، سد سازی، پل سازی نیازمند حضور شرکتهای متخصص و قوی هستیم. مجدداً از جمهوری اسلامی میخواهم شرکت های قوی و توانمند خود را به اقلیم کردستان عراق اعزام کند و همچنین تخصص و توانایی آنها را ضمانت کند.

ادامه دارد...

یادداشت

جنبش دانشجویی منتقد، موفق است

محمدصادق کوشکی

اگر بخواهیم در باره نقـد دولت از زاویه دید جنبش دانشـجویی صحبت کنیـم ، ابتدا باید چند مفهوم را مشخص کنیم .
اول باید تعریف مشخصی از جنبش دانشجویی ارائه کنیم و معین کنیم که جنبش دانشـجویی چیست ؟
دوم باید بدانیم که شـیوه های نقد چیسـت و ملاکها و فواید آن چیست ؟ و سومین موردی که باید مفهـوم درسـتی از آن ارائه کرد این است که مقصود از " دولت " چست؟
تعاریـف و مصادیق زیادی بـرای " فاعل " این نقـد که " جنبش دانشـجویی " باشـد صورت گرفتـه اسـت . امـا بـه عقیـده مـن جنبش دانشـجویی تجمعی خود جـوش ، که به این خـود جـوش بـودن آن تاکید می کنـم ، از دانشـجویانی اسـت که به منظور بهتر شـدن زندگی و رشد اجتماعی و فردی تلاشهایی را انجـام می دهند و " اهداف و آرامانهای معینی " را در نظر دارند که این اهداف مانند ایستگاه هایی هسـتند که درون جاده بی پایان آرمانها قرار دارند .
زمانی می توانیم روی یک حرکت دانشجویی نام " جنبش " بگذاریم و آن را از یک تشـکل صنفی عادی و یا یک تشـکل سیاسی مقطعی و یا عده ای دانشـجوی سیاسـی شورشـی و عصبانـی متمایز کنیم که آرمانهای روشـن و شفافی داشته باشد .
آرامانهایـی که مانند یک جـاده بی انتها ، بی پایان هسـتند . و " اهدافی " روشـن و شـفاف دارند که مانند ایستگاهی در آن جاده بی پایان هستند.
بـه این مفهوم کـه یک جنبش دانشـجویی با رسیدن به هدف شماره یک تعطیل نمی شود ، بلکه خود را آماده می کند که به هدف شماره دو برسـد و در واقـع این همان چیزی اسـت کـه آن را با نام " رشـد " می نامیـم ، چه این رشد برای خود جنبش باشد و چه برای محیط دانشگاهی و یا حتی برای کشور یا کل جهان .
جنبش دانشـجویی بایـد بداند کـه دنبال چه هدفی است و برای رسیدن به هدف باید زمان بندی منطقی و قابل قبولی داشته باشد.
گاهی اوقات اهداف به اندازه ای مبهم هستند که دیگر هدف محسوب نمی شوند .
مثلا وقتی کسـی که هدف خـود را " آزادی " قرار می دهد ، همین لفظ هم باید تعریف شده باشد .
به طور مثال وقتی مردم یک مستعمره از آزادی حرف میزنند دقیقا " قید " لفظ " آزادی " شفاف اسـت زیرا میخواهند کسـی بر آنها حاکمیت نداشته باشد . آزادی زمانی میتواند آرمان باشد که شـفاف و معین باشـد ،آزادی از چه چیز؟ آزادی برای چه چیز؟
و اگر یـک جنبش دانشـجویی بگوید هدف من کسب آزادی است دیگر نمیتوان روی آن نام جنبش گذاشت زیرا نیروهایش هرز میرود زیـرا هدف و برنامه ریـزی خاصی نمی تواند داشـته باشد و کسـی که هدف معینی نداشته باشـد اگر به انحراف هم کشـیده شود متوجه نمی شود .
اگر آرمان " بی انتها " هم باشـد باید شفاف و معین باشـد مثلا آزادی بشریت از قید بندگی غیر خدا، یا از قید امور مقدس ، پس آزادی هم اگر قیدی نداشـته باشد نمیتوان آن را به عنوان "آرمان" در نظر گرفت زیرا حرکتهای بشـری معنا دارند و در واقعیت صورت میگیرند.
اگـر آن چیزی کـه به عنوان آرمـان تعریف میشـود از عالم عینیت فاصلـه زیادی بگیرد و آبجکتیو باشـد ، در آن صورت ممکن اسـت حرکتـی صـورت گیرد ولـی نتـوان آن را " جنبش " نامید و اگر بعد از سالها پس از شروع حرکتی پرسیده شود که حالا در کدام مرحله از آرمان و مسـیر خود قـرار داری جوابی هم نداشته باشد و این باعث یاس میشود .
و دلیل اینکه بسـیاری از حرکتهای دانشجویی دچار یاس میشـوند نیز همین است که آرمانها و مسـیرو اهداف مشخصی ندارند و وقتی بعد از مدتها تلاش به عقـب نگاه می کنند متوجه می شـوند که اصلا هیچ راهـی را طی نکرده اند ، زیرا کسـی میتواند امیدوار به رسـیدن به مقصد باشـد که " مقصد " معینی داشـته باشد و تلاشـهای بی هـدف نتیجه ای جـز یاس و سـردگمی و انفعال ندارد و زایندگی و نشاط از آن استخراج نمیشود.

کُردها و اسلام

غریب سجادی

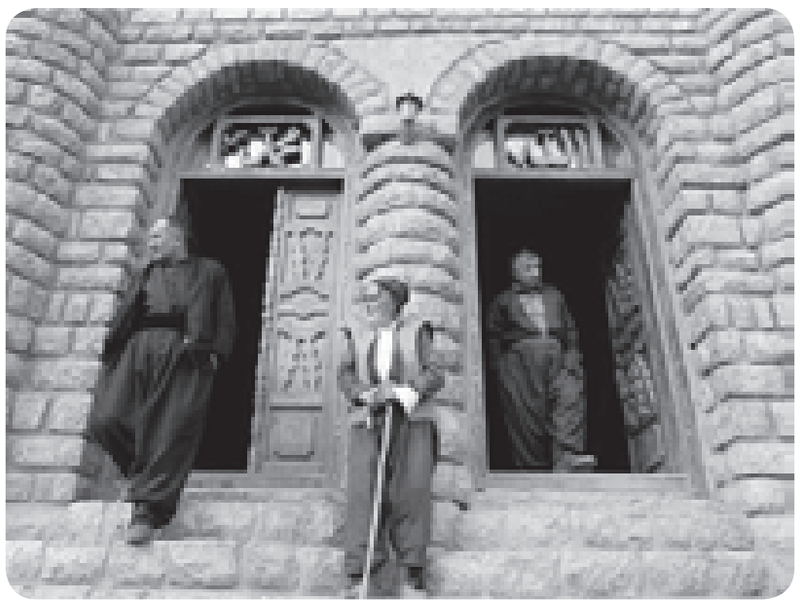

از نظر اعتقادات مذهبی چنان تنوعی در مناطق کردنشین جاری است که یکی از نویسندگان ایرانی در اوایل قرن حاضر(شمسی) مناطق کردنشین را به هندوستان کوچک تشبیه می کند.(به نقل از: هوشمند،۱۳۸۳: ۱۱) به هر تقدیر وضعیت دین، مذاهب و فرق های مختلف در کردستان را در طول تاریخ می توان به دو دوره تقسیم کرد، یکی قبل از ورود اسلام و دیگری بعد از ورود اسلام.
قبل از ورود دین اسلام مناطق کردنشین همچون سایر مناطق ایران دین آنها زرتشت بود. وجود آتشکده بزرگ ومقدس آذرگشسب(آتش پادشاهان) از مجموعه باستانی تخت سلیمان نزدیک تکاب که امپراتوریهای ساسانی پای پیاده برای عبادت به آنجا مراجعه می کرده اند. همچنین معبد آناهیتا در گنگاور و آتشکده پاوه از دیگر شواهدی است که نشان می دهد کردها مانند سایر ایرانیان پیرو دین زرتشت بوده ند(یاسمی، ۱۳۶۳: ۱۲۹). احسان نوری نیز در کتاب «تاریخ ریشه ی نژادی کرد» در این باره می گوید «زرتشتیان معتقدند نام اولین زرتشت مهاباد بوده و نام دومین زرتشت هوشنگ و نام آخرین زرتشت ابراهیم بوده است. امروز کردهای «ایزدی» یا به تعبیری غلط «یزیدی» رهبر دینی خود را زرتشت به معنی مغ بزرگ می نامند، که جانشین آن به ارث به پسر بزرگ می رسد(نوری،۱۳۳۳: ۷۹)(به نقل از: صالحی امیری،۱۳۸۵: ۱۶۶). اما با ورود اسلام به ایران کردها نیز اکثرا به دین اسلام گرویدند، و آخرین روحانی زرتشتی به نام « پیر شالیار » به دین اسلام روی آورد و مسلمان شد. در ادامه به صورت گذرا نگاهی به رابطه اسلام و کردها می اندازیم.
دین اسلام برای خود رسالتی جهانی و بشری قائل بود و پیامبر(ص) بارها تاکید می کرد که دین اسلام مختص قوم و قبیل ی خاصی نیست، بر همین اساس لزوم دعوت سایر قومیتها و کشورها به دین اسلام از سوی پیامبر مورد توجه قرار گرفت. هرچند قبل از لشکرکشی مسلمان به ایران گزارشاتی از ایمان آوردن عده ای از کردها موجود می باشد. به عنوان مثالجابان کردی یکی از اصحاب کُرد رسول الله(ص) و از راویان حدیث است که نام او در کتابهای«اسد الغابهٔ» و«الإصابهٔ فی تمییز الصحابهٔ» ذکر شده است؛ اما متأسفانه معلومات تاریخی در مورد زندگی وی اندک است؛ ولی منابع تاریخی از پسرش میمون کردی ذکر کرده‌اند که پدرش ده بار حدیث از پیامبر روایت کرده و کمتر روایت می‌کرد، مبادا که حدیث را با زیاده و نقض بازگو کند و این نشان می‌دهد که اهل ورع بوده است و بیم داشته از اینکه چیزی را به پیامبر نسبت دهد که از اصل کلام او نیست.
همچنین می توان به ورود هیئت نمایندگی کردها به مدینه در زمان پیامبر اشاره کرد، در آغاز ظهور اسلام زمانی که هنوز دین اسلام از مکه و مدینه فراتر نرفته بود مردم جزیره بوتان(جزیره ابن عمر کردستان ترکیه) هیئتی را تدارک می‌بینند و در پوشش بازرگانی به خدمت رسول خدا در مدینه می‌رسند و در آنجا اسلام خود را اعلام می‌کنند و به میان قوم خود بر می‌گردند و اخبار اسلام را به‌سوی آنها می‌آورند. این گروه چون از طائفه باجن بودند به هیئت بازرگانان باجن معروفند(نصری، ۱۳۸۸) اما جدای از این مهمترین عامل نفوذ اسلام به مناطق کردنشین لشکرکشیهای مسلمانان بود. در این میان امپراتوری رم و ایران به خاطر نزدیکی به مرزهای مسلمین بیش از هر منطقه ی دیگری مورد توجه قرار گرفت، به همین دلیل مسلمانها برای فتح قلمرو امپراتوری ساسانی به سوی ایران لشکرکشی کردند و سر انجام در سال ۱۶ ه ق تیسفون پایتخت ساسانی سقوط کرد و باقی مانده ی سپاه ساسانی در حلوان(منظور سرپل ذهاب می باشد که در حال حاضر در تقسیمات کشوری جزء شهرهای کرمانشاه می باشد) به جمع آوری سپاه و مقاومت در برابر مسلمانان نمود. در واقع ایرانیان اطراف آخرین پادشاه ساسانی(یزگرد سوم) گرد آمده و آخرین مقاومت های خود را در منطقه کردستان در مقابل سپاه اسلام انجام دادند و سرانجام ماومت های نومیدانه ی آنها در سال ۱۸ ه ق در هم شکسته شد و این اولین برخورد ایرانیان و کردها با مسلمانان بود(به نقل از: صالحی امیری،۱۳۸۵: ۱۶۹) مینورسکی در این باره می نویسد: « کردها علیه تهاجم اعراب در ارتش ساسانی خدمت می کردند(به نقل از : احمدی، ۱۳۷۹: ۸۴) اما با پیشروی مسلمانان، کردستان بخشی از قلمرو سلسله های بنی امیه و بنی عباس شدند.
کردها در این مدت نقش مهمی در ارتش خلفای اموی و عباسی داشتند و برخی از خانواده ها نظیر شدادیان بر امارتهای کردستان حکومت کرده اند(سه جادی، ۱۳۷۵: ج ۲، ۱۴). در کل بعد از حمله اعراب مناطق کردنشین یا تحت حکومت خلیفه ی بغداد بودند یا تحت حکومت دولتهای محلی (مثل آل بویه) و ترکهای مهاجم(غزنویان، سلجوقیان،خوارزمشاهیان، مغول،تیموریان، و..) در این میان دوران سلجوقیان از دو جهت برای کردها حائز اهمیت است، نخست نام گذاری این منطقه و ثبت آن برای اولین بار در دفاتر ایرانی با نام کردستان است که در زمان آخرین پادشاه سلجوقی(سلطان سنجر) بود و دوم ظهور صلاح الدین ایوبی دلاور کرد بود که در قامت یک کرد مسلمان به جنگ صلیبون رفت و توانست بیت المقدس را از صلیبیون بازپس بگیرد(صالحی امیری،۱۳۸۵: ۱۶۹).
بعد از خوارزمشاهیا نیز مناطق کردنشین همواره مورد حمله متجاوزانی چون مغول و تیموری بود(کنان،۱۳۶۵: ۲۷).
اما به نظر می رسد مهمترین رخدادی که بعد از اسلام بیشترین تاثیر را بر کردها گذاشت تشکیل امپراتوری سنی مذهب عثمانی و امپراتوری شیعه مذهب صفوی بود.زیرا مهمترین جنگهای این دو امپراتوری قدرتمند در مناطق کردنشین اتفاق افتاد(رضائی، ۱۳۷۹: ۲۲۸) به دلیل اختلاف مذهب این دو امپراتوری کردها همواره درگیر رقابت دیرپای آن دو بودند. مورخان بزرگترین ضربه بر پیکر کردستان را به جنگ چالدران بر می گردانند.
چرا که در ۲۳ اوت ۱۵۱۴ در دشت چالدران واقع در شمال غربی دریاچه ی ارومیه سپاه عثمانی به رهبری شاه سلطان حسین، سپاه صفویان رابه رهبری شاه اسماعیل شکست داد و دیاربکر و قسمت بزرگی از کردستان را به تصرف خود در آورد. و اینگونه بود که اولین تقسیم کردستان صورت گرفت.
چرا که این منطقه در تمام ادوار بعدی در تصرف دولت عثمانی بود(پارسادوست، ۱۳۷۰: ج۵، ۳۴_۳۳). البته کردها بنا به هویت سنی مذهب خود بیشتر سر سازگاری با عثمانیان داشته اند. به نظر می رسد تقابل دو امپراتوری سنی و شیعه در ناخودآگاه ذهنی کردهای اهل سنت تاثیر گذاشته است.
اما با سقوط خلافت عثمانیان در ۱۹۲۴ م اتفاق تاثیر گذار دیگری بر مسیر تاریخ تحولات سیاسی_اجتماعی آینده ی کردستان نهاد، و آن به وجود آمدن سه دولت ترکیه، عراق، و سوریه و تقسیم کردها در میان این کشورها در کنار کردهای ایران بود،به طوری که شاهد تقسیم کردها در چهار قسمت هستیم. این رخداد تاثیر بسزائی بر جریان های ناسیونالیستی کردستان نهاد، که بحث و بررسی آن در اینجا نمیگنجد.
به هر صورت سیر تحولات بعد از اسلام باعث شد که اکثر قریب به اتفاق کردها به اسلام ایمان بیاورند، و دین اسلام به یکی از منابع جدا ناپذیر هویت اجتماعی کردها تبدیل شده است به طوری کهمنطقه کردستان در دوره‌های اسلامی اهتمام ویژه ای به علوم دینی داده و دانشمندان بزرگی را در دامن خود پرورانده است که خدمات ارزشمندی به فرهنگ و تمدن اسلامی نموده‌اند که آثار آنان تا به امروز مورد استفاده مسلمین است از بارزترین آنها: میمون بن مهران از تابعین ،اهل جزیره، ابن‌اثیر صاحب کتاب الکامل فی التاریخ، ابن‌اثیر صاحب کتاب النهایهٔ فی غریب الحدیث و الأثر، ابن‌خلکان صاحب کتاب وفیات الأعیان، ابن‌حاجب آلانی نحوی، ابو حنیفه دینوری، ابن قتیبه دینوری، ابن‌تیمیه حرانی، ابن‌صلاح شهر زوری،بدیع الزمان همدانی و.... .و از جمله متأخرین می‌توان: دکتر محمد سعید رمضان البوطی، دکتر علی محی‌الدین قره‌داغی، ملاعبدالکریم مدرس، امجد زهاوی، خیرالدین زرکلی، بدیع الزمان سعید نورسی، محمد مردوخ کردستانی، و.... نام برد.
دکتر «مارتین وان بروین سن» در مقاله ای تحت عنوان « کردها و اسلام» می گوید: « اسلام در کردستان یک خصلت متمایز و مشخص داشته و زاده‌ی مواجهه‌ی تاریخی جامعه‌ی کردی با تعالیم و رویه‌های اسلامی است، به طوریکه تنش راست آئینی (ارتدوکسی)و چپ آئینی (هترودوکسی) به طورخاصی در کردستان اثر گذاشته است.
کردستان به طور متناقضی هم مرکز یک راست آئینی سنی متعصب گردید و هم سکونتگاه برخی از کژآئین‌ترین اجتماعات خاورمیانه از قبیل مذاهب ایزدی و اهل حق و ... که به ترتیب در مرکز و جنوب کردستان پدیدار گشتند. در کردستان مذاهب تلفیقی و آیینهای متفاوت در کنار هم زندگی می‌کنند و روابط بین پیشوایان روحانی سنی کرد اکثریت با شیعیان و ایزدیان، اهل حق، ارامنه، مسیحیان و یهودیان به صورت همزیستی مسالمت‌آمیز بوده است.
فرقه‌های صوفی به طور چشمگیری در کردستان حضور داشتند و شیوخ صوفی بیشتر نماینده‌ی اسلام کردی بوده‌اند.
در قرن گذشته عرصه‌ی تحت نفوذ فرقه‌های قادریه و نقشبندیه بوده است که در مواقع خاص نقشهای سیاسی و اجتماعی مهمی در کردستان ایفا کرده‌اند زیرا آنها نماینده‌ی الگوی سازمان اجتماعی مستقل از قبیله (و نیز دولت) بودند.
نزد بسیاری از کردهای سنی مذهب دیندار، اسلام بخش مهمی از هویت کردی است و جنبشهای اسلامی در کردستان نسبت به گذشته به طور آشکار، بیشتر هویت کردی پیدا کرده‌اند(بروین سن، ۱۳۸۶).
در کل باید گفت کردها خدمات فراوانی به اسلام کرده ان اما این امر اغلب بدون توجه باقی مانده چرا که آنها آشکارا خود را با خواستگاههای قومی‌شان یکی نمی‌دانستند و هر گاه آنها خود را در نوشتار نشان می‌دادند، آن را معمولاً از طریق یکی (یا بیشتر) از سه زبان همسایه عربی، ترکی و فارسی انجام می‌دادند.
کردستان، منطقه‌ای کوهستانی است که اکثریت کردها در آن به سر می‌برند و برای مدتهای طولانی یک منطقه حایل بین مناطق ترکی- عربی و فارسی زبان جهان اسلام بوده است.
کردستان به لحاظ سیاسی در هر یک از این مناطق فرهنگی- سیاسی یک حوزه حاشیه‌ای را تشکیل می‌داد، لیکن نقش واسطه فرهنگی مهمی نیز در این بین داشته است. کردهای دانش‌آموخته همواره به سان پلی مابین سنتهای فکری مختلف در جهان اسلام عمل می‌کردند و علمای کرد سهم عمده‌ای در پژوهش اسلامی و ادبیات مسلمانان به عربی، ترکی و فارسی داشته‌اند.
اسلام نیز عمیقاً بر جامعه‌ی کردی تاثیر گذاشت وحتی به لحاظ ظاهری جنبه‌های غیر مذهبی حیات سیاسی اجتماعی به وسیله آن قالب‌بندی شده است و شبکه‌های مدارس و فرقه‌های صوفیانه به عنوان مکانیزمهای یکپارچگی اجتماعی عمل کرده و بر شکافها و تقسیمات جزئی چیره می‌شوند. هر چند قبل از اسلام تا حدودی شاهد یکپارچگی مذهبی در بین کردها هستیم اما این یکپارچگی بعد از ورود اسلام حالت یک دست و یک نواخت خود را از دست داد و به قولی به هندوستان کوچک تبدیل شد.
هر چند بسیاری از این فرق و مذاهب همچون آشوری، و ایزدی، یهودی، و مسیحی به قبل از اسلام بر میگردند.
اما آنچه که مهم است این است که علی رغم اینکه اکثریت قریب به اتفاق کردها را مسلمانها تشکیل می دهند، اما با این وجود شاهد طیف وسیعی از مذاهب، فرق و دسته های صوفی و... هستیم. منبع: وبلاگ رامیار

"نظریه روانکاوانه فیلم" از پس نگاهی خیره

محمد بآوردی مقدم

برای بار اول که کتاب "ساختار و تاویل متن" اثر بابک احمدی را خواندم در درآمد کتاب، به بررسی پرده‌ی نقاشی سفیران (۱۵۳۳) اثر هانس هولباین (Hans Holbein's The Ambassadors) برخوردم، پرده ای که در موزه‌ی ملی لندن نگهداری می شود، و احمدی درباره آن می نویسد: حکم عرفانی "به یاد مرگ باش" سرمشق هنرمند بوده‌است.
دلخور از اینکه خود پرده‌ی نقاشی در کتاب نشان داده نشده است و به تبع شکل گیری امری مجهول در ذهنم، مطلبی را درباره پیرو یافتن دلالت معنایی نشانه‌های اثر هنری مرور می کردم، یعنی کلید یا رمز اثر هنری، منهای تصویری که بشود با آن دلالتها را معنا بخشید!
اما روزی که مشغول بررسی مفهومی از ژاک لاکان (۱۹۰۱-۱۹۸۱)،پزشک و روانکاو فرانسوی بودم، تصویر را پیدا کردم؛ پرده‌ی نقاشی این بار برای بررسی مفهوم خیرگی (Le Regard) بکار گرفته شده بود.
تابلوی سفیران هانس هولباین (۱۵۳۳) دو جهانگرد را نشان می دهد و ثروتی را که در طی سفرشان جمع آوری کرده‌اند.لباس ها ی گرانبها،پرده‌ها، و همه چیز در اتاق نشان از ثروت و اقتدار زمینی آنان دارد. از کتاب ها، ابزار نجوم و ابزار موسیقی پیداست که آنها با علوم دوران خویش آشنایند. در نقاشی آثار سرمستی و جاه و جلال زندگی و سرزندگی هویداست ولی واقعیت دیگری نیز در کار است، در پایین نقاشی ناهمگونی ای وجود دارد، ظاهرا شکل غیرقابل تشخیصی، پرتره را مختل کرده‌است. شکل، قابلیت تغییر شکل را داراست:
نگاه کردن به طور مسقیم به آن، چیز قابل شرحی را برای کسی ندارد، اما در نظاره‌ی شکل به صورت رو به پایین و از چپ، جمجمه‌ای هویداست. جالب آنجاست که ما نیز مانند دو سفیر چشم را بر این "واقعیت دیگر" بسته بودیم. این جمجمه تنها به طور پنهان مرگ را در حال شکارکردن دو سفیر بازرگان نشان نمی دهد بلکه آنچه در اینجا برای لاکان اهمیت والاتری دارد، توجه به مکان خیرگی است. شکل در نقطه‌ی خالی در تصویر قرار دارد، نقطه‌ای که تماشاگر فاصله‌اش را با نقاشی از دست می دهد و با آنچه او می بیند درگیر می شود، زیرا فرم شکل بر مبنای موقعیت تماشاگر تغییر می کند. خیرگی در روشی است که دید تماشاگر، میدان دید را تحریف می کند. به جهت نشان دادن درگیری تماشاگر در صحنه از آنچه که به نظر می رسد محروم می ماند. جمجمه به تماشاگر می گوید؛ "فکر می کنید که شما در حال نگاه کردن به نقاشی از فاصله‌ی درستی هستید اما نقاشی است که شما را نگاه می کند- این را به حساب این بگذارید که شما به عنوان یک تماشاگر حضور دارید".
بنابراین وجود خیرگی به عنوان یک آلودگی در تصویر بدین معنی است، که تماشاگران هرگز به تصویر از فاصله‌ی درستی نمی نگرند؛ آنها -فکر می کنند- این آلودگی در درون تصویر و در داخل فرم موجود است. به این ترتیب خیرگی موید تغییر بنیادینی در مفهوم تماشاگر به عنوان کسی که همه چیز را درک می کند یا نه، می شود. این تغییر دریافت بهتری را برای تماشاچی در مواجهه‌ی با واقعیت و درماندگی در دریافت کامل اثر را فراهم می آورد.

***

"Le Regard" در زبان فرانسه ("Gaze" در انگلیسی و "Starren" در آلمانی) همان تعبیری است که لاکان در سال اول از سمینارهایش و با استناد به تحلیل پدیدار شناسانهٔ نگاه (Jean-Paul Sartre's phenomenological analysis of 'the look') اثر ژان پل سارتر، از خیرگی به‌کار برده است. همین کاربرد دوباره دهی به مفهومی سارتری در اثنای آثار لاکان، مترجمان انگلیسی آثار هر دو را سردرگم نموده است.
نزد سارتر خیرگی چیزی است که سوژه را وا می دارد دیگری را نیز همچون سوژه تشخیص دهد؛ "ارتباط بنیادین من با دیگری به عنوان سوژه، بایستی بتواند امکان رویت دایمی به وسیله ی دیگری را برایم ارجاع دهد".
هنگامی که سوژه با خیرگی دیگری شگفت زده می شود، سوژه به شرمساری تقلیل می یابد. هر چند در نگاه اول به نظر می رسد لاکان مفهوم "خیرگی"اش را از این منظر بسط نمی دهد، ولی با تعمق بیشتر می توان فهمید؛ لاکان با تعبیر سارتری از سوژه کاملاً موافق است، به ویژه در آنجا که هم او نیز همچون سارتر معتقد است؛ خیرگی لزوماً با ارگان دید درگیر نیست.
تفاوت لاکان با سارتر به مقولهٔ ابژه و اهمیت اساسی آن در روانکاوی بر می گردد، زیرا ابژه نزد لاکان همواره واجد رابطه‌ای متقابل با سوژه است، به همان ترتیب که طالب بدون مطلوب و عاشق بدون معشوق وجود ندارد، ابژه و سوژه نیز متلازم وجود یکدیگرند.
لاکان در سال ۱۹۶۴ و با بسط مفهوم (ابژهٔ کوچک دیگری) (OBJET PETIT A) به عنوان علت میل، نظریهٔ خیرگی خود را ارائه می دهد. نظریه‌ای که نسبت به نظریهٔ سارتر کاملا متفاوت است. اگر چه سارتر همزمان خیرگی را با عمل نگاه کردن ترکیب کرده بود، ولی لاکان آنها را از هم متمایز می داند و خیرگی تبدیل به ابژهٔ عمل نگاه کردن می شود یا به بیانی دقیقتر تبدیل به ابژهٔ رانش بینایی می شود. از این رو از منظر لاکان خیرگی از سوی سوژه اعمال نمی شود، بلکه خیرگی از آن دیگری است. در حالی که سارتر فکر یک عمل ضروری متقابل ما بین دیدن دیگری و دیده شدن به وسیله‌ی او را می پروراند، لاکان یک رابطهٔ متناقض میان چشم و خیرگی را درک کرده است: "چشمی که می نگرد همان است که سوژه است، در حالی که خیرگی از سوی ابژه است و هیچ همزمانی ای مابین آنها وجود ندارد". از این روست که: "شما نمی توانید مرا بنگرید از مکانی که شما را نظاره می کنم".
هنگامی که سوژه به یک ابژه می نگرد، ابژه نیز در عین حال به طور دایم سوژه را می نگرد، اما از نقطه ای که سوژه نمی تواند او را ببیند. این شکاف بین چشم و خیرگی چیزی نیست به غیر از اختلاف سوبژکتیو در خودش که در حوزه‌ی بینایی نمایان شده است.

***

امروزه مفهوم خیرگی با نقد روانکاوانهٔ فیلم در دهه‌های ۱۹۷۰و ۱۹۸۰ و به ویژه با نقد فمنیستی فیلم همراه شده است. استفادهٔ اولیه‌ی آن در جهت نقاب برداشتن از معانی پنهان از تصاویر پرده‌ی سینما بود.
در نقد روانکاوانهٔ فیلم قبل از رفتن به سراغ توجه به ارائهٔ فانتزی در پرده‌ی سینما، به طور عمده تر به مکان سوژه‌ی ناظر توجه‌می شود.
برای مثال کریستیان متز و لورا مالوی (Christian Metz , Laura Mulvey) در اواخر ۱۹۷۰ به طور جداگانه جنبه های خیرگی در سینما را بررسی کردند. متز بر روی تطبیق هویت بیننده با دید دوربین کار می کرد و مالوی بر روی وجه فتیشیسم جنسی، به ویژه در دید مذکر نسبت به روی صحنه آمدن بدن زن.
درنظریه‌ی روانکاوانهٔ لاکانی تطبیق هویت با تصویر هرگز چیزی نیست الا یک ابهام و سوژه همیشه به سادگی با خاصیت به هستی آمدن شکافته می شود.
بسیاری از این نقد ها، مفهوم لاکانی خیرگی را با مفهوم سارتری از خیرگی و سایر اندیشه های مربوط به دیدن مانند مسئله‌ی فوکویی پانوپتیسیزم (Panopticism) ترکیب می کنند و بیشتر آنچه "نظریه فیلم لاکانی" می نامند وادی طویلی از ابهامات مفهومی است.

جنۆکەکانی ناو چیرۆکی من لە ژوورێکی چۆڵ و داخراودا سەردەردێنن

سلێمان دڵسۆز

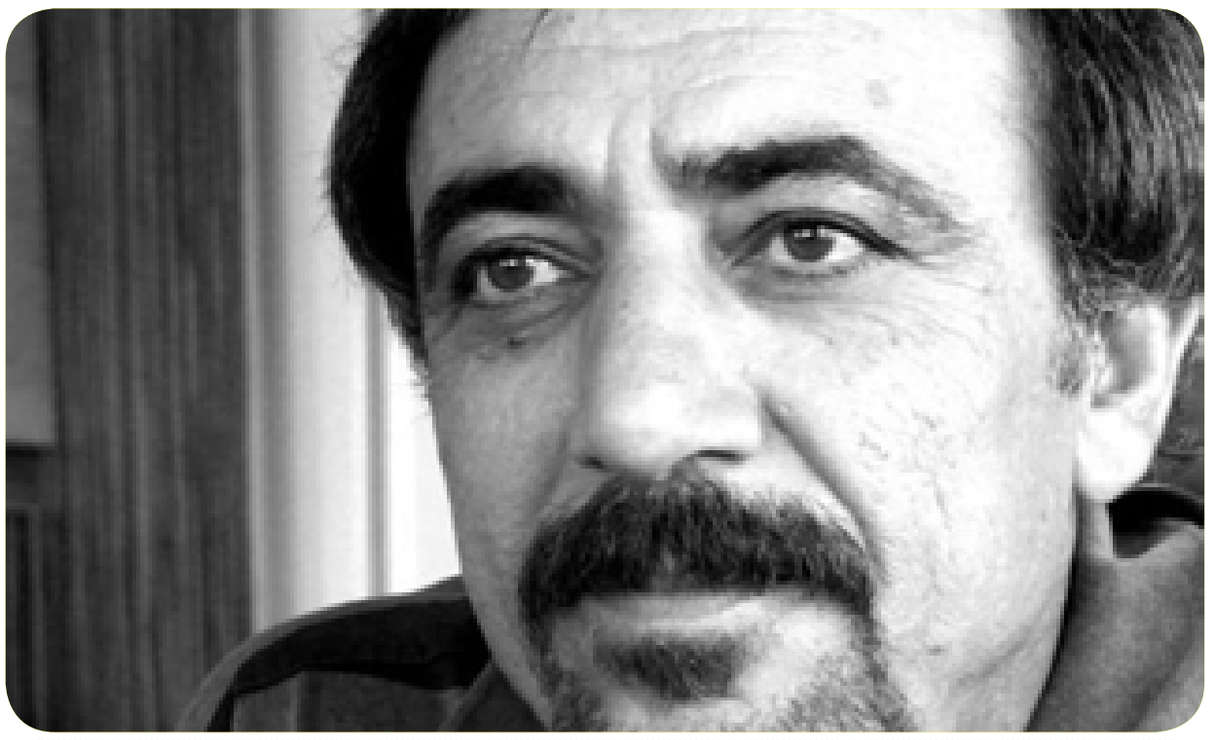

تازە کۆمەڵە چیرۆکێکم لێ خوێندبووەوە، هەروا لە کەش و هەوای چیرۆکەکاندا دەژیام و حەزم دەکرد لە بارەیانەوە لەگەڵ کەسێك بدوێم، تا ڕاست لەو سەروبەندەدا وەفدێکی ڕووناکبیری لە کوردستانی ئێرانەوە چوونە هەولێر و دەرفەتێکی باش دەستیدا تا حەزە دەروونییەکەی خۆم وەدی بێنم.
هەر زوو باسی چیرۆکەکانم لەگەڵ هێنا گۆڕێ و دیم لە بارەیانەوە قسەی شیاوی تۆمارکردنی پێیە، بەڵام دوو ڕۆژ بە دەوریدا هاتم و چووم، ملی بۆ دیمانەیەك نەدەدا و هەر جارەی بە بیانوویەکەوە تەفرەی دەدام. سەرەنجام شەوێکیان بە گیرم هێنا و ڕێکۆردەرێکی بچووکم لە پێش دانا.
لە سەرتاسەری کاتی دیمانەکەدا (کە کاتژمێر و چارەگێکی خایاند) بەردەوام لە پەنجەرەی ژوورێکی هوتێل شیراتۆنەوە نیگای بەرەو گەڕەکە دوورەکانی هەولێر دەڕۆیشت و ئەوەی من دەمتوانی لە سیمایدا بخوێنمەوە، نیگەرانییەکی شاراوە بوو. هەمان نیگەرانی و دڵەڕاوکێ و دڕدۆنگی کە بە سیمای یەك یەکی چیرۆکەکانیشیەوە دیارە.
عەتای نەهایی، بگێڕەوەی چیرۆکی ژیانی مرۆڤە غەمگین و بێدەرەتان و باڵندە بریندارەکانی ئەم سووچە تەریکەی دنیا بەمجۆرە بۆمان دوا:

دوای دوو کۆمەڵە چیرۆکی «زریکە» و «تەنگانە»، کۆچیرۆکی «ئەو باڵندە بریندارە کە منم» بڵاوکردەوە، ئایا ئەم کۆ چیرۆکە تەنیا هەڵگری چەند چیرۆکێکی تازەیە یان گواستنەوەی قۆناغێکە لە ژیانی چیرۆکنووسیی تۆدا؟

ڕەنگە هەر دووکیان بێت، لە لایەکەوە دوای "تەنگانە" نزیکەی هەشت ساڵە کۆمەڵە چیرۆکم بڵاو نەکردۆتەوە و جیا لە سێ چوار چیرۆك (دوو چیرۆك بە زمانی فارسی و یەك دوو چیرۆکیش بە زمانی کوردی)، کەم چیرۆکیشم بڵاو کردۆتەوە. هەشت ساڵ ماوەیەکی دوورودرێژە. ڕاستە لەو ماوەیەدا کاری ترم کردووە، دوو ڕۆمانم نووسیوە، بەڵام وەکو چیرۆك پەلەم نەکردووە، بۆیە حەزم کردووە سێیەم کۆمەڵە چیرۆکم کە دەگاتە دەستی خوێنەران شتێکی تازە بێت و لانیکەم بە بڕوای خۆم، جوینەوە و دووبارەکردنەوەی تەجربەکانی "زریکە" و "تەنگانە" نەبێت.
لە لایەکی دیکەوە وەک پێشتریش گوتوومە، من چ وەك چیرۆکنووس چ وەك ڕۆماننووس، پیاوێکی ئەزموونگەرم. هەمیشە بڕوام وایە کە دەبێت هەموو چیرۆکێکم ئەزموونێکی تازە بێت، هەم لە ڕووی شکڵ و فۆرمەوە و هەم لە ڕووی ناوەرۆك و داڵغە و ئیدەی چیرۆکەکانەوە. ئەمە وای کردووە کە من وەڵامی پرسیارەکەی ئێوە بەم شێوەیە بدەمەوە کە هەم کۆمەڵە چیرۆکێکی تازەیە دادەبەزێت و هەم بە بڕوای خۆم تێپەڕاندنە لە دنیای کۆمەڵە چیرۆکەکانی زریکە و تەنگانە لە هەموو ئاستەکانیدا. دیارە من لەم هەشت ساڵەدا ژیاوم، لە بارەی مرۆڤ و کۆمەڵگاکەمەوە و لە بارەی خۆشمەوە ڕامانم بووە، خوێندنەوەم بووە، هەمووی ئەوانە و دنیابینیی خۆم بێگومان کاری کردۆتە سەر نووسینەکانم.

لە درێژەی هەمان پرسیار، ئایا پێتوایە لە داهاتوودا و لە کۆمەڵە چیرۆکێکی دیکەدا بتوانی ئەو فۆرم و شێواز و قۆناغەش جێ بێڵی؟

نا، من ئاوا تەماشای مەسەلەکە ناکەم، پێموانییە ئەو چەند چیرۆکەی کە لە دووتوێی کۆمەڵەی "ئەو باڵندە بریندارە کە منم"دا بڵاو بوونەتەوە، هەموویان لەسەر فۆرمێکن و بە شێوازێك گێڕدرابێتنەوە، بە پێچەوانەوە پێموایە هەر کامیان چیرۆکێکی سەربەخۆن و هەر کام خاوەنی بیرۆکە و ئیدەی تایبەت بە خۆیانن و هەر کام بە زمان و فۆرم و شێوازی تایبەت بە خۆیان گێڕدراونەتەوە، هەر کامێکیان بەپێی پێویستیی چیرۆکەکە هەندێ تەکنیکی تایبەت بە خۆیان هەیە. کەواتە وا نییە کە ئەم کۆمەڵە چیرۆکە خاوەنی ستایلێکی هاوبەش لە هەموو چیرۆکەکاندا بێت، بۆ داهاتووشم ئەگەر بەرهەمێکم ببێت (ئەگەرچی پێشبینییەکەی بۆ من زۆر زەحمەتە) بە دڵنیاییەوە کارێك دەبێ جیاواز لەوان لە هەموو بارەکانەوە، لانی کەم لە باری زمان و چۆنیەتیی گێڕانەوە و فۆرمەوە.
ئەگەرچی لە یەکەم چیرۆکمەوە تا ئێستا و ڕەنگە لە داهاتووشدا تاڵە دەزوویەك هەیە، وەکو دنیابینیی تایبەتی نووسەرەکەی کە ئەم دەنکە تەسبیحانە بە یەکەوە گرێ دەدات. ناسین و خوێندنەوەی ئەم تاڵە دەزووە بۆ خوێنەر و ڕەخنەگران و بۆ خۆشم دەتوانێ دەروازەیەك بە ڕووی ناسینی دنیای تایبەتی مندا وەکوو عەتای نەهایی، بکاتەوە. وەکو هەموو نوسەرێك کە دنیای تایبەتی خۆی هەیە و لانی کەم خاڵە سەرکییەکانی لە هەموو چیرۆکەکانیدا هاوبەشن.
هەر چیرۆکێك بەشێکە لە پرۆژەکانی نووسەر. ئەگەرچی ئەو پرۆژەیە ڕەنگە بابەتێکی لەپێشدا ڕەنگ بۆ ڕێژراو و پلان بۆ داندارو نەبێت، بەڵکوو بابەتێکی لاشعوور لە ناوشیاریی نووسەرەکەیدا بێ، بەڵام هەر چیرۆکێکیش دنیای تایبەت بە خۆی هەیە و هەر چیرۆکێك بۆخۆی پرۆژەیەکی کارییە کە جگە لە تێم و ناوەرۆکەکەی، فۆرم باشترین و متمانەپێکراوترین دەلاقەیە بۆ پەی بردن بە تایبەتمەندییەکانی چیرۆکەکە.

سەرەڕای ئەو ئەزموونە جیاوازانەی کە باست کردن، پێتوایە بە کۆی ئەوانەوە توانیبێت شێوازێکی تایبەت بە خۆت بدۆزیبێتەوە؟ ئایا عەتای نەهایی توانیویەتی لە چیرۆکنووسیی کوردیدا دەنگێکی جیاواز بێ؟

ئەگەر مەبەستت لە شێواز، ستایلە یان ئەوەی فارسەکان پێ دەڵێن "سەبك" بەراستی من بڕوام بەوە نییە. من حەز دەکەم هەموو کارێکم ئەزموونێکی تایبەت بێت، چونکە کاتێک باس لە شێواز و ستایل دەکەین زیاتر مەبەستمان ئەو ڕواڵەتەیە، وەك زمان و فۆرم و تەکنیك کە لە پێش منیشەوە بەنیسبەت زۆر چیرۆکنووسەوە کاراکتەری چیرۆکنووسەکە و شێوازی نووسینەکەی دەردەخا، ئاوەها کە ئەگەر لە چیرۆکێکدا ناوی چیرۆکنووسەکەش بسڕینەوە، خوێنەرەکانی بیناسێتەوە. من بڕوام بەوە نییە بگەین بە شێواز و شێوە نووسینێکی تایبەت و کەڵك وەرگرتن لە کۆمەڵە تەکنیکێکی دیاریکراو و زمانێکی تایبەت، من ئەو میراتە هەڵبگرم و لە هەموو چیرۆکەکانمدا پەیڕەوی بکەم، بەڵام لە بارەی ئەوەوە کە عەتای نەهایی دەنگێکی جیاواز لە هاوڕێ چیرۆك نووسەکانی بێت و تایبەتمەندیی خۆی بۆ ناسینەوە ببێت و چیرۆکەکانی لە مەیدانی کۆمەڵە چیرۆکی ئەم بەرە و بەرەکانی پێشووش خاوەنی تایبەتمەندی بێ، ئەوە ئاواتی منە. کە دەڵێم ئاواتی منە لەبەر ئەوەیە هەر وەك گوتم، وەکوو مرۆڤێك بینینی تایبەتم هەیە بۆ دنیا، مەعریفەی تایبەت بە خۆمم هەیە بەرامبەر بە مرۆڤ و بە کۆمەڵگاکەم. تەنانەت زۆر جار هەست دەکەم نووسینەکانم بە شێوەیەکی ناتاگا هەڵگری کۆمەڵە خەمێك و کۆمەڵە کێشەیەکی تایبەتی منن. ئەگەر بە گشتی لە گێڕانەوەی ڕۆمان و چیرۆکەکانمدا ڕاستگۆ بووبێتم، بێگومان دەبێ ئەو دنیایە نیشان بدەن کە دنیای تایبەتی منە و بەوە خوێنەرەکانم دەشێ ئەو دنیایە بناسنەوە. ئەوە ئاواتی منە و با بزانین خوێنەرانیش چۆن وەڵامی ئەو پرسیارەی تۆ دەدەنەوە.

من چ وەک چیرۆکنووس چ وەک ڕۆماننووس، پیاوێکی ئەزموونگەرم. هەمیشە بڕوام وایە کە دەبێت هەموو چیرۆکێکم ئەزموونێکی تازە بێت، هەم لە ڕووی شکڵ و فۆرمەوە و هەم لە ڕووی ناوەرۆک و داڵغە و ئیدەی چیرۆکەکانەوە.

وەیبرم دێ یەکەم جار کە «زریکە»م خوێنەوە، بڕیارم دا جارێکی دی هیچ چیرۆکێکی ئەو پیاوە ڕەشبینە نەخوێنمەوە، بەڵام کە «تەنگانە» هاتە بازار پێش ئەوەی بڕیاری کڕینی بدەم، کڕیبووم و چیرۆکەکانیم خوێندبووەوە. دەمەوێ بڵێم ئەگەرچی لەوانەیە منی خوێنەر لە تێم و ناوەرۆکدا لەگەڵ چیرۆکەکاندا نەبم، بەڵام توانایەکی شاراوە، شتێک هەیە کە ڕامدەکێشێ بۆ ئەوەی جارێکی تر چیرۆکی دیکەت لێ بخوێنمەوە. ئەو شتە شاراوەیە بە لای خۆتەوە لە چیرۆکەکاندا چیە؟

ئەوەی تۆ پێی دەڵێی ڕەشبینی، من پێی دەڵێم بەشێك لەو دنیا تایبەتەی عەتای نەهایی. بەشێك لەو بینینە تایبەتە کە تەنیا دەکرێ لە دەلاقەی چاوی عەتاوە بۆ مرۆڤ و بۆ کۆمەڵگە لێی بڕوانی.
ڕوانینی من بۆ مرۆڤ، لە قۆناغێکی تایبەتی مێژووییدا کە منی تێدا دەژیم و خوێندنەوەم بۆ مێژووی کۆمەڵگاکەم و تێڕامانم لە جەوهەر و توانا و کار و کردەی مرۆڤەوە، هەمووی ئەوانە یەك دەگرنەوە و لای من دەبن بە واقێع بینییەك کە زۆر کەسی دیکە پێی دەڵێن ڕەشبینی یان دنیا تاریك و ڕەشەکەی عەتای نەهایی.
تۆ لە بیرتە من کە "زریکە"م بڵاو کردەوە چەند ڕەخنەگرێك بە نووسینیش ئەو قسەیان دەکرد کە عەتا پیاوێکی ڕەشبینە، بەڵام ئەو ڕەشبینیە ئەگەر بە مانای ئەوە بێ کە دنیا سپیتر و گەشتر لەوەیە کە من دەیگێڕمەوە، حەزم دەکرد لەوە تێبگەم کە ڕەشبینییەکەی من کامەیە. ئەوە بوو بە چیرۆکەکانی کۆمەڵە چیرۆکی "زریکە"دا دەهاتمەوە و دەمخوێندەوە، دەمبینی هیچ شتێکی وای تێدا نییە کە لە دەرەوەی واقێع بێ و بڵێین ئەمە فانتازیای تایبەتی نووسەرەکەیەتی و لە واقێعدا ئەو شتە بوونی نییە. ئەم خەمە بۆ من وای لێهات کە دەبینی یەکەم چیرۆکی "تەنگانە"م بەم کێشەوە دەست پێدەکا. کێشەی ئەو شتە کە من پێی دەڵێم واقێعی مرۆڤی کورد و واقێعی کۆمەڵگەی کوردی ئەم سەردەمە و ڕەخنەگرەکان پێیاندەگوت ڕەشبینی.
ڕاستە کۆمەڵێ واقێعی جوانتر و مرۆڤی بەختەوەرتر و سپیایی و گەشی و سوور و سەپانی لە دەرەوەی بوونی من وەك مرۆڤێك هەیە، بەڵام ئەگەر ئەمانەش بە چاوی من بگێڕدرێنەوە، کە من پێموایە چاوێکە پەردە لەسەر ڕواڵەتەکان هەڵدەداتەوە و بە بۆچوونی خۆم توانای بینینی ناوەوەی ڕواڵەت و شتە ڕووکەشەکانیشی هەیە، لەوە گەشتر و سپیتر نابێت کە من دەیگێڕمەوە. من لە دەرەوەی واقێع هیچ ناگێڕمەوە. خۆش ئەوەیە من لە ناو چیرۆکەکان و تەنانەت ڕۆمانەکانیشمدا، کاراکتەرەکانم لە ناو چین و تویژێکی تایبەتی کۆمەڵگا هەڵنابژێرم کە بڵێم ئەم چینە چینێکی بێبەخت و نەدار و دواکەوتووە و لە ناو ئەو کۆمەڵگایەشدا چینێکی بەختەوەرتر و ژیان خۆشتر دەژی. لەناو کارەکتەرەکاندا خەڵکی هەژار و ئاغا و ساماندار و ڕۆشنبیر و دیکەیان تێدایە. دەکرێ لە من بپرسن چۆن بە هەمان ئەندازە کە ڕەشایی لە ناو ژیانی هەژارەکاندا هەیە، لەناو ژیانی سامانداره‌کان و چینی ناوەنجی کۆمەڵگەشدا هەیە؟ ڕاستە ڕواڵەتی ژیانەکان و ئەوەی کە لە یەکەم بینیندا خۆی بە چاوی بینەردا دەدات، هەروەك لە ڕواڵەتی چینی هەژاردا ڕەشایی دەبینرێ، بەڵام ڕواڵەتی چینی ساماندار و ناوەنجییەکە، ڕواڵەتێکی گەش و سپییە، بەڵام قەرار نییە من وەك چیرۆکنووس ڕواڵەتەکان بگێڕمەوە. من دەبێ پەردە لەسەر ئەو ڕواڵەتانە هەڵبدەمەوە. دەبێ توێ توێی ئەو ڕواڵەتانە لابەم و بە گێڕانەوەیەکی ڕاستگۆیانە و بە ڕۆچوون و قووڵ بوونەوە، لە ناخی ئەو مرۆڤانە بڕوانم. ڕاستە من هەڵسوکەوتی ڕۆژانەی مرۆڤەکان و ژیانی ڕواڵەتییان دەگێڕمەوە، بەڵام لەو هەڵسوکەوتانە دەلاقەیەك دەکەمەوە بۆ ئەوەی بگەمە پشتەوە و ئەودیوی ڕواڵەتەکە کە پێموایە واقێع و حەقیقەت لەوێدایە.
من لەناو خەڵکانی ئەو کۆمەڵگایەدا دەژیم و دەبێ ڕووداو و کەسایەتییەکانی ناو ئەو کۆمەڵگایە بێن لە بێژنگی زەینی منی چیرۆکنووس تێپەڕ بن، ئەوەی پێی دەڵێین واقێعی بەرهەست یان عەینی دەبێ بێتە ناو زەینی ئەم مرۆڤەوە کە مرۆڤێکی بە بڕوای خۆم ئیفلیج و دەستەوەستان نییە، لە ناو ئەو زەینەدا بڕووخێ و لە ئەنجامی ئەو ڕووخان و هەرەس هێنان و هەپروون بە هەپروون بوونەدا هەقیقەتێکی تر دەربکەوێ. هەقیقەتێك کە ئەو تەرکیب بەندی و کۆمپۆزیسیۆنە واقێعیە بەرهەستانە دەیشارێتەوە. من بە دووبارە شکڵ پێبەخشینەوە بەو ڕووداوە پارچە پارچە بوونەی ناو زەینم و بە دروست کردنەوەی واقێعێکی تر لەسەر ئەو واقێعە هەپروون بە هەپروونە پێموایە ئەو هەقیقەتە دەردەخەم کە لە دەرەوەی زەینی من بە سەیر و سەمەرەترین شێوە خۆی شاردۆتەوە.

بەڵام لە کۆمەڵە چیرۆکی سێیەمدا هەر وەک لە سەرەتاوە ئاماژەمان پێکرد، من هەستدەکەم گۆڕانێکی فکری لای چیرۆکنووس ڕووی دابێ. واتە جۆری ڕوانینی چیرۆکنووس بۆ مرۆڤەکان و ڕووداو و کەسایەتییەکان و جیهان بە جۆرێك گەشبینانەتر و بە وتەی خۆت سپیترە، بۆ نموونا لە چیرۆکی «ئێوارەی چواردەی مانگ»دا ڕاستە کەسایەتییەکان سەرەکیی چیرۆکەکە لە تۆف و کڕێوەدا بزر دەبێ و دەمرێ، بەڵام دەبینین عەشقێك بۆ ژیان، جوانبینینی دنیا، عەشقێك کە تەنانەت لە ئاواییەکدا هەمەگیر بووە، ئامادەیە. ڕاستە مەرگ هەیە، بەڵام مەرگێکی سپی. هەر وەک لە ناو سپایشدا ڕوودەدات. کەوابوو دانی پێدا دەنێی کە لە کۆمەڵگای ئێمەشدا دیاردە و شتی جوان هەیە؟

من نایشارمەوە، بێگومان لە کۆمەڵی ئێمەدا و لە هەموو کۆمەڵگایەکدا جوانی هەیە و هیچ گومانم نییە کە لای هەموو ئینسانەکان جوانی هەیە. دیسان خۆشحاڵم ئەگەر گۆڕانێکی فکری لای من ڕووی دابێ، چونکە پێموایە گۆڕانی فکری لای هەموو ئینسانێك هەیە، بەڵام ئەوەندەی لەخۆم گەیشتبێتم، پێموایە گۆڕانەکە لەو ئاستەدا نییە کە دنیابینیم بەرامبەر بە مرۆڤ و کومەڵگاکەم گۆڕابێ.
ڕەنگە توانیبێتم لە کۆمەڵە چیرۆکی "ئەو باڵندە بریندارە..."دا هەندێ قووڵتر و بەربڵاوتر و هەمەلایەنەتر تەماشای کەسایەتییەکان و ئەو دۆخ و دۆزەم کردبێ کە کەسایەتییەکانی تێدایە و ڕەنگە بە خوێندنەوەکەی تۆ توانیبێتم لەگەڵ ئەوەدا کە ناتەواوییەکان ـ کە لێرەدا مەبەستم تەنیا هەژاری و نەداری نییە، بەڵکوو هەموو جۆرە ناتەواوییەکانە. دەربخەم، ئەو تروسکە ئومێدانەش دەربخەم کە لای هەموو کەسەکان و هەموو دۆزەکان هەیە. من چ ئەوکات و چ ئێستاش، هەرگیز بڕوام بەوە نەبووە ئەوەی لای مرۆڤ هەیە تەنیا ڕەشایی و خەم و نائومێدی و دواکەوتنە و تەنیا هەژاریی مادی و کولتووری و مەعریفی و مەعنەوییە. بێگومان ئەوەی لای مرۆڤ هەیە عەشقە و خۆشەویستییە. پێموایە لە کۆمەڵە چیرۆکەکانی "زریکە" و "تەنگانە"شدا بە پێی پێویست ئاوڕ لەو عەشقە دراوەتەوە و پەنجە خراوەتە سەر ئەو تروسکاییانە کە لە ژیانی کەسەکان و دۆخەکاندا هەیە، بەڵام ڕەنگە خوێندنەوەکەی تۆ ڕاست بێ، لە چیرۆکەکانی "ئەو باڵندە بریندارە..."دا هەقێکی زیاتر درابێ بەو جوانییانە و سپیاییانە کە لە ناخ و دەرەوەی مرۆڤەکاندا هەیە. ئەوەش بڵێم من بە هیچ شێوەیەك شتەکان بە دووجەمسەری نابینم و ئەو دوالیزمە لای من نییە. ئەگەرچی لەناو کەلتوور و مێژوو و مێشك و یەکەیەکەی دەمارەکانماندا ڕەگی داکوتاوە. دوالیزمی ڕەش و سپی، خێر و شەڕ، چاك و خراپ و...تاد. لای من مرۆڤ لە دەرەوەی ئەو دوالیزمەیە. نەك بڵێم لە فلان چیرۆکمدا خێرەکانم بەرجەستە کردووە و لە فلانەدا شەڕەکان. ئەمە مرۆڤە، بە تاڵی و ناخۆشی و تەواوی و ناتەواوی و عەشق و خۆشەویستییەوە و بە هەموو لایەنەکانییەوە، بەڵام ئەوەی لە ئەنجامدا من دەیبینم وەك خۆت ئاماژەت پێکرد، عەشقە. عەشق ئەو تروسکە ئومێدەیە کە لای هەموومان هەیە. بە بڕوای خۆم لای هەموو کەسایەتییەکانی چیرۆکەکانیشم هەیە کە ڕەنگە لەم چیرۆکانەی دواییدا زیاتر بەرجەستە کرابێتنەوە. ئەگەر عەشق نەبووایە هیچ پاساوێك بۆ بەردەوام بوون لە ژیان و لە نووسین نەدەبوو.

یەکێک لەو تەکنیکانەی لە چیرۆکەکانتدا بە بەربڵاوی کەڵکی لێوەرگیراوە، بەکاربردنی زۆری دیالۆگە، بە تایبەت لە چیرۆکەکانی ئەم کتێبەتدا گەلێ جار دیالۆگ بووەتە تەکنیکی گێڕانەوە. بە واتایەکی تر زۆر جار گێڕانەوەکە دەدەیە دەست خودی کەسایەتیی ناو چیرۆکەکان. دەمەوێ بزانم هۆکاری ئەوە چییە؟

کە دەڵێی بەکاربردنی زۆری دیالۆگ، ڕەنگە لەچاو زۆرینەی چیرۆکی کوردی بێت، نەك لە چاو چیرۆکی جیهانی یان نەتەوەیەکی دیکە. ڕاستە لە لای چیرۆکنووسانی ئێمە دیالۆگ دەورێکی باڵای نییە. نووسەرەکان زیاتر وەسف دەکەن و لە دەرەوەی واقێعەکە و ڕووداوەکەدان و لە دەرەوەی ژیانی کاراکتەرەکان وەستاون و چیرۆکەکان دەگێڕنەوە یان بە وەسفێکی شاعیرانە و ئینشایی و هەندێ جار بە وەسفێکی جوانی چیرۆکنووسانەش چیرۆکەکان دەگێڕنەوە، بەڵام لای من شتەکە بەپێچەوانەوەیە. لای من هەموو هەوڵەکان بۆ ئەوەیە لەو دۆخە نزیك ببمەوە کە منی گێڕەرەوەر کەمترین دەورم لە گێڕانەوەدا هەبێت و ئەوەی کە دنیاکەی خۆی ئاشکرا دەکات خودی کەسایەتییەکان بن. دیارە لەو بارەوە چەند بیروڕای جیاواز هەیە. ئەوەی من بڕوام پێیەتی ئەوەیە دەکرێ ئێمە لەناو دیالۆگی ڕۆژانەی کەسەکاندا زیاتر پەی بە هەقیقەت و واقێعییەتی ژیان و بوونی کەسەکان بەرین، نەك ئەوەی چاوێکی دەرەکی بێت وەسفمان بکات و شتەکانمان بۆ شی بکاتەوە. من پێم وایە چیرۆك لەو قۆناغەدا لە ئاستێکدایە نابێ نیشانی بدەیت و وەسفی بکەیت و لێکی بدەیتەوە، بەڵکوو دەبێ دنیایەك بخوڵقێنی و خوێنەر بخەیتە ناو ئەو دنیایەوە تا بۆ خۆی تێیدا کەشف بکات، کەشفیش ناکرێ مەگەر خوێنەر گوێی لە دەنگی کەسایەتییەکان بێت و قسەکانیان و دیالۆگەکان ڕووبەڕووی یەکتر و مۆنۆلۆگەکانیان ببیسێت کە هەست و بیرکردنەوە و شعووری تاکەکەسییانە بەرامبەر بە خۆیان و بەرامبەر بە ڕووداوەکانی دەرەوە. من ئەوە بە ڕەگەزێکی ئیجابیی چیرۆکی خۆم دەزانم.
دیارە دیالۆگ لای من هەموو ئەو گفتوگۆیە نییە کە لەوانەیە لە نێوان دوو کەسدا ڕووبدات، بەڵکوو دیالۆگێکی داستانییە. دیالۆگی داستانیش ئەو دیالۆگانەیە کە بەدەر لە هەموو زیادەبێژییەکانە کە لە ژیانی هەموو مرۆڤەکاندا هەیە. دیالۆگی داستانی گفتوگۆیەکی پوخت و چڕە کە فکر و بۆچوونەکانی کەسایەتییەکان ئاشکرا دەکات و خوێنەر دەرگیر و تێکەڵ بە واقێعەکانی ژیانی خۆی و ئەو دۆخە دەکات کە کەسایەتییەکان تێیدا دەژین و بواری ئەوە بە خوێنەر دەدات کە خوێندنەوەی تایبەت بە خۆی بەرامبەر بە ژیان و نهێنییەکانی کەسایەتییەکان هەبێت. ئەمە بەڕای من بوارێکی بە فراوانتر لەوەیە کە منێکی چیرۆکنووس لێکدانەوە و وەسفی کەسایەتییەك بکەم بە بێ ئەوەی مەجالی پێبدەم کە خۆی بدوێت و بەرانبەرەکەی بدوێنێت.

من بە دووبارە شکڵ پێبەخشینەوە بەو ڕووداوە پارچە پارچە بووانەی ناو زەینم و بە دروست کردنەوەی واقێعێکی تر لەسەر ئەو واقێعە هەپروون بە هەپروونە پێموایە ئەو هەقیقەتە دەردەخەم کە لە دەرەوەی زەینی من بە سەیر و سەمەرەترین شێوە خۆی شاردۆتەوە.

ئەمە مرۆڤە، بە تاڵی و ناخۆشی و تەواوی و ناتەواوی و عەشق و خۆشەویستییەوە و بە هەموو لایەنەکانییەوە، بەڵام ئەوەی لە ئەنجامدا من دەیبینم، عەشقە. عەشق ئەو تروسکە ئومێدەیە کە لای هەموومان هەیە.

دیدگاه

عطا نهایی از زبان خودش

آنطور که مادرم میگفت در شب عیدقربان در سال ۱۳۳۹ شمسی (۱۹۶۰ میلادی) در شهر بانه در غرب کردستان به دنیا آمده ام،در یک شب سرد پاییزی،گویا پدرم آنقدر خوشحال شده بود که شاباش پخش کرده بود مادر بزرگم آن شب و چند شب بعد هم بالای سرم دعا خوانده بود تا من هم همانند دو برادر و شاید دو خواهر دیگر قبل از خودم، نمیرم،اسمم را عطا الله گذاشتند به معنی هدیه خداوند،دلخوش بودند که اگر خداوند هدیهای به کسی ببخشد آن را پس نمی گیرد. چیز زیادی از دوران بچگی یادم نمی آید اولین صحنه ای که در ذهنم مانده همراه مادر و خواهرم در یک کپر،در باغی در دامنه آربابا،منتظربرگشتپدرم بودیم،احتمالا آن زمان سه ساله بودم.
دومین صحنه که یادم مانده است به همراه کودکی دیگر،در خاک جاده ای کشیده بودیم و با اتومبیلی پلاستیکی بازی می کردیم. در سومین صحنه ای که یادم مانده است لباس کردی تنم کرده بودند و پدرم دستم را گرفته بود نمیدانم کجا می خواست مرا ببرد.
با آن برق شادی که از چشم های پدرم یادم مانده است معلوم بود که اولین قدم زدن یک پدر مهربان و بچه چهار یا پنج ساله اش است. شش ساله بودم که یک روز پدرم دستم را گرفت و من را به همراه مرغی که به عنوان هدیه آورده بود به جایی برد که به کودکان شناسنامه می دادند.
مردی لاغر و خوشرو شناسنامه را به من داد و مرغ هدیه را هم به خودم بخشید.
چند روز پس از آن من را به مدرسه فرستادند. دوره ابتدایی و راهنمایی و دو سال بعد از راهنمایی را هم در بانه خواندم پس از آن به دانشسرای مقدماتی در شهر ورامین رفتم پس از دو سال دانشسرا را هم تمام کردم.
در همه دوران تحصیل دانشآموزی زرنگ و باهوش بودم، پدر و مادرم، دو انسان زحمتکشی بودند که من امید و آرزوی زندگیشان و مایه مباهاتشان بودم.
پس از پایان دانشسرا در سال ۱۳۵۷ که سال پیروزی انقلاب ایران بود به عنوان معلم ابتدایی در یکی از روستاهای شهر بانه استخدام شدم. اما پس از سه سال، برای همیشه از کار اخراج شدم.
از کودکی تنها دلخوشیم خواندن و نوشتن بود.شروعم با شعر بود، از شانزده سالگی به زبان کردی شعر نوشته ام.
در سن هفده سالگی در دانشسرا داستان بلندم را نوشتم و برای اینکار از طرف مسئولان دانشسرا تنبیه شدم!
پس از انقلاب سال ۱۳۵۷ به صورت جدی شروع به نوشتن و انتشار آثارم در مجله های کردی داخل و خارج کشور کردم.
اولین مجموعه داستانم،به عنوان اولین مجموعه داستان کردی پس از انقلاب در غرب کردستان، در سال ۱۳۷۲ چاپ و منتشر شد.از آن پس ادبیات و به خصوص ادبیات داستانی مهمترین دغدغه زندگیم شد.
در طول سالهای زندگی ادبیم تاکنون، سه مجموعه داستان،سه رمان، و دهها مقاله ادبی و تئوری را منتشر کردهام.
همچنین شش رمان از بهترین رمان نویس های دنیا را هم به کردی ترجمه و نقد کرده ام.
به زبان فارسی هم علاوه بر چند مقاله و گفتگوی ادبی و داستان که در مجلههای فارسی منتشر کرده ام، بنا به درخواست سازمان میراث فرهنگی ایران، کتابی با عنوان تحلیل ساختاری منضومه های کردی نوشته ام در بیشتر مجالس و کنگره های ادبی کردی شرکت کرده ام.
در بیشتر فستیوال های ادبی درشهر های اربیل و سلیمانیه و دیاربکر شرکت کرده و مقاله ای ارائه داده ام.
در سال ۱۹۹۴ بنا به در خواست دانشگاه اپسالای کشور سوئد سفری یک ماه و نیمه به آن کشور داشتم و در آن دانشگاه و شهر استکهلم سخنرانی هایی در مورد ادبیات کردی ارائه داده ام.
در سال ۲۰۰۵ برنده جایزه سالانه انتشارات آراس اربیل و جایزه زرین فستیوال گلاویژ سلیمانیه را در سال ۲۰۰۸ دریافت کرده ام.

ئەمـــە دەرفەتێـــك دەدا بە خوێنەر تـــا لە بری ئەوەی لە دەرەوەی دنیای چیرۆکەکە بوەســـتێت تـــا دەنگێکی زیـــادە و دەنگێکی ســـێیەم بۆی بگێڕێتـــەوە، یان چاوێکی زیادە و ســـێیەم بۆی ببینێ، خۆی دەچێتە ناو واقێعەکە و بەشـــداری ژیان و دیالۆگی کەسایەتییەکان دەبێ کە خۆیان دەگێڕنـــەوە. بەو جۆرە وەك چۆن من دنیای خۆم لەوێدا دەدۆزمەوە، ئەویش دەتوانێ لە نێو جیهانی چیرۆکی مندا کەشـــفی خـــۆی بکات و دنیای تایبەتی خـــۆی بدۆزێتەوە و لـــە رێگەی پەردە هەڵدانەوە لە هەندێ نهێنی کە لە ناو چیرۆکێکدا ئاشکرا دەبێت، خوێنەر نهێنییەکانی ژیانی خۆی بۆ ئاشکرا ببێت.

◆ کاک عەتا شوێن لە زۆربەی چیرۆکەکانتدا و بە تایبەتی لە چیرۆکەکانی ئەم کۆمەڵەبەشتدا، شـــوێنێکی داخـــراو و بەرتەســـکە. تەنانەت لە رۆمانـــی «باڵندەکانـــی دەم با»شـــدا شـــوێنی ڕووداو ژوورێکی تەســـک و تروسک و تاریکە و زۆربـــەی کات پەردەیـــەک دادراوەتـــەوە. حەز دەکـــەم بزانم ئایا مەبەســـتێکی تایبەتیت لە هەڵبژاردنی شـــوێن بەو شـــێوەیە بووە یان ئەمەشـــیان بە شـــێوەیەکی نائاگا ڕەنگدانەوەی دنیابینیی خۆتە؟

◆با لە پێشـــدا بڵێم کە لە پشت ئەم بەرتەسکی و شـــوێنە بچووکییـــەی هەندێ لـــە چیرۆك و رۆمانەکانم، هیچ پلان و نەخشـــەیەکی لەوە پێش ئامادە نییە، بەڵام ئێستا کە تۆ لەو بەرتەسکییەی شوێن دەپرســـی، دەکرێت باس لە هەندێ هۆکار بکەین کە ڕەنگە لە زەینی ئێستای من ئامادەیە و دەتوانی وەڵامی پرســـیارەکەی تۆ بێ، کەچی هەمدیسان دەیان هۆکاری تریش دەتوانێ لە پشتی ئەمەوە بێت کە لە ســـاتەوەختی دیکەدا لای من یان لای دیکەی خوێنەران ئاشکرا بێت.

بڕوانە، ئێمە لە کۆمەڵگەی کوردیدا دەژین، ژیان لە کۆمەڵگەیەکـــی وادا لە فەزایەکی بەربڵاوی وەکو کووچە و کۆڵان و سەر شەقام و پانتاییەکان و چایخانـــە و چی و چی، بواری دەرخســـتنی راز و نهێنییـــەکان نابەخشـــێتە مرۆڤەکانی ئەو کۆمەڵگایە.

تۆ تـــا فەزای ژیانەکـــەت بچووکتـــر دەبێتەوە، بواری درکاندنـــی نهێنییەکان و ســـەرهەڵدان و خۆدەرخستنی ئەو هەقیقەتانە کە لە بیرکردنەوەی تۆدا هەن زیاتر خۆی دەردەخات. ئێمە زۆر مرۆڤی وا دەناسین کە لە ناو شەقام و چایخانە و شوێنی کاریاندا مرۆڤێکی لەسەداسەد جیاواز لەوەن کە لە ماڵەکەی خۆیاندا دەژین. بە لای منەوە بە نیسبەت مرۆڤەوە، بە تایبەتی مرۆڤی کۆمەڵگەی کوردی راســـتییەکان لە دەرەوە نین. مرۆڤی کۆمەڵگەی کـــوردی لە دەرەوەی ماڵ دەیان دەمامکی پێیە و بە پێی پێویست لە هەر شوێنێکدا لە دەموچاویان دەکا و کارەکتەرێکـــی جیـــاواز نیشـــانی خەڵك دەدات. ئـــەو مرۆڤە کە دەچێتەوە ناو ماڵی خۆی و نـــاو خەڵوەتی ژوورەکـــەی، دەمامکەکان فڕێ دەدات. ئەو مرۆڤە هەرچی شوێنەکەی خەڵوەتتر دەبێتـــەوە، هەرچی کەســـانی دەوروبەری کەم و کەمتر دەبنەوە، راز و نهێنییە دەروونییەکانی زیاتر ئاشـــکرا دەبێت. مرۆڤی کۆمەڵگەی کوردی کە دەچێتەوە ماڵەکـــەی، لای ژن یان مێردەکەی و دایك و منداڵی، راستە لە دەرەوە هەندێ دەمامکی فـــڕێ داوە، بەڵام هێشـــتا چەنـــد دەمامکێکی هەر پێیە. راســـتییەکانی نێوان خۆی و ژنەکەی یان مێردەکەی دەشـــارێتەوە تـــا منداڵەکان پەی بـــە هەندێ لەو راســـتییانە نەبـــەن، بەڵام کاتێ لەگەڵ هاوســـەرەکەیدا دەچێتـــە ژوورێکەوە دوو سێ دەمامکی تریشی پێویست نامێنێ و فڕێی دەدات. کاتێك کە هەموو کەســـەکانی دەوروبەری لـــە لای ون دەبن و دەکەوێتـــە خەڵوەتی خۆیەوە، ئیتر هەموو دەمامکەکان لە پشـــت دەرکەی ئەو خەڵوەتـــەوە جێدەهێڵێ. ئێســـتا تەنیا خۆیەتی و ســـڕ و رازەکان لای خۆی ئاشـــکرا دەکات، جا ئەم ئاشـــکرا کردنە بە شـــێوەی بیرکردنەوە، یان خەیاڵکردنـــە، یان خەون بینیـــن و روئیا. لە لای منی چیرۆکنووســـیش بە شێوەی گێڕانەوەی ئەم خەون و روئیـــا و بەدەنگهێنانی ئەو بیرانە کە لە فەزایەکی تردا بـــواری دڕکاندنیان نییە، ئەوەیە کە فەزای چیرۆکەکانی من بەرتەسك دەبێتەوە و زۆر جار لە ژوورێکدا رووەدەدات و گەلێك جار بیر و خەیاڵ و روئیایەك، یان وێنەیەکە، بە ســـنگی دیوارەکەدا بۆی دەبێ بە کەســـایەتییەك کە هەر جۆرە دواندن و هەڵسوکەوت لەگەڵ باجدانەوەیەکی پێویست نییە، ئەمە پاساوی منە بۆ هەڵبژاردنی فەزایەکی بەرتەسك.

لە لایەکی دیکەشـــەوە رەنگە تۆ و ئەو کەسانەش کە لێـــم نزیکن بزانن لە نێوان ژیانی شەخســـیی مـــن و ژیانی چیرۆکەکانـــم مەودایەکی ئەوەندە زۆر نییە. من لـــە ژوورێکدا دەژیم کە بە چاوی خەڵکی دی، ژوورێکی چۆڵە، بەڵام بە رای من تەنیا لە ژوورێکی ئـــاوا چۆڵ و دەرگا داخراودا بواری سەردەرهێنانی جنۆکەکانی من دەڕەخسێ، کە دواتر لەوانەیە ببنە کەسایەتیی چیرۆکەکانی من.

ئەمەش رەنگە هۆکارێکی تر بێ کە لە خەڵوەتی ژیانی واقێعیی منەوە سەرچاوەی گرتبێ.

◆ باشـــە پێتوا نییـــە پەنا بردنە بـــەر ژوورێکی دەرکـــە داخراو و تەریک دوور کەوتنەوەیە لە خەڵک و کۆمەڵگا؟

◆ پێموا نییە مـــن لە خەڵك دوور کەوتبێتمەوە.

ئەگـــەر ژن لـــە هەنـــدێ چیرۆکمـــدا وەکـــو کەســـێکی ئیفلیـــج و دەستەوەستان و بەرکار بووبێ، ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو دۆخە تایبەتەی کـــە ژن لـــە کۆمەڵگەی مندا تێیـــدا دەژی و من حەز دەکـــەم بەرامبەر راستییەکانی ئەم کۆمەڵگایە ئەمەکدار بم.

رەنگە بـــەو ڕادەیە کـــە پەیوەندیـــی قەرەباڵغی کۆمەڵایەتیم نییە، لە لایەکی ترەوە ژیانێکی زۆر قەرباڵغم لەگەڵ ئەو شتەدا هەیە کە من پێی دەڵێم جنۆکەکانم و لە راستیدا ئەو هاوڕێیانەم کە دواتر بە شێوەی کەســـایەتیی چیرۆکەکان دەردەکەون. سەرچاوەی ئەزموونی ئەم ژیانەش، ئەو پەیوەندییە کۆمەڵایەتییانەی منە کە ساڵانێکی زۆر لە ناو خەڵکـــدا ژیاوم. من پێموایە بۆ چیرۆکنووســـێك ئەگەر ســـاڵێك لە ناو خەڵکدا بژیـــت دەرفەتی ئەوە هەیە کە دەیان ســـاڵ لە خەڵوەتدا بنووسێت. منیش زۆر زیاتر لە ســـاڵێك لە ناو خەڵکدا ژیاوم و ئیســـتاش ئەگەرچی نەوەك خەڵکی زۆر، بەڵام زۆر هاتوچۆی ناو خەڵك و برادەر دەکەم و گەڕانم هەیە.

◆ لـــە زۆر چیرۆکتـــدا کەڵکـــت لـــە تەکنیکـــی «چیرۆک لە چیرۆکـــدا» وەرگرتووە و هەندێ جار لە ناویاندا وەک کەسایەتیی چیرۆکنووس ئامادەی، هۆی ئەمە چییە؟

◆ ئەمە بە هیچ شێوەیەك لاساییکردنەوەی ئەو جۆرە چیرۆکە بیانییە نییە کە چیرۆکنووس خۆی لە چیرۆکەکانـــدا دەرکەوتووە. ئەگەرچی گومان لەوەدا نییە کە ئەو جـــۆرە گێڕانەوەیەش لەوانەیە کاری کردبێتە ســـەر من و ئەمەش کارکردنێکی زۆر سروشتییە.

من پێموایـــە دنیای چیـــرۆك دنیایەکی ئەوەندە بەربڵاوە و جیهانی گێڕانـــەوە جیهانێکی ئەوەندە پڕ ئیمکاناتە کە لە ماوەی ئەم دووســـەد ساڵەدا کە چیرۆك بە شـــێوەی مۆدێرن لە ئارادایە، ئێمە وەك هەموو چیرۆکی جیهانی پەیمان بە ڕادەیەکی زۆر کەم لـــەو دەریای ئیمکانیاتـــی گێڕانەوەی چیرۆك بردووە و کەڵکمان لێوەرگرتووە، ئەو جۆرە گێڕانەوەیـــە وەک ئامادەبوونی چیرۆکنووس، کە لە هەنـــدێ چیرۆکی ئەم دوایەمدا و لە رۆمانی "باڵندەکانـــی دەم با"شـــدا کەڵکـــم لێوەرگرتووە، ناتوانـــی بڵێـــی هەمان بێـــژەر و گێـــڕەرەوەی چیرۆکە کلاســـیکییەکانە، ناتوانی بڵێی خودی چیرۆکنووســـەکەیە، ناتوانی بڵێـــی ئەمە تەنیا کەسایەتییەکە لە ناو کەســـایەتییەکاندا، بەڵکوو دەتوانی بڵێی کەســـێکە لە هەر سێ حاڵەتەکاندا، کە ئەمەش لای من پێویستییەك بووە و ویستوومە دەلاقەیەکی تر بکەمەوە و لایەنێکی نەدیوی دیکە ئاشـــکرا بکات کە من دەمەوێ بیگێڕمەوە. ئێمە ئەگەر لەم پەنجەرە و دەلاقانەی پێشـــەوە بڕوانینە دنیـــای چیرۆکەکـــە، ئەوەشـــیان پەنجەرەیەکی دیکەیە لە پشتەوە کە لە لایەنێکی ترەوە دەتوانین لێی بڕوانین.

من زۆرم پێخۆشە کە پەیم بەم ئیمکاناتە بردووە و پێم خۆشتریش دەبێ ئەگەر بە شێوەیەکی تایبەت بە خۆم بێت و مۆرکی خۆمی پێوە دیار بێت.

◆ لە چیرۆکی «ئەو باڵندە بریندارە کە منم»دا کە کتێبەکەشی بە ناو کراوە، کێشەی ژن زۆر بەرجەســـتە بووەتەوە و ئازارە دەروونییەکانی ژنێکـــی هونەرمەنـــد خراونەتـــە ڕوو. لەوێدا نزیکبوونەوەیەکـــی باش لە رۆحـــی بڕینداری ژنـــە هونەرمەندەکـــە دەبینـــرێ، بـــەڵام من وا تێدەگـــەم گێڕانـــەوەی کەڵکەڵـــە و ئـــازارە دەروونییەکانـــی پیاوێکـــی هونەرمەندیش بێ کە بە دەســـتی کەســـی بەرامبەرەوە سنووردار دەکرێ و ئازادییەکانی لێ زەوت دەکرێن. تۆ ئەو کێشـــەیە چۆن لێک دەدەیەوە و چۆنە ئاوا پەرژاویەتە سەر کێشەکانی ژن؟

◆جیـــا لە بیرۆکەکەی ئانیما و ئانیمۆس لە ناو زانســـتی دەروونناسیدا، بەڕاستی من پێم وایە لە راستگۆیانەترین حاڵەتدا ئێمە هەموومان وەك پیاو لە ناخی خۆماندا هەڵگری ژنێکین و هەموومان وەك ژن پیاوێکمان لە ناخی خۆماندا حەشار داوە. ئەمە گرفتێکی ئێجگار گەورەیە. راستگۆییەکی زۆر و تێگەیشتنێکی باشی دەوێت کە تۆ ئەگەر پیـــاوی، هەندێك جار خـــۆت و دەم و چاوت بەو ژنە بســـپێری کە خۆی لە ناختدا شاردووەتەوە و هەموو بوارەکانی دەرکەوتنی بدەی و ئەگەر ژنی، قەڵەمەکەت و زمان و چاوی بینینت بسپێریتە ئەو پیاوە حەشاردراوەی ناخی خۆت.

من هەمیشە داڵغە و خەمی ئەوەم بووە کە رۆژێك لە رۆژان بتوانم راســـتگۆیانە، تەنانەت ئەگەر بۆ نووسینی ڕســـتەیەکیش بێ، قەڵەمەکەم بەو ژنە بسپێرم کە لە ناخی خۆمدا هەیە.

ژن کە تەنانەت لە ناو ژیانە بچووکەکانیشـــدا، لە ناو تەسك و تەنگەبەرترین ماڵ و کۆڵانەکانیشدا بوونی ناسڕدرێتەوە، من خۆم لەوە بێبەش نەکردووە کە ئەو کەسایەتییە سەرەکییە فەرامۆش بکەم. لە یەکەم چیرۆکەکانمەوە تا ئەمڕۆش ژن ئامادەبوونی بـــووە. ئەگـــەر ژن لە هەنـــدێ چیرۆکمدا وەکو کەسێکی ئیفلیج و دەستەوەستان و بەرکار بووبێ، ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو دۆخە تایبەتەی کە ژن لە کۆمەڵگەی مندا تێیدا دەژی و من حەز دەکەم بەرامبەر راستییەکانی ئەم کۆمەڵگایە ئەمەکدار بم. من هەوڵم داوە پەردە لەسەر ئەو دەستەوەستانی و بەرکارییەی ژن هەڵدەمەوە، هەوڵم داوە بە قەدەر توانام و بە قەدەر پێویستیی دنیای چیرۆکەکە بە ناخی ئەو دەستەوەستانییەیدا رۆبچم.

هەر چیرۆك و رۆمانێکی من، کات و شوێنێکی تایبەتی هەیە کە دەتوانی بە کات و شـــوێنێکی ناو واقێعیش بەراوردی بکەی. بۆ نمونە لە زۆر چیرۆکمـــدا کە ڕووداوەکە لە بـــاری مێژووییەوە واقێعێکی دوورترە لە ئێستا، ژن دەورێکی جیاواز لەو چیرۆکانەی هەیە کە واقێعەکەی واقێعێکە لە ئێستادا. لە زۆر چیرۆکدا کە فەزایەکی گوندییە ژن دەورێکی جیاواز لـــەو چیرۆکانەی هەیە کە فەزاکەی فەزایەکی شارییە.

لە چیرۆکەکانی پێشـــوومدا و لە رۆمانی "گوڵی شۆران"یشدا ژن کەســـایەتییەکی تەواو بەرکار و دەستەوەستانە، چونکە ئەو فەزا مێژووییە کە من خەریکـــم دەیگێڕمەوە، فەزایەکە کە ژن دەورێکی لەوە زیاتری لەناو واقێعی کۆمەڵگەشـــدا نەبووە. هەموو هەوڵی خـــۆم داوە بۆ ئەوەی لە چەمکی ئەو بەرکارییە بکۆڵمەوە، ئیتر تا چەند سەرکەوتوو یان تێشکاو بووبێتم، ئەمەیان بۆ خوێنەر دەهێڵمەوە. بـــەڵام لە رۆمانـــی "باڵندەکانـــی دەم با"دا و لە بەشـــێك لە چیرۆکەکان کە هاوزەمان لەگەڵ ئەو رۆمانەدان، دەبینی ژن دەورێکی کاراتری هەیە. بۆ نمونە لە "باڵندەکانی دەم با"دا خۆسووتاندنی ژن بـــە لای منـــەوە هەنگاوێکـــی کاراترە لەو بێدەنگـــی و دەستەوەســـتانی و هیـــچ نەکردنە ڕواڵەتییـــەی ژن لەناو "گوڵی شـــۆران"دا. ژن لـــە رۆمانی "باڵندەکانی دەم بـــا"دا و هەندێ لە چیرۆکەکانی ئەو ســـەردەمەدا لـــە قۆناغێکی مێژووییدایـــە کـــە ئەگەرچی بـــواری ئەوەی نەبووە کە وەکـــو رەگەزی بەرامبەری دەربکەوێت و کارا بێـــت، بەڵام لە قۆناغێکـــی بیرکردنەوە و تێفکرینیشدا بووە کە بەو هەموو بەرکارییە رازی نەبێـــت. لە ناو چیرۆکەکانی من و لە ناو واقێعی کۆمەڵگەکەشـــدا ئەوە بەرارییـــی هەوڵی ژنە کە لـــەو بازنە بێدەســـەڵاتی و بەرکارییە بێتە دەرەوە. لەو چیرۆکەدا کە تـــۆ ئامـــاژەت پێدا (ئەو باڵندە بریندارە...)، بە بڕوای من ژن هەنگاوێکی تریش دێتە پێشـــەوە و هەنگاوێکی تر لـــەو ژنە نزیك دەکەوێتەوە کە حەز و خواستی خۆیەتی و حەز و خواستی منیشە وەك مرۆڤێکی ئەو کۆمەڵگایە، ئەگەرچی کۆمەڵگە بواری ئەوەی پێنابەخشـــێ کە داوای هەموو مافەکانی خۆی بکات و ببێتە مرۆڤێکی تـــەواو کارا، لانیکـــەم بەقەد رەگەزە بەرامبەرەکەی، بەڵام دەبینین لە قۆناغێکدایە کە خەون بە کوشـــتنی پیـــاوەوە دەبینێت، کە بە لای منـــەوە ئەو خەونە خەونی کوشـــتنی مێرد نییە، بەڵکوو خەونی کوشتنی پیاوی ناخی خۆیەتی کە بـــە درێژایی مێژووی کۆمەڵگای ئێمە پیاوێکی چاوهبز و هەڕەشەکەر و سەرکوتکەر بووە.

لەو چیرۆکەدا ژن، خانمێکی شاعیر و خوێندەوارە و داهێنانی هەیە و دەزانێ مافی مرۆڤ چییە، مافی ژن بەرامبەر بە مێرد و بنەماڵە و تەنانەت هەموو کۆمەڵگە چییە، دیارە ژنێکی ئاوا ناتوانێ وەك ژنەکانی پێشـــوو دەستەوەستان بێ و توانای ئەوەی هەیە کە ببێتە کەســـی سەرەکیی چیرۆك و دەنگـــی زاڵی چیرۆکەکە بێـــت. ئەمەش بەو مانایە نییە من دیســـان ناڕاســـتگۆیانە هەندێ ســـیفەتم دابێتە پاڵ ژنێکی ئاوا کە لە راســـتیدا ســـیفەتی ئەو نەبووبێت و بیکەمە ژنێکی وا کە دەرەقەتـــی هەموو ناتەواوییـــەکان دێت. ژنێکی ئاواش هەموو ئەزموونی مێـــژووی ژن بە تەنیا لای خۆی دووبارە دەکاتەوە. لە ژیانی شەخسیی خۆیدا دەستەوەســـتانییەکان و تەسلیم بوونەکانی بەرامبەر پیاو تاقی دەکاتەوە، بێدەنگ بوونەکانی بەرامبـــەر دەنگی زاڵی پیاو تاقی دەکاتەوە و ژن لەم چیرۆکـــەدا هەنگاو بە هەنگاو لە ئەزموونی نوێتـــر دەگات کە ئەویش ئەزموونی پســـاندنی زنجیری بێدەســـەڵاتییە. ئەمەش چەند هەنگاوی ترە لـــە دوای بەرایی دەرکەوتنـــی ژنی کارا لە کۆمەڵگـــەی ئێمەدا و لە دنیـــای چیرۆکەکانی منیشدا.

ئەگەر مەستوورە لە لایەن نالییەوە ئەو زوڵمەی لێدەکرا، ئێستاش مێردی خانمە شـــاعیرەکەی چیرۆکەکەی منیش ئەگەرچی ئەکادیمییە و پیاوێکی خوێندەوارە بە هەمان چەکەوە رووبەڕووی ژنەکەی دەبێتەوە کـــە بـــە هۆی هەندێ تایبەتمەندیی لەشـــی ژنەوە و بە هۆی سێکســـەوە سووکایەتی پێدەکات.

◆ لای تـــۆ ڕووبەڕووبوونـــەوەی کەســـایەتی ســـەرەکیی چیرۆکەکە لەگەڵ کەســـایەتییەکی وەهمـــی کـــە «مەســـتوورەی ئەدەڵانی»یـــە، ئایـــا بڕینـــی مێژوویەکـــی دووســـەد ســـاڵەیە لـــە لایـــەن ژنی کۆمەڵگـــەی کوردییـــەوە، یان بەراوردکردنی ژنی ســـەردەمی مەستوورە بە ژنی ئەم سەردەمەیە؟

◆ زۆر ئایـــای تریـــش هەیە کـــە ڕەنگە هەق نەبێ من وەڵامی بدەمەوە، ئەگەرچی حەز ناکەم خوێندنەوەی تایبەتی خۆم لە چیرۆکێك بۆ خوێنەر بگێڕمەوە و خوێنەر لە بازنەی خوێندنەوەی خۆمدا بەند بکـــەم، بەڵام خوێندنەوەکەم بـــەوە مەرجدار دەکەم کە خوێنەر تەنیا بە جۆری خوێندنەوەکەی من رازی نەبێ.

بەرای مـــن ئەگەر مەســـتوورە وەکـــو ژنێکی خوێندەوار، لە لایەن نالییەوە وەکو پیاوێکی رۆشنبیر سەرکوت دەکرا کە بە ناحەزترین و ناجوامێرانەترین شێوەی مومکین بوو، ئەگەر رۆشنبیرێکی کورد لەو سەردەمەدا ژنە خوێندەوارێکی سەرکوت دەکرد و سووکایەتی پێدەکرد و سنووری بۆ پێگەیشتنی ژنێکـــی خوێنـــدەوار دادەنا، ئێســـتاش لە لایەن پیاوانی ئێمەوە و تەنانەت پیاوانی رۆشنبیرەوە ژن ســـووکایەتی پێدەکرێ و سنوور بۆ هەڵسوکەوت و تێکۆشان و چالاکییەکانی دادەنرێ.

ئەگەر مەســـتوورە لە لایەن نالییەوە ئەو زوڵمەی لێدەکرا، ئێســـتاش مێردی خانمە شـــاعیرەکەی چیرۆکەکەی منیـــش ئەگەرچـــی ئەکادیمییە و پیاوێکـــی خوێنـــدەوارە بـــە هەمـــان چەکەوە رووبەڕووی ژنەکەی دەبێتەوە کە بە هۆی هەندێ تایبەتمەندیی لەشـــی ژنەوە و بە هۆی سێکسەوە سووکایەتی پێدەکات، ئەمە یەکێك لە هۆکارەکانی دەرکەوتنی مەستوورە لە خەڵوەتی کەسایەتی ژنی چیرۆکەکە و رووبەڕووبوونەوەیانە و دەیان هۆکاری تریش دەتوانێ لە پشـــتی ئەمەوە بێت. دەشێ ئەم کەسایرتییە ژنە، مەســـتوورەی سەردەمی خۆی بێت. دەشـــێ دەرکێشـــانی ئەو زەمەنە دووســـەد ســـاڵە لەناو چیرۆکەکەی مندا ئەوە بێت کە لەو زەمەنە دوورودرێـــژەدا ڕوانینی پیاو بۆ ژن هیچ ئاڵوگۆڕێکی وای بەسەردا نەهاتووە. با لەوە زیاتر هەوڵـــی خوێندنەوەی ئەو چیرۆکـــە نەدەین و بۆ خوێنەرانی بەجێ بێڵین.

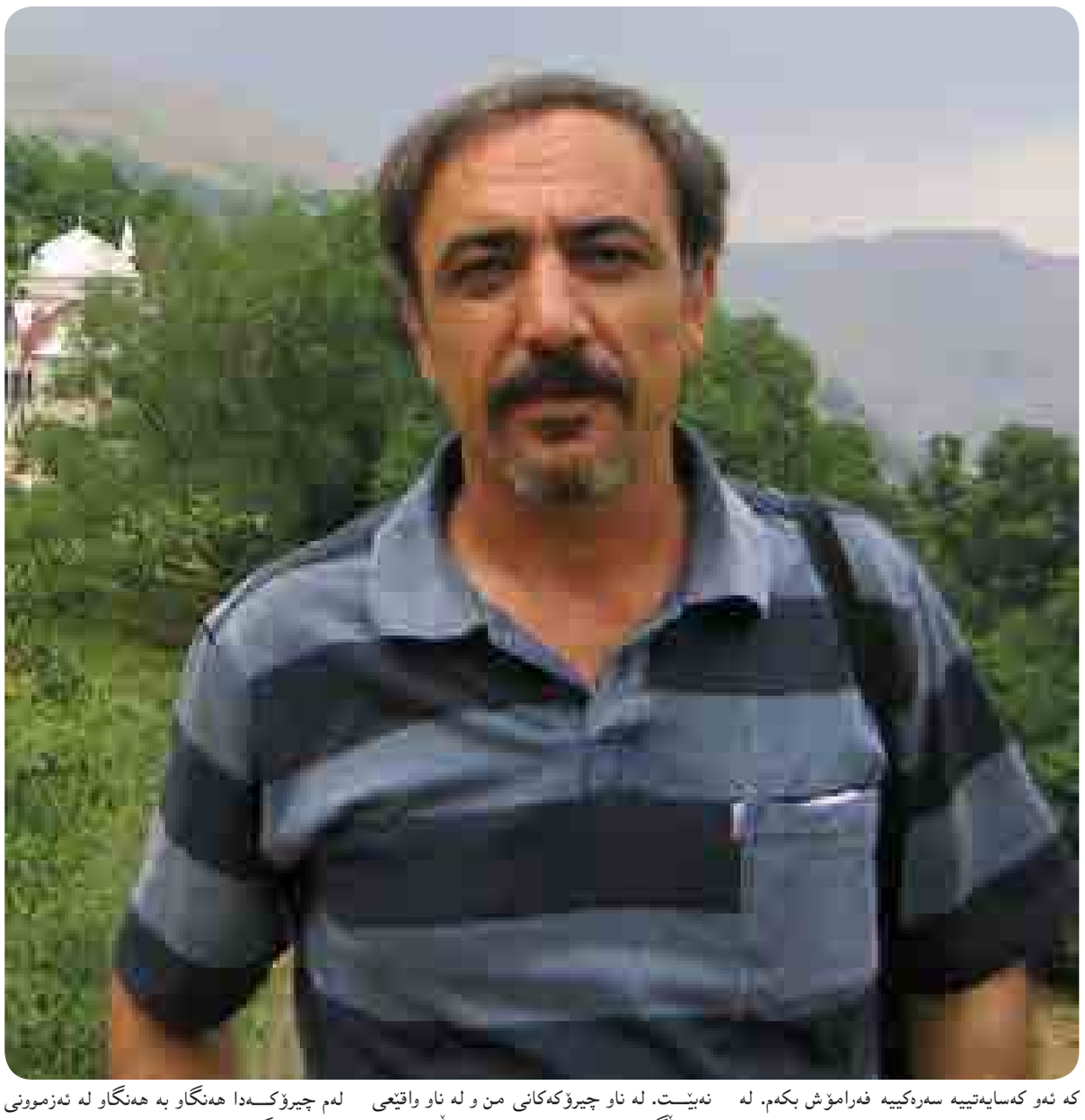

ڕوانگە

من چیرۆکنووسێکی کوردم

عەتا نەهایی لە ســـاڵی ۱۳۳۹ی هەتاوی لە شاری بانە لە دایک بووە و لە بنەماڵەیەکی چوار کەسی پـــەروەردە بووە و وەک خۆی دەڵێ؛ لەم ناوە دایکی ڕۆژێکی بەرچاوی بووە لـــە هاندانی بەرەو جیهانی گێڕانەوە، بـــە ڕادەیەک کە لـــە رۆمانی "گوڵی شۆران" بە شێوەیەک لە شێوەکان ئاوڕی لێدەدرێتەوە و فرمێسکە شاراوەکانی بیر دەخرێتەوە.

عەتـــا لە تەمەنـــی ١٦ ســـاڵی بـــۆ پەیمانگای مامۆستایان (دانشسەرای سەرەتایی) وەردەگیرێ و بەمجـــۆرە یەکەم هەنگاوی بۆ دەرچوون لە جەغزی بازنەی باوکی و نیزامی باوکایەتی هەڵدێنێ.

یەکەم چیرۆکی بە ناوی "دوو کەرەت دوو" دەنووسی و چارەنووسی ئەو چیرۆکەش وەک زۆر چیرۆکی دیکەی ئەو ســـەردەمە فەرامۆشی و بڵاونەکردنەوە دەبێ، بەڵام ئـــارەزووی بڵاوکردنەوەی بەرهەم تاقە ئارەزووی نووســـین لای ئەم نووسەرە نەبووە بەڵکوو گەلـــی هانـــدەری دیکە لـــە کارا بـــوون تا عەتا نەهایی ئەو ڕێگایە بروات کە ناوی نووســـینە، ئەو هاندەرانەی کە خۆی ئاوا باسین لێوەدەکات: "من لە خەڵوەتی بە ڕواڵەت ســـارد و سڕی شەوان و رۆژانی دەیەی ســـێیەمی تەمەنم، لە ناو قەرەباڵغی دەیان و ســـەدان کەســـی زەینی کە هەر کامیان بۆ خۆیان کەس یان کۆمەڵە کەســـێکی واقعی دەوروبەریشم بوون و بەرۆکیان دەگرتم کە ژیان و ســـەربوورەدیان بگێڕمەوە، ئاوا یەکەم چیرۆکەکانم نووسی".

ئەو لەو دەمەوە تا ئێستا گەڵی ژیان و سەربوورەدی لە لابەلای چیرۆک و رۆمانەکانی وەک؛ زریکە، تەنگانە، ئەو باڵندە بریندارە کە منم، گوڵی شۆران، باڵندەکانـــی دەم با گرەوی بەختی هەڵاڵە دا تۆمار کردووە.

لە هەمووی ئەم بەرهەمانەشدا بە هۆی ئەو ناحەزی و ناتەواوی و ڕەشـــاییانەی ژیانـــی دەوروبەری کە گەمەی تێدا کـــردوە، جۆرێک مەینەت و تاریکی بەرچاون کـــە وەک خۆیی دەڵـــێ؛ بوونەتە هۆی تاوانبارکردنی بە نووســـەرێکی تاڵ و ڕەشبین یان تەنانەت نەیهێلســـتم. کەچـــی نەهایی لە بەرامبەر تەواو ئەو ڕەخنەیانـــە بەم وەڵامە خۆی دەپەرێنێتەوە کـــە؛ "من نامەهوێ خەیانەت لە خۆم و کەســـانی دەوروبـــەرم و مێژووی پڕ لەنامـــووردی نەتەوەکەم بکەم، ناتوانم و راستیەکەشی بڵێم نازانم".

یان لە جێیەکی دیکـــەدا دەڵێ: "داهاتەی جیهانی چیرۆک نووس، چیرۆکەکەیەتی. من وەک تەجروبە و ئەزموونی خۆم، چاک یان خراپ، ســـەرکەوتوو یان تێکشکاو، بە هۆی گێڕانەوەکانمەوە خۆم دەناسم و لـــە خۆم و خەم و خۆزگە و داڵغەکانم دەگەم. من بە هـــۆی چیرۆکەکانمەوە خۆم و مرۆڤەکانی دەور و بەرم، دۆخ و ســـەردەمەکەم کەشـــف دەکەم . لە زۆربەی کارەکەمەکانمدا کەسێک لە دوورەوە ، لە شوێنێکی دیار و نەدیارەوە دەگەڕێتەوە، تا شوناسی پارچە پارچە بووی خۆی کۆ بکاتەوە...".

هەروەهـــا، نووســـەری زریکە لە بەشـــی کۆتایی نووسراوەکەی بۆ بەرنامەی سۆمەر پراترا (وتەبێژی هاوینە)ی رادیۆی دەوڵەتی سوید باس لەوە دەکات کە؛ پێی خۆشـــە باس لە زۆر بابەتی تر بکات کە رۆژێک دەبێت بیانڵێتەوە، ئەویـــش ئاوڕدانەوەیە لە خەمێکی قووڵی تر کە خەمی ژنانە...

ئاوا گەڕان لە شوین کەشف و دۆزینەوەی قووڵایی خـــەم و ئازارەکانی ژن، دەبێتە ئـــەو خەمە قووڵ و لە بن نەهاتووی، کە عەتا نەهایی بە بەشـــێک لە تەجربەی گەڕان لە شـــوین کەشـــف و دۆزینەوەی خودی خۆیی دەزانێ.

کەواتـــە گێڕانەوەکانـــی دەروات کە ئـــەو هەوڵە نەزۆکانە شەرمەزار بکات کە پیاوان زۆرترین هەوڵ بۆ ســـەرکوتکردنی لایەنـــی رۆح و ژنانەی خۆیان دەدەن و لە هەمانکاتیشدا زۆرترین هەوڵیش دەدەن بۆ سەرکوتکردنی لایەنی پیاوانەی ژنەکان. و عەتا لە وتاری "ژن نیوەی کۆمەڵە" درێژە بەم بابەتە دەدات و باس لە شێوەکانی خۆتەسلیم نەکردنی ژنان دەکات و هەوڵی خۆســـووتاندن بە هێمای راسان و بەرخۆدان و بەرگـــری دەزانێت و لەبارەیەوە دەڵێ: بێگومان ئەم پەیامانە و کۆمەڵێک پەیامی ئاشکرا و شاراوەیتری خۆکوژی مرۆڤی هاوچەرخ، سەرجەمیان پەیامێکی دژکۆمەڵایەتـــی یـــان دژی بەهـــا کۆمەڵایەتییە وەرگیراوەکانن. بـــەڵام ئایا ئـــەم پەیامانە دەتوانن پاســـاوێک بن بۆ بێدەنگی کۆمـــەڵ و خۆلێنەبان کردنی کەســـایەتییە فیکـــری فەرهەنگییەکان و دامودەزگا فەرهەنگی و کۆمەڵایەتییەکان؟

ســـەرجەم عەتا نەهایی بە قـــەرای گێڕانەوەکانی ئاڵۆزە و درەنگ خۆ بە دەســـتی ناســـینەوە دەدات، بەڵام کە لێی دەپرسی دەڵێت: من چیرۆکنووسێکی کوردم، ئەمە لە هەمان کاتدا کە خۆناســـاندنێکی کورت و سادەیە، باری بەرپرسیایەتییەکی قورس و گرانیشە، بەرپرسیایەتییەک لە بەرامبەر خۆم، وەک مرۆڤێک کە قەرارە جاریک بژیم و حەز دەکەم لەم ماوە کورتەی ژیانمدا بەرامبەر بە بڕیاری سەخت و دژواری داهێنان و نووســـین و گێڕانەوە، بەرامبەر بە بیر و ئەندێشە و خەم، داڵغە و پرسیارەکانم، بەرامبەر بە خەون و روئیا و فەنتازییەکانم وەفادار بم.

لەهەمان کاتیشـــدا بەرپرسیایەتییەک بەرامبەر بەو خەڵکانەی کە لەگەڵیاندا دەژیم. بەرامبەر بەو نەتەوە کە کێشە و گرفت ناتەبایی و ناتەواییەکانی، کێشە و گرفتی منـــە. بەرامبەر بەو مێژووە کە مێژووی هەوڵ و تەقەلای بـــاب و باپیرانی من و، مێژووی هەوڵ و تێکۆشانی منە، بەرامبەر بە...

ژیانێکی بەردینە لە ڕۆانگەی ئادرنۆ و ئاگابێین

ئالاستایر مۆرگان

وەرگێڕان لە فارسییەوە: ئەمجەد غولامی/ ئادرنۆ لە وانە-وتەکانی لەبارەی مێتافیزیکا لە ساڵی ١٩٦٥دا دەڵێ: میتافیزیکیا لەم فۆرمەیدا کە ئەمڕۆ بەسەر ئێمەدا زاڵە«، ئەو مانا دەگەیێنێ، کە؛ «ئاخۆ ئیمکانی ژیان بۆ ئێمە مۆمەکینە«. ئەم پرسیارە پرسیارێکی تێئۆریە، چوونکا تێیدا ئیمکانی ژیان وا بە گریمانەگیراوە کە بەرەو پەراوێزەکانی بوونی مرۆڤ کۆچی کردووە. لە ڕۆانگەی ئادرنۆ، ژیانی دوای شەڕ لە کۆمەڵگای سەرمایەداری،»ژیانی نەژیانراو»ە. هەر بەم چەشنە ئاگامبێن، بەردەوام داکۆکی لەسەر خاپوور بوون و تێک چوونی ئەزموون لە مۆدێرنیتەی هاوچەرخ دەکات. کاری ئاگامبێن لەبابەت جەختکردن لەسەر «ژیانی ڕووت» و بەفیرۆچوونی ئەزموون هاوسانگییەکی زۆری لەگەڵ گەلاڵەی ڕخنەگەرانەی ئادرنۆ هەیە.

هەردووی ئەم بیرمەندانە لەسەر ژیانی خەسار پێگەیشتوو یان ژیانی ڕووت لە مۆدێرنیتەدا نووسیوانە، کە وەک فەزایەکی بۆش دەسەڵات بەرهەم دەهێنێت و هەڵوێستەکان لە ژێر کاریگەریی خۆی دەگرێت و هەوڵ دەدات جۆرەکانی سوبژێکتیویتەی ڕەخنەگرانە وێنا بکات کە لەسەر چەمکە گرینگەکانی مەیل دانەبەزیوە.

هەم ئاگامبێن و هەم ئادرنۆ دەیانەوێ چەمکی »ژیانی نەژیانراو» بەرادەیەک دەوڵەمەند بکەنەوە کە وەک فۆرمی ژیان، شتێکی وەک ژیانی ڕووتی لێ جیا نەکرێتەوە و ئەم «ژیانی نەژیانراو» بێتە تەیارکەری دۆخێک بۆ سابژێکتیویتەی ڕەخنەگرانە. پێکهاتەی هاوسانی ئەم دوو بیرمەندە لە هەوڵی هەردووکیان بۆ نیشاندانی ئەم دۆخە بە چەشنی دەروونپارێز و وێناکردنی تایبەتمەندییەکانی ژیانی خەسار پێگەیشتوو، شاردراوەتەوە. ئادرنۆ ئەم بابەتە و بەچەشنی «پێداویستیی بابەتیی نوێ» گەلاڵە پێدەدا و دەنووسێ: «مرۆڤ دەبێ بە چەشنێک ئەندیشە و کردەوەی گۆڵبژێر کات تا کارەساتەکان نەتوانن دووپات بکرێنەوە».

ئەم پێداویستیی بابەتیی نوێیە، لە شوێنی تێکەڵاوبوونی مێتافیزیکیا و سیاسەت کە بە شێوەی تێئۆری هەوڵ بۆ چێکردنی ئێمکانی ژیان لە ڕێگای توانەوەی دەروونی و ژیان دەدات، دەست دەکەوێت. ژیانێک کە لەوپەڕی ئاوەها دەروونپارێزییەکەدا مسۆگەر دەبێت. گەلاڵەیەکی مێتافیزیکیای لەم چەشنە گرێی خواردووە بە چەمکەگەلێکی نموونا و سەرچەشن – [واتە] ئیمکانییەت، پەنگراوەیی و ناچاری- و هەروەها گرێخواردووە بەو شێوەگەلە کە بە پێی ئەوان گرێ دەخواتەوە بە مانای ژیانەوە. لە ڕۆانگەی ئادرنۆ، ئەم بابەتە دەروەستی دەبێت بە گەڕانەوەی مێتافیزیکیا بۆ ماتریالیزم.

لەم نووسراوەدا من هەوڵ دەدەم ئەم سێ چەمکە نموونایە لە نووسراوەکانی ئادرنۆ و ئاگامبێن لێکبدەمەوە. هەردووکیان جۆرێک لە ئەزموون باسدەکەن کە لادانی زاڵ بەسەر پەیوەندییە ڕاستەقینەکان نییە، بەڵکوو خۆی لەهەر پرۆژەیەکی ئازادیخوازی گردوکۆ کراوەدا دەپارێزێت، جا لە چوار چێوەی دابڕان لە بوونی نامۆکراو لە ڕێگای مەیلەوە بێت، یان سەلماندنی ژیانی دوای ژیانی مرۆڤ. هەردووی ئەم بیرمەندانە هەوڵ دەدەن لە بەرامبەر ڕێبازە نیهیلیستییەکانی بیرۆکەی نەرێنی و نیگاتیڤ، ئاوڕ بدەنەوە لە توانای ڕەتکردنەوەی نەرێنی بوونی ڕەسەن کە بە چەشنی ناوخۆیی، بە تەواو مانا خۆ ڕادەگرێت.

ئەم نیهیلیسمە، کەڵکەڵەیەکە کە وەک جەوهەری «ژیانی نەژیانراو» خۆی دەنوێنێ: کەڵکەڵەیەک کە جەخت لەسەر ڕەفزکردنەوەی ژیان وەک کەرەسەیەک لەوپەڕی ژیان دەکاتەوە. ئاوەها ڕووبەڕووبوونەوەیەک کەش و هەوایەکی دیالێکتیکی لە پەیوەندی لەگەڵ ئەو ئاراستە دەکات، بەڵام دواجار، بە هۆی سەرەڕۆیی بیرۆکەکەی، بەسانایی لە ڕێگای جۆرەکانی دەسەڵات، شۆناسی خۆی دەستەبەر دەکات؛ ئەو جۆرە دەسەڵاتانەی کە ئاوەها دۆخێکیان لێدەکەوێتەوە.

ئەمە لە کاتێکدا دەکرێت، کە بواری ژیانی ڕووت، وەک ڕەهەندێک بۆ گەیشتن بە ئەنجامی ڕەهایی، خۆی بسەلمێنێت؛ واتە سەلماندی بایەخە ڕەهایی بەخشە چەواشە تەفتەکان. ئادرنۆ نیشانەی ئەم بابەتە لەوەرگرتنی ڕەفزی ژیان وەک جۆرێک لە ئازادی ئاراستە دەکات. هەڵبەت دواجار خۆی لەم بابەتە دەدزێتەوە: «ڕەنگە بکرێت ئەم دۆخە بە شێوەیەکی شیاو لەگەڵ بارودۆخی فەلسەفەی کەوناردا هەڵبسەنگێندرێت، لە بەرامبەر هەمان بابەت (واتە ئیمکانی ژیان) جەماوەر بە پێوشوێنگرتنی بابەتگەلی وەک ئاسودەیی (ataraxy) و ئۆخژن هێنەری، لەسەر تەواو کەڵکەکان و نیگەرانییەکان، داکۆکی دەکەن. بەڵکوو ژیان بەردەوام بێت...بە بڕوای من هەر ئەم خاڵە بەرچاوە، وێڕای ڕۆماڵکردنی ئایدیای ئازادیی تاک، لە قەوارەی بڕیارێکی لاواز و بیفکرانە دەردەکەوێتەوە و سەرقاڵی لە خشتەبردنی چەشنی مرۆڤ دەبێت لە ڕێگای هەموانییەتی (totality) و بەمجۆرە هیچ ئیمکانێک ناهێڵێتەوە جیا لە پاشەکشی و خۆ بەدەستەوەدان».

مەبەست لە خوێندنەوەی ئەم بابەتە هاوبەشە لە نێوان ئادرنۆ و ئاگامبێن، نیشاندەری نزیکایەتی هەڵوێستەکانی هەردووکیانە. ئەم نووسراوە، سێ جیاوازی سەرەکی لە نێوان ئەزموونی تێئۆری ژیان لە ئەندیشەی ئادرنۆ و ئاگامبێن شەمەند دەکاتەوە -جیاوازیگەلێک کە خۆیان دەسکەوتی نزیکایەتی لە تێئۆرییەکانی ئیمکانییەت، پەنگراوەیی و ناچارییەن- ئەم سێ جیاوازییە سەرەکییە بریتین لە؛

١- جەخت کردنەوەی ئاگامبین لەسەر چەمکی هایدیگێری لە ئیمکانییەتی ڕەسەن وەک دەستپێکی ئەزموون لە بەرامبەر چەمکی ئەرەستوویی ئادرنۆ لە پەنگراوەیی.

٢- متافیزیکیای بوون لای ئاگامبین لە بەرامبەر متافیزیکیای ماتریالیستی ئادرنۆ.

٣-فەلسەفەی ڕەسەنی ڕزگاریی ئاگامبین لە بەرامبەر فەلسەفەی ڕزگاریی ئەڵمانی و نگاتیڤی ئادرنۆ (فەلسەفەیەک کە لە ئیلاهیاتدا هەڵدەوەشێتەوە، لە بەرامبەر ئیلاهیاتی ئاوەژوو).

تێزی تەواو کەری من لێرەدا ئەوەیە کە شێوەی دروستی ئەندیشەی سیاسی و نۆرماتیڤ لە بنەڕەتەوە بە ئەزموونی مێتافیزیکیاوە گرێ دەخوات و بە ڕەهەندی پێشنیار کراوەی ئادرنۆ دەڕواتە پێش و لە نووسراوەکانی ئاگامبێن دەردەکەوێتەوە.

بەم چەشنە ئاگامبێن لێرەدا وەک ئەهریمەن دەجوڵێتەوە، هەڵمان دەخڕێنێت کە خوێندنەوەی ئادرنۆ تەنیا لە یەک سۆنگەوە بە لاڕێماندا دەبات.

ئەمە کەڵکەڵەیەکی ڕەسەنە و تا ئەو ڕادە هاوئاهەنگی نێوان بیرۆکەکانی خۆیان پێشنیار دەکات کە وەک جێگرەوەیەکی هاوبەش بۆ مێتافیزیکیای ژیانی نیچەیی/لێرگسۆنی/ دیلۆزی وێنا بکرێن.

بەرهەمی ئادرنۆ و ئاگامبین بە دوو هۆ لە دیلۆز جیاوازن؛

یەکەم) دەستەو داوێنی ئەندیشەی ژیانێکی تایبەت بە مرۆڤن، کە جیاوازە لە ژیانی ئەو پەر مرۆڤی

دووەم)؛ بەردەوام جەخت لەسەر بابەتگەلی پەنگراوەیی/ئیمکانییەت لە بەرامبەر چەمکی ئەو ژیانەی کە هەوڵدەدات بابەتی ئیمکانییەت لە ناو ببات، دەکەنەوە.

بەراوردکردنی نێوان چەمکە نموونایییەکان لە کارەکانی ئادرنۆ و ئاگامبین، بەم هۆیە گرینگە کە چوارچێوەیەکی فیکری لە نێوان پەیوەندی میتافیزیکیا و ژیان کە بابەتی ئیمکانییەت سەقامگیر دەکەن،چێدەکات.

ئاسایش و مەترسی

جۆرجۆ ئاگامبێن

وەرگێڕان لە فارسییەوە: ئەمجەد غولامی/ئاسایش وەک پرێنسیپی ڕێبەری کەری سیاسەتی دەوڵەت، لەگەڵ هاتنە کایەی دەوڵەتی مودێرن گەلاڵە پێدرا.

هابز ئاسایشی لە بەرامبەر ترسدا پێناسە کرد؛ چەمکێک کە مرۆڤاکانی ناچار لە ژیانی بە کۆمەڵ دەکات.

بەڵام بێرۆکەی ئاسایش تا سەدەی ١٨ بە تیروتەسەلی بیچمی نەگرت.

میشێل فۆکۆ لە وتەدانێک لە ساڵی ١٩٧٨ لە کۆلێژدووفرانس نیشانیدا کە چۆن سیاسەت و ئابووری بازاڕ لە کردەوەدا بۆ دەستەبەرکردنی تەکووزی و یاسا وەک کەرەسەکانی دەوڵەوت، لە هەمبەر ئاسایشدا دەوەستن.

تارگۆت و توئێسنای، وەک بیرمەندانی ئابووری بازاڕ، لە سەرەتادا دڵەڕاوکەی بەرگری لە برسیەتی یان ڕێکخستنی داهێنان بۆ چارەسەریی برسییەتییان نەبوو، بەڵام دەیانەویست لە ئەنجامی گەشەسەندنی پەسەندکراوەیان، بگەن بە تەکووزی و ئاسایش.

تا ئەو کاتەی دەسەڵاتی ڕێکخەر پێگەکان دەپارێزێت، کەرەستەکانی ئاسایش ئێمە بەرەو کرانەوەی فەزا و جیهانیگەری ڕێنوێنی دەکەن.

بە کورتی دەسەڵات خوازیاری دابەزاندنی تەکووزییە، بەڵام ئاسایش پێوشوینی ڕێکخستنی ناتەکووزییە.

بەم پێیە کەرەسەی ئاسایش، تەنیا لە بەستێنی ئازادی هاتووچوو، بازدرگانی و داهێنانی تاکە کەسیدا دەتوانێ کار بکات.

فۆکۆ نیشانمان دەدات کە چۆن پەرەسەندنی ئەندیشەی ئاسایش هاوکات بوو لەگەڵ پەرەسەندنی ئایدیای لیبرالیزم.

ئەمڕۆکە ئێمە ڕووبەڕووی زۆرترین و پرمەترسیترین ڕواڵەتی گەشەسەندن لە ئەندیشەی ئاسایشدا، بوینەتەوە.

لە ڕەوتی پووچەڵ کردنەوەی پەیتا پەیتای سیاسەت و دەستبەرداربوونی پلامارەدرانەی ئەرکی نەریتی دەوڵەت، ئاسایش بووەتە پرێنسیپی تەوەرەیی چالاکییەکانی دەوڵەت.

ئەو شتەی کە وەک تەنیا یەکێک لە کەرەسە جۆراوجۆرەکانی داکۆکی بۆ بەڕێوەبردنی دەوڵەت لە نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەم دەهاتە ئەژمار، ئەمڕۆ بووەتە تاقە پێودانگی ڕەوایی و شەرعییەتی سیاسی.

ئەندیشەی ئاسایش، مەترسی وەک ماکی جەوهەری لە دەروونی خۆیدا پەروەردە دەکات. دەوڵەتێک کە ئاسایش، تاقە ئەرک و سەرچاوەی شەرعییەتییەتی، ئۆرگانیسمێکی لاوازی دەبێت. ئەم دەوڵەتانە بە یارمەتی ترس هاندەدرێن کە مەترسی بخەنەوە.

ئێمە نابێ یەکەمین ڕیکخراوەی گەورەی تیروریزم دوای شەڕ لە یاد بکەین: OAS لە لایەن ژینراڵێکی فەڕەنسی نیشتمان پەروەر دامەزرا و مەترسی خستنەوەی وەک تاقە وەڵام بۆ دروست بوونی هێزی چەکدار لە ئەلجەزایەر و هیند و چین پێناسە دەکرد.

بە هەمان شێوە کە بیرمەندانی "زانستی سیاسی" لە سەدەی ١٩ دەڵێن: کاتێک کە سیاسەت تا ئاستی پولیس دادەبەزێت، جیاوازییەک لە نێوان دەوڵەت و تیروریستەکان نامێنێت.

ئاسایش و مەترسی، سیستەمێکی قورس پێکدێنن کە هەرکام کەردەوەی ئەوی دیکە دەسەلمێنێت و ڕەوایی پێدەبەخشێت.

مەترسی تەنیا هاوکاری نەهێنی و نارەوای دوژمنان نییە، بەڵکوو بە دوای ئاسایشدا چوون، شەڕی گیتی لێدەکەوێتەوە کە تەواو هاوژینییەکانی مودێرن ناموکین دەکات.

لە بارودۆخی نوێدا -کە دەسکەوتی کۆتایی نۆرمەکانی کلاسیکیی شەڕ لە نێوان دەوڵەتە زلهێزەکانە- دەردەکەوێت کە ئاسایش ئەنجامی خۆی لە جیهانیگەریدا دەدۆزێتەوە.

چوونکا "ئەوان" پێویستیان بە سەرچاوەیەکی نەگۆڕ بۆ دۆخێکی ئاوارتەیە، کەرەسەکانی ئاسایش یارمەتییان دەدات بۆ ناسیاسی کردنەوەی کۆمەڵگاکان کە لە درێژەدا بەرهەڵستی دیموکراسی دەبێتەوە.

هیچ شتێک گرینگتر لە پێداچوونەوە بە چەمکی ئاسایش وەک سیاسەتی سەرەکی دەوڵەت نییە.

ئەرووپییەکان و ئەمەریکییەکان دەبێ لە ئەنجامدا نیگەرانی دەسکەوتە پڕکارەساتەکانی کەڵک وەرگرتنی ناپێویست لە دەسەڵاتی زەبر و زەنگ لە قەوارەی ئاسایشدا بن.

ئەم بە مانای دەست شۆردنەوەی دیموکراسییەکان لە بەرەڤانی لە خۆیان نییە، بەڵکوو بەو مانایە کە زەمانی ئەوە گەیشتووە، بەرگری بکەن لە ناتەکووزی و کارەسات وەک هەڵوێستێک لە بەرامبەر کەڵک وەرگرتن لە ئاسایش.

دەتوانم بڵێم: سیاسەت بە چەشنی شاردراوە و نەهێنی بۆ دابەزاندنی ڕەوشی ناچاری هەوڵدەدات. ئەمە ئەرکی سیاسەتی دیموکراتیکە کە لە پەرەسەندنی دۆخێک کە لە ئەنجامدا شەڕ، ترس و خاپوورکردنی لێدەکەوێتەوە، بەرگری بکات.

سیاسەتی دیموکراتیک نابێ بە یەکجاری خۆی بە کونترۆڵی ئەمانەوە ببەستێتەوە، ئەمان پێشتر ڕوویانداوە.

دەق و دەسەڵات

فۆکۆ،خاڵی وەرچەرخانی

بەشی نۆهەم

شارام وەلیدی

دیاردەی دەسەڵات و نێوی میشێل فۆکۆ لێک ئاڵاون، تێکەڵ بوون و تەنانەت دەتوانێ بڵێی هەر بوونەتە یەک مشت. کە بای دەسەڵات دەکەی، پێت خۆش بێت و پێت ناخۆش بێت، نێوەی فۆکۆی تێهەڵدەقورتێت و ئەگەریش لە سەر فۆکۆ بدوێی، دەبی هەر بەشی سەرەکی باسەکەت تەرخان کەی بۆ دەسەڵات؛ دەنا بێ باسی دەسەڵات،پشتێکی قورۆڵی لێدەمێنێتەوە. ڕاستەکەی ئەوەیە فۆکۆ گۆڕانێکی بنەڕەتی لە باسی دەسەڵاتدا هێنایە ئارەوە و بە هەڵشێوانێکی گشتگیر، بیرۆکەکانی خۆی کردە خاڵێکی وەرچەرخان لە مێژووی باسی دەسەڵاتدا.

ئەوەی لە باسی دەسەڵاتدا فۆکۆ بە ئەنقەست ڕێگای خۆی لە مارکسیستەکان جیا کردووتەوە یان نا زۆر گرینگ نیە؛ گرینگ لێرەدا ئەوەیە ئەگەر خاڵە جیاوازەکانی فۆکۆ و مارکسیستەکان لێکبدرێنەوە و وەکوو فەیلسووفێکی دژە-مارکسیست باس لە بیرۆکەکانی فۆکۆ بکرێت، تێگەیشتنی هاسانترە و سنوورەکانی ڕوونتر دەردەکەون.

یەکەم، زۆربەی زۆری مارکسیستەکان وەکوو"شت" یک لە دەسەڵاتیان دەڕوانی گوایە بە دەستی دیکتاتۆرێک، پاشایەک یان ملهورێک دەکەوێت یان لە دەستی لایەنێک یان تاقم و گرووپێکدا کۆ دەبیتەوە و تۆ دەتوانی بە زەبر و زەنگ و هێرشێکی توند و تیژ لێیانی بستێنی و بۆ خۆتی بپارێزێت و کەسانی تریش هەر بەو شێوە دەتوهانن لە تۆی داگیر کەن.

یەکەم هەنگاوێک فۆکۆ هەڵیدێنێ لێرەدا ڕێک پێچەوانەی مارکسیستەکانە. لە ڕوانگەی فۆکۆ،دەسەڵات بە هیچ کلۆجێ لە "شت" ناچێت و لە دەستی هێچ کەس ە لایەنێکیشدا نیە و یەکگرتووش نیە و کۆش نابێتەوە؛ بە پیچەوانەوە دەسەڵات خۆی لە کوێ ملۆنیان "ئیش "و"کاردا "دەبینێتەوە وا دەکرێت و ڕوودەدات و ملۆنیان شێوەی هەیە و "پژروبڵاو" و هیچ ناوەند و خاڵێکی هاوبەشیش کۆیان ناکاتەوە. مارکسیستەکان کە باسی دەسەڵاتیان دەکرد، چوارچێوەیەکی دیاریکراویان وێنا دەکرد و ناوەند و پەراوێزێکیان بۆی لەبەرچاو دەگرت وبەشی سەرەکی ولاوەکییان دیاری دەکرد و ناو و دەریان دەستنیشان دەکرد و بەم شێوەیەش دوو بەرەیان دەهێنایە کایەوە ئەویش لایەنی دەسەڵاتدار و لایەنی بێدەسەڵات بوو. بۆنموونە چوارچێوەیی وڵاتێکیان لە بەرچاو دەگرت و سنوورەکانی ئەو وڵاتەیان وەکوو سنوورەکانی دەسەڵاتی زاڵ لەو وڵاتەدا دەستنیشان دەکرد و خەڵکی وڵاتەکەشیان دابەش دەکردە دوو بەرەوە: خەڵکی ئاسایی بێدەسەڵات و بێ هێزو لە گەمەی حوکم و بڕیاردان بێبەش بوون و کەمینەیەکی خودا پێداویش لە بەرئەوەی کەس و کار و دەست و پێوەند و هێزی تایبەتی خان یان بەگ یان پاتشایان سەرکۆماری وڵاتەکە بوون وەکوو چینی دەسەڵاتدار سەیر دەکران و سەرچاوەی هەموو هێز و توانا و دەسەڵات و ماف و بڕیارێکیش خودی ناوەندی دەسەڵات، واتە پاتشا وسەرکۆمار بوو. خەڵکی،لایەنی دەرەکی و لاوەکی و پەراوێز خراو بوون؛دەسەڵاتدارانیش بەشی سەرەکی و ناوەکی ئەو پێکهاتە سەنگەلا و لاسەنگە بوون.

بەپێچەوانەوە فۆکۆ پێی وایە کەس بێدەسەڵات نیە و کەسیش دەسەڵاتی تەواوی بە دەستەوە نیە و دەسەڵاتیش لە هیچ شوێن و مەڵبەندێکدا کۆ نابێتەوە و کەڵەکە نابێت لەبەر ئەوەی دەسەڵات لە ناخی خۆیدا سروشتێکی داپچڕاو و لێکترازاو و پرژ و بڵاوی هەیە.

یەکەم: بە هەزاران سەرچاوەی جۆرواجۆر دەسەڵاتیان لێ هەڵدەقوڵێ: پارە دەتوانێ ببێتە هۆی دەسەڵاتداری؛ چەک دەتوانێ سەچاوەیەکی تر بێ؛ زانست و زانیاری زۆر جار لە چەک و پارەش بەهێزترن؛ ئاو و نەوت و گاز و کان و خواردەمەنی و زەوینی کشتوکاڵ، پیشە سازی، تەلەفزیۆن، ڕادیۆ، ڕۆژنامە و هەزار شتی تر دەتوانن دەسەڵات بخولقێنن و و هەرکامیان وەکوو چەکێکی کارا بەکار بهێنرێن؛ کەوابوو دەسەڵات پێکهاتەیەکی یەکپارچە و یەکگرتوو نیە.

لە هەرکوێ بڕە پارەیەک هەبێت بڕێ دەسەڵاتیش هەیە. هەر کەس تنۆکە ئاوێکی هەبێ، بەشە دەسەڵاتێکیشی هەیە؛ ئەوەی چەکێکی بەشانەوەیە، تا ڕادەیەک لە دەسەڵاتدا بەشدارە و ئەوەی لاپەڕەیەک ڕۆژنامە بڵاو دەکاتەوە بە قەراری خۆی جێی پێی لە پێکهاتەی دەسەڵاتدا کردۆتەوە.

درێژەی هەیە...

پۆبەتیکا (٦)

ئەرەستوو

محەمەد کەماڵ

١٠- پلان سادە یان تێهەڵکێشە چونکە هەموو کردەوەکانی نێوی ئەم دوو جۆرەن. ئەو کردەوەیەی زنجیرەیەکی بەردەوامە لە ڕووداوەکان و یەکێتیی تێدایە سادەیە و بەسەرهاتەکانی ژیانی پاڵەوانەکە وەرگەڕان و دۆزینەوەی تێدا نییە. پلانی تێهەڵکێش ئەوەیە وەرگەڕان، دۆزینەوە یان هەردووکیانی تێدایە. هەر یەکێک لەم لایەنانە دەبێت لەنێو بونیادی پلانەکەدا بێت و سەرهەڵدانەکەی پێویست بێت. جیاوازییەکی گرنگ لە نێوان ئەو کۆمەڵە بەسەرهاتانەدا هەیە، کە پێش یان پاش بەسەرهاتەکانی دیکە ڕوو دەدەن.

١١- وەرگەڕان لە نواندنی کردەوەکەدا گۆڕانە بەرەو لایەنە ناکۆکەکە بە شێوەیەکی پێویست یان گونجاو. بۆ نموونە لە شانۆگەری (ئۆدیپ) دا، ئەوەی هات و ویستی هەواڵەکە بە ئۆدیپ بدات و لەو خەم و ترسە سەبارەت بە پەیوەندییەکی لەگەڵ دایکیدا ڕزگاری بکات، هەواڵەکە بە پێچەوانەوە دەرچوو. خەم و ترسی ئۆدیپی زۆرتر کرد. هەروەها لە (لینسیۆس)دا، داناوس لینسیۆسی بۆ کوشتن برد، بەڵام لە کۆتایی ڕووداوەکەدا داناوس کوژرا و لینسیۆس ڕزگاری بوو. دۆزینەوە، بە گوێرەی واتای وشەکە، گۆڕانە لە نەزانینەوە بۆ زانین و ڕق یان خۆشەویستی لە ناخی پاڵەوانەکاندا، کە چاوەڕوانی بەختی چاک یان خراپی خۆیانن، بەرجەستە دەکات. چاکترین فۆرمی دۆزینەوە ئەوەیە لە ئاکامی وەرگەڕاندا پەیدا دەبێت. نموونەی ئەمەش دۆزینەوەکەی ئۆدیپە.

بێگومان دۆزینەوە جۆری دیکەشی هەیە. دۆزینەوە لەگەڵ بابەتە بێ گیانەکان و هۆدارەکانیشدا سەرهەڵدەدات. هەروەها دەتوانین بیدۆزینەوە کەسێک بە کارەکەی هەستاوە یان نا. بەڵام ئەو فۆرمەی یەکەم پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی بە پلانەوە هەیە. ئەم جۆرە دۆزینەوە، لەگەڵ وەرگەڕاندا، دەبێت بە هەژێنەری هەستی ترس و بەزەیی. ئەمەش ئەو ڕۆڵەیە تراجیدیا دەبینێت. هەروەها ئەویش بڕیاری لە کۆتایی هێنانێکی خۆش یان ناخۆش دەدات.

مادامەکی دۆزینەوە پەیوەندی بە کەسایەتییەکانەوە هەیە، ئەوا دەتوانین بڵێین، دۆزینەوەیەکە لە بوونی کەسێکدا لەلایەن کەسێکی دیکەوە، بە تایبەتی ئەگەر کەسی دیکە بناسرێت. هەندێک جاریس لەسەر بوونی هەردوولا شت دەدۆزرێتەوە. (ئۆریستۆس) لە ڕێگەی نامەوە (ئیفیگینیا)ی دۆزییەوە، بەڵام دۆزینەوەی ئۆریستۆس بۆ ئیفیگینیا جیاواز بوو. ئەم دوو بەشەی پلانەکە؛ وەرگەڕان و دۆزینەوە پەیوەندییەکەیان بەم شێوەیە بوو. بەشی سێیەم ئازار چەشتنە، کە بە ڕووخێنەر یان ئازار دروستکەر پێناسی دەکەین. (بۆ نموونە، مردن بە گشتی، بریندار بوون و خەم و ئازار لەم بەشەدان).

١٢- ئێمە لە بەشی پێشوودا باسی لایەنەکانی فۆرمی تراجیدیامان کرد. لە ڕووی چەندەکییەوە، بەو شێوەیە تراجیدیا لەم بەشانە پێکهاتووە: پێشەکی، چیرۆک، کۆتایی، کۆراڵ، کۆراڵ کە دوو بەشی هەیە دەستپێکردن و سرود. ئەم دوو بەشەی کۆراڵ لە هەموو تراجیدیایەکدا هەن. بەڵام گۆرانی لەسەر شانۆ و لاوانەوە لە هەندێک نەک لە هەموو تراجیدیایەکدا دەدۆزرێنەوە.

پێشەکی لە پێش کۆراڵەوە دادەنرێت. چیرۆکەکەش بەگشتی دەکەوێتە نێوان هەردوو کۆراڵەکەوە. کۆتاییش پاش دوا کۆراڵ دێت. لە کۆراڵدا ئەو گۆرانییەی بۆ سەرەتاکە دانراوە یەکەم ئاوازە لە کۆرسەکەوە بەرز دەبێتەوە. سرودیش ئاوازێکە بە بێ شیعری دوو بڕگە. لاوانەوە گۆڕانییەکی پرسۆزە، کۆرس و ئەکتەر لە گوتنیا بەشداری دەکەن. ئێمە باسی بەشەکانی فۆرمی تراجیدیامان کردووە، ئەم بەشانەی لێرەدا ئاماژەم بۆکردوون پەیوەندییان بە چەندەکی تراجیدیاوە هەیە.

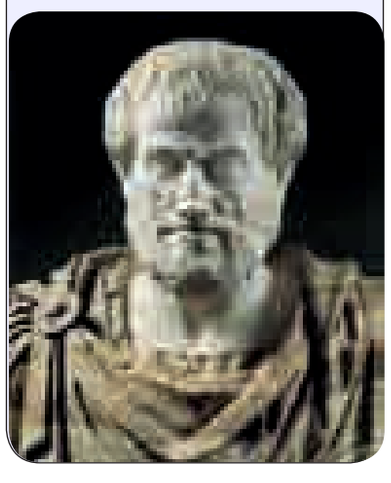

(١٠)

مرۆڤ، سیاسەت وجوگرافی

ئەسکەندەر مورادی

رۆدۆلف کێلین(١٩٢٢-١٨٦٤)؛ پۆلینکردنی فەزای جیهانی

دوای مەرگی ڕاتزێل، کێلین مامۆســتای زانستی سیاســی لە وڵاتی ســوید، رۆڵی سەرەکی دەبینێت لە دارشتنی زانســتیانەی لێکدانەوەی کاریگەری فاکتــەری جوگرافی لە سیاســەتی نێونەتەوەییدا. کێلین یەکەم جار دەســتەواژەی «جێئۆپۆلەتیک» لە وتارێک دەربارەی «سنوورەکانی سوید(١٨٩٩)» دادەنێت. بــە واتایەکی تــر «جێئۆپۆلەتیک» بۆ یەکەمجار لە لایەن کێلینەوە بەکارهێنراوە. تەنانەت بەرهەمەکانــی کێلین لە وڵاتــی ئەڵمانیا زۆرتر لە وڵاتەکەی خۆی واتە «ســوید» پێشــوازی لێکرا. گوتاری جوگرافیای سیاســی راتزێل پێشــتر ئەو بەستینەی خۆشــکردبوو کە جیئۆپۆلەتیک ببێتە چەمکێکی زاڵ لە سیاســەتی نێوخــۆ و دەرەوەی ئەڵمانیادا.

بەســتێنی کۆمەڵایەتی و پێگەی سیاســی کێلین کاردانەوەی لە بەرهەمەکانیدا زۆر دیارە.

هــەروەک پێشــووتر ئاماژەمان پێکــرد، دەق تەنها بەرهەمــی خاوەنەکــەی نییــە. کێلیــن ئەندامی باڵی ڕاســت و تونــدڕەوی پارلەمانی ســوید بوو. جێئۆپۆلەتیکــی کێلیــن گوتاری سیاســی باڵی ڕاســتبوو. کێلیــن و پارتەکەی لە ســاڵی ١٨٩٠دا دژایەتــی جیابوونەوەی «نەرویج» یــان دەکرد لە ســوید. دوای هەرەسهێنانی یەکییەتی سوید/نەرویج لــە ســاڵی١٩٠٥دا کە بوو بە هۆی ســەربەخۆیی وڵاتی نەرویج، کێلین پشــتیوانی ئەڵمانیای دەکرد لە پێناو فراوانکردنی ڕووبــەری جوگرافی فەزای ژیان. کتێبەکەی کێلین واتە «زلهێزەکانی دونیای هاوچەرخ» لە نێوان ساڵەکانی ١٩١٤ تاکوو ١٩٣٠ لە وڵاتی ئەڵمانیــا ٢٢جار لەچاپدرایەوە. ئەم کتێبە لە لایەن «کارێل هاوس هۆ فیر»وە کە دواتر باســی لێدەکەین زۆر خوێندنەوەی لەسەر کرا. تەنانەت ئەم کتێبــە لە نێوان ئەو ســەربازانەی کە لە بەرەکانی شەڕدا بوون بڵاو دەکرایەوە.

کێلین وایبۆ دەچوو کە شــەڕی یەکەمی جیهانی شەڕی نێوان گوتاری سیاسی شۆڕشی فەرەنسا واتە؛ ئازادی، یەکســانی و برایەتی و گوتاری سیاســی ئەڵمانی واتە؛ نەزم، یەکیەتی نەتەوە و عەدالەت بوو. کێلین وایبۆ دەچێت لە کۆتاییدا گوتاری سیاســی ئەڵمانیا براوەی شەڕەکەیە.

ئەم جــۆرە ڕوانینە خــۆی لە خۆیــدا جۆرێکە لە «پۆلێن»کردن. گوتاری پۆلێــن کردن لە بنەڕەتدا لە زانســتی بایۆلۆجیــدا بەکارهێنراوە. زانســتی بایۆلۆجــی لە نیــوەی دووهەمی ســەدەی نوزدە و نیــوەی یەکەمی ســەدەی بیســتەمدا کاریگەری زۆر دادەنێت لە زانســتی کۆمەڵناســی و مێژوو و مرۆڤناســی و بە تایبەت جوگرافیای سیاســی و جێئۆپۆلەتیکــدا. جێئۆپۆلەتیک بە پشتبەســتن بە گوتاری پۆلێنکردنی زانســتی بایۆلۆجی دەیهەوێت بیسەلمێنێت شــەڕ لە پێناو فەزای ژیاندا بابەتێکی سروشتی و پێویستە.

ئەوەی کە لە بایۆلۆجیدا و لە نێوان گیانلەبەراندا ڕوو دەدات دەقاودەق لە کۆمەڵگای مرۆیشــدا هەر وایە. پرسی سەرەکی کێلین هاوشێوەی مەکیندێر، ماهان و راتزێل لایەنی سروشــتی و ئۆرگانیزمی دەوڵەتە. دەوڵــەت بابەتێکــی سروشــتی و ئۆرگانیزمێکی زینــدووە. کێلین تێدەکۆشــێت لایەنی یاســایی و سیاســی دەوڵەت کە بابەتی زانستی سیاسییە لاواز بکات و دەوڵەت بکرێتە بابەتێکی بایۆلۆجیکی.

لای کێلیــن جێئۆپۆلەتیــک یەکــەم بنەمــای دەوڵەتە. بنەماکانی تــر بریتین لە؛ دیمۆپۆلەتیک یان دانیشــتوان، سۆســیۆپۆلەتیک یان کۆمەڵگا، کراتۆپۆلەتیــک یــان پێکهاتــەی دەوڵــەت و ئێکۆپۆلەتیک یان ژینگەگەی دەوڵەت.

پرسی سەرەکی جێئۆپۆلەتیک لای کێلین، ڕووپێو و جوگرافــی دەوڵەتــە. دەوڵــەت ئۆرگانیزمێکی جوگرافیانەو دیاردەیەکی زیندووە لە فەزا(space) دا. کێلین بە پێی فاکتەری «هێز» دەوڵەتەکان پۆلێن دەکات: زلهێزی پلە یەک کە بریتین لە؛ بەریتانیا، ئەڵمانیا، روســیا و ئەمریــکا. زلهێزی پلە دوو کە بریتین لە؛ فەرەنسا، ئیتالیا و ژاپۆن. ئەوانی تر کە ئەو دەوڵەتانە دەگرێتەوە کە توانا و هێزێکی ئەوتۆیان نییە. هەروەها لای کێلین داهاتوو بریتییە لە بوونی چەند زلهێزیکی جیهانی کە لە ڕووی دەســەڵاتی بەڕیوە بردنەوە ســانترالن و کۆمەڵگایەکی تەبا و توکمەیان هەیە. ڕێگا و بانێکی پێشکەوتوویان هەیە کە کۆی دانیشــتوان و وڵات پێیکەوە دەبەستێتەوە و سیستەمی پێشــکەوتووی ڕێگاوبان دەبێتە هۆی ئاسانکاری کۆنترۆڵکردنی وڵات.

جوگرافیای سیاسی راتزێل و جێئۆپۆلەتیکی کێلین لە چەند بابەتدا یەکدەگرن:

- بابەتــی ســەرەکی جوگرافیــای سیاســی و جێئۆپۆلەتیک دەوڵەتە؛
- دەوڵەت ئۆرگانیزمێکی زیندووە لە فەزادا؛
- پراکتیسی دەوڵەت لە فەزادا شتێکی سروشتییە؛
- دەوڵــەت لــە فەزادا و لــە پێناو فــەزای ژیاندا پەلدەهاوێژێت؛
- دەوڵەتی گەورەتر بۆی هەیــە دەوڵەتی بچووکتر تێهەلکێشی خۆی بکات؛
- دەوڵەت وەکوو بابەتێکی سیاسی/یاسایی دەکرێتە دیاردەیەکی بایۆلۆجیک.

دیمەنە خوێناویەکانی جۆمۆنگ شەڕی لێدەبارێ

منداڵ لاسایی ئەوە دەکاتەوە کە دەیبینێ

ئاسۆ بیارەیی

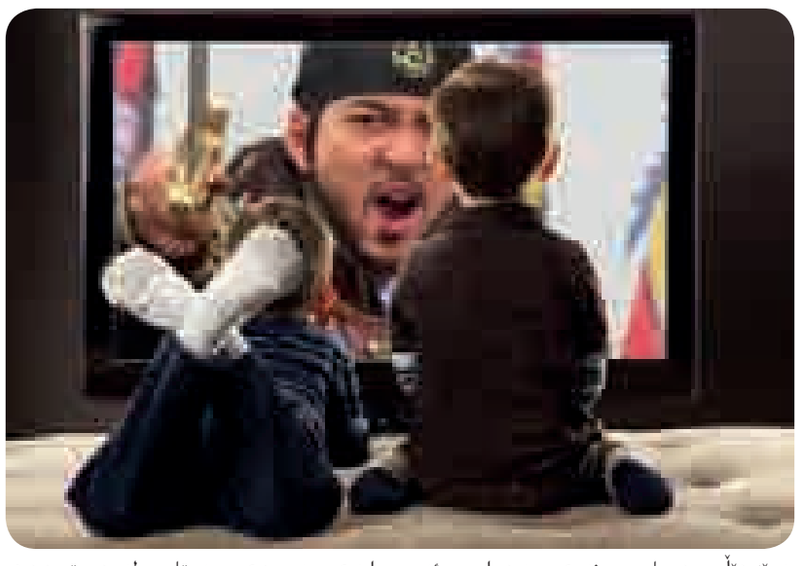

لەبەر ئەوەی دەزگای تێگەیشتنی منداڵ بە تەواوەتی گەشەی نەکردەوە و توانای ئەوەی نیە کە ڕووداو و دیاردەکان لە یەکەیەکەی هاوکۆکدا گرد بکاتەوە، زۆر جار چاوەکانی وەک ئامێرێکی تۆمارکردن بەکاردەهێنی و فێر دەبێ. تا ژمارەی ئەو ڕووداو و وێنانەی هەمەڕەنگبن و کاتێکی زیاتر دەوێ بۆ ئەوەی بیرۆکەیەک یان بەستەرێکی تێگەیشتن لە نێوانیان دروست بکات. کە منداڵ لە ئاوینەی کۆمەڵگەدا، یان لە لایەن ژینگە کۆمەڵایەتییەکەیەوە خۆی بینیەوە، یان زۆرجار هاندرا، ئەو وێنە و کرتەڕووداوانە کە لە ڕێگەی چاوەکانییەوە بە نموونە بۆ خانەکانی مێشکی و لەڕێگەی دەمارە ووردەکانەوە دەگوازرێتەوە، پتر جێگەی خۆیان دەگرن و دواتر لە هەڵسوکەوتی ڕۆژانەی و پەیوەندی کۆمەڵایەتی ڕەنگدەدەنەوە. پرۆسەی لاسایی کردنەوە و هەستکردن بەبوون و سەروەری خود، لەڕێگەی هاندانی گەورە ساڵانەوە، بە تایبەتی باوک و دایک، بەشێکی هەرە گرنگی ڕێڕەوی گەشەکردنی منداڵ پێکدەهێنێ. هەر بۆیەش زۆرجار منداڵ لە ڕێی لاساییکردنەوە و یارییەوە باشتر فێردەبێ، تاکوو داتا و ماتریاڵکی ڕووت و سەڵتی بخرێتە بەردەم. منداڵ زۆر جار هەڵسوکەوتی گەورەسالان بە یاری تێدەگا، نەک دنیای واقێع و ڕاستەقینە، ئەو هێشتا ئاوزەنگی (عەقڵیکی) گەشەسەندوی نییە کەبتوانێ جیاوازی نێوان مەترسی ئاگر و ئاو جیابکاتەوە، بۆیە تا هەست بەو گەرمییەش نەکا کە خەریکە دەستەکانی دەسوتێنی، سڵ ناکاتەوە. زۆربەمان ئەوەمان بینیوە کە ئەگەر دەستی منداڵێ سووتابێ زیاتر خۆی لەو شتانە دەپارێزی کە گەرم دەبن.

دیمەنە خوینناویەکانی جۆمۆنگ و هەندێ کلیلی دی، ئەگەر ئەمڕۆ کاریگەرییان لە سەر بیرکردنەوە و هەڵسوکەوتی منداڵ نەبێ، لە داڕۆژێکی نیزیکدا ئاسەواری خۆیان بەجێدەهێڵن، دووبارە بوونەوەی بەردەوامی ئەو ڕووداوانە، بە تایبەتی بەر لە خەوتن، زۆربەی ئەو دراما زنجیرانە کە ئێواران پەخشان دەکرێن، تۆی خەیاڵ و نەمامی دنیایەکی توند و تیژی لە ئاوزەی ئەو منداڵە دەچێنن.

منداڵان کە لە دایک دەبن خاون ئەو سیستەمە بیرکردنەوە ئامادەیە نین کە بتوانن وەک گیانلەبەرەکانی دیکە دوای ماوەیەکی کورت لە لە دایک بوون، خۆیان بەرێوەبەرن. بەڵکوو ئەوە کۆمەڵگەیە کە لە هەموو ڕووەکانەوە، ئەو بیرکردنەوە شارەستانی و کۆمەلایەتییە دەبەخشێت بە منداڵ، بە تایبەتی لە قۆناغی پەروەردەی سەرەتاییدا کە تا تەمەنی حەوت ساڵ دەخایێنێت (واتە پەروەردەی ناو بنەماڵە). لێرەدا جێگەی خۆیەتی زیاتر تیشک بخرێتە سەر ئەو منداڵە چکۆلانەی کە هێشتا لە پەروەردەی یەکەمدا تێنەپەڕیون و فریای قۆناغی دووەم، کە پەروەردەی کۆمەڵە، نەکەوتوون. کەواتە کاتێ ئێواران ئەو منداڵانە سەیری ئەو کوشت و بڕ و خوینرێشتنە دەکەن و دایک وباوک ڕۆڵی گرنگیان وەک ڕابەری پەروەردەی سەرەتایی لە دەست دەدەن. بەڵێ! دراما خوێناوییەکان ئەو ڕۆڵە دەبینن. لێرەشدا هیچ سەیر نییە کە لێرە و لەوێ دەبینین منداڵان لاسایی کوشتن و برین دەکەنەوە، هەر چەندە هەندێکیان تازە زمانیان گرتووە. بەداخەوە هەندێ لە باوک و دایکەکان دەبنە ئامێرێکی هاندانی ئەو منداڵانە، هەندێکیش دیکەشیان، لە ڕووی سۆز و خۆشەویستییەوە ئەو دەرفەتە دەڕەخسێنن و لە بیر دەچێتەوە کە ئەو هاندانە دیوی شەڕانگیزی منداڵەکانیان بەهێز دەکا. ئەو جۆرە هاندانەی باوک و دایک لە لایەک و دووبارە سەیرکردنی ئەو دیمە ترسناکانە، منداڵ لە دنیای ساکار و بێ تاوانی بێبەش دەکا و زۆربەی وزەی گەشەکردنی بەرەوە ئاڕاستەیەکی نادیار و ترسناک دەبا. بەداخەوە ئەو دراما و یاریانەش بەو جۆرە دەروونییانە لێک ئاوێزان کراون، کە تا پتر سەیریان بکرێ، منداڵ باشتر خوییان پێوە دەگرێ و کاتی فێربوونی کەمتر دەبێ. هەروەها منداڵ لە دنیای ڕاستەقینە دوور دەخاتەوە و گیانی شەڕانگیزی زۆرتر دەبێ.

هەندێ لە منداڵەکانیش تووشی دوورە پەرێزی دەبن و بەوە توانای تێکەلاوی کۆمەڵایەتییان کەمتر دەبێ. بەوەش ئەو بەرگە کۆمەڵایەتییە گرنگە لە دەست دەدەن و توانای خۆگونجاندیان لەگەڵ گرووپ و پێرە منداڵەکانی دیدا لاواز دەبێ. چارەسەر گەلێک هەیە لەوانە:

- پیشاندانی ئەو درامایانە لە کاتێکی گونجاودا، کە کاتی منداڵان نەگرێتەوە.
- دروستکردنی پردێکی دیالۆگ و ئاخافتن لە نێوان منداڵ و باوک و دایکەکاندا و ڕوونکردنەوەی دنیای خەیاڵ و واقێع بە شیوەیەکی سادە و ڕەوان.
- سنووردارکردنی کاتی یاری و هەڵبژاردنی ئەو جۆرە یارییانە و بوونی گەورە ساڵێک لە کاتی یاری کردندا.
- بوونی پلانێکی زانستی لەلایەن وەزارەتی پەروەردە بۆ ئەوەی زیاتر بایەخ بە بەرنامەی منداڵان لە ڕاگەیاندن بدرێ.
- سەرگەرمکردنی منداڵ بە وەرزش، مۆسیقا و گۆرانی یان هەر ئارەزوویەک کە ژیانێکی هێمن و ئاسێیش بێ.

لە کۆتاییدا مەحال نیە ئەگەر وەزارەتی پەروەردە و فێرکردن، بتوانێ کەسانی پسپۆڕ و شارەزا بۆ پەروەردەیەکی تەندروست لە ڕاگەیاندن و خۆئێندگە تەرخان بکات و بانکێکی زانیاری گشتی دەربارەی ڕەنگدانەوەی ئەو دراما خوێناویانە دروست بکات. ئەوەش بە مەبەستی مسۆگەرکردنی کەناڵێک بۆ خێزانەکان ئەنجام دەدرێت، بەڵکوو ئەوان ڕووی تێبکەن، یان هەر هیچ نەبێ لە کاتی وەرگرتنی زانیاریی پێویست لەبارەی پەروەردەی منداڵ ئاوڕی لێبدەنەوە.

* ماجستێر لە دەروونناسی کۆمەڵگە – سوید

درۆکردن گەورەترین پانتایی لە ژیانماندا داگیرکردووە

حەمەی ئەحمەد ڕەسوڵ

درۆ، دژە پێچەوانەی ڕاســتییە، دیوە ناشــرین و قێزەوەن و نالەبارەکەی دیکەی ڕاســتگۆییە، درۆ ئەو وشەیەیە کە لە ڕاستی و واقێعەوە دوورە، درۆ ئەو ڕســتەیەیە کە لەبەر خاتری مەیسەرکردنی بەرژەوەندییەك بە کاردەهێنرێت!

درۆ بۆیە دەکرێت تا بتوانێت ڕاســتی بشــێوێنێ و تێکوپێکــی بدات و خۆی بچێتە شــوێنی و بەزۆرداریکــی بــە ڕووداوەوە بلکێت و کەســی بەرامبەری پێ لەخشتە ببات!

درۆ ئاســانە و وەکوو دەڵێن بۆیە هەیە بۆ ئەوەی کە بکرێت ...

ڕەنگە هەموومان لە هەندێــك کاتدا درۆ بکەین و بەگۆڕینی شــێوە و شێوازی ڕاستییەکە هەوڵ دەدەین درۆکانمان ئاراســتە بکەین و بیانووی زل زلیشی بۆ دەهێنینەوە کەجێی گومان و دڕدونگی نەمێنێت.

بەشــێوەیەکی گشتی، درۆ خوویەکی زۆر خراپە و یەکەمین هەنگاوە بــۆ لادان و لاڕێی مرۆڤ بەرەو هەڵدێر و تێکچوونی پێکهاتەی کەسایەتی و ئەخلاقی مرۆڤ ..

درۆ دوچــاری کەســانێك دەبێتــەوە کــە لاوازە و بێبــاوەڕە، کەســێك کە ترســنۆك و بودەڵ و بێئیــرادە و بێمتمانەن بــە خۆیان و بە خێزان و بە کۆمەڵگەکەیان ..

درۆزن کەســێکە ناتوانێت بە ئازایی و جەربەزەیی و بوێرییەوە ڕووبەڕووی ئاکامەکانی ڕاســتگۆیی ببێتەوە!

لێرەدا دەکرێت بپرســین، کــە ئایا بۆچی جار نا جارێك ئێمەی مرۆڤ هانا بۆ درۆکردن دەبەین؟! لەمبارەیــەوە زۆربەی زانایانی دەروونناســی و کۆمەڵناسی کۆکن لەســەر ئەوەی کە درۆ وەکو چارەسەرێکی خێرا و ئاسان و گونجاو بە کاردێت کە ڕەنگە لە وتنی ڕاســتگۆییدا سەریەشــە و کێشەی کۆمەڵایەتی تووش بێت.

یــان پێدەچێــت بــۆ ئــەوە بێت کە کەســێك بەدرۆکردن خۆی لە مەترســییەك بپارێزێ، یان لــە بەرژەوەندییەکی گرنــگ بپارێزێت، یا خود زۆرکەس پێیان شــەرمە لە زۆر کات و زەماندا، لە زۆر جێگە و شــوێندا خۆیــان تەریق بکەنەوە و خۆیان بشــکێنن، لە نوشوستی یان دۆڕان یان ئاشکرا بوونی نهێنییەك کە متمانە بە دەرەنجام و ئاکامە خراپەکانی ناکرێت!

دوو جــۆر درۆ لە نێــو خەڵکیدا بــاڵاو و باوە، یەکەمیان درۆیەکی ســادە و بــێ زیانە کە پێی دەڵێــن؛ درۆی ســپی و دووەمیــان درۆیەکــی مەبەســتدار و زیانبەخش و وێرانکــەرە کە پێی دەڵێن؛ درۆی ڕەش .

ڕێــژەی درۆکــردن و بەکارهێنانــی جۆرەکانی درۆ لە کەســێکەوە بۆ کەســێکی دیکە، یان لە کۆمەڵگایەکــەوە بــۆ کۆمەڵگایەکــی دیکــە گۆڕانکاری بەســەردا دێت و جیاوازییان هەیە. بــەڵام گرنگترین فاکتەر و هــۆکاری درۆکردن مرۆڤ لەگەڵ خۆی و لە گەڵ ئەوانی دیکەدا، دوو هۆکاری ســەرەکین: یەکەمیــان)؛ ژینگەو دەورووبەرە کــە وەکوو هاوکێشــەیەکی پێکەوەیی وایــە و لە قوارەی خێزانە کــە یەکەمین خانەی کۆمەڵگایە خۆی دەدەخات. پەروەردەکردنی باوان بۆ منداڵەکانیان ســەنگی محەکە لە ڕاستی وتن یان درۆکردنی تاکە کەســاندا، دیــارە جیاوازی پێکهاتــەی خێزان خوڵقێنەری ئەم دیاردەیەیە، بۆ وێنە؛ ماڵی پڕ لە ئــاژاوە و توندوتیژی و لێدان و جنێــو و بێســەر و بەرەیــی و بێبەرنامەیی لە پەروەردەی خێزانیدا، بەستێن خۆشکەرە بۆ دروست کردنی کەسێکی شێواو و لادەر و درۆزن.

بەڵام لەو خێزانەدا کە دینداریی و خودا پەرستی بووتــە میتۆد بــۆ پــەروەردەی کۆمەڵایەتی، کەســێکی ڕاستگۆ و سەرکەوتووتر بەرهەم دێنێت بــە نیســبەتی خێزانێك کە مــەی خواردنەوە و قومارکردن خەسڵەتی زاڵو ڕکێفە تێیدا.

هەروەها لەو خێزانانەدا کە ڕۆشــنبیرێو ئاسوودەن، متمانەو باوڕ بەخۆبوون بە منداڵەکانیان دەبەخشن، ئەتموســفێر و کــەش و هەوایــەك بەرکەمــاڵ دەبێــت کە تێیدا ســوز و میهرەبانی و پەیوەندی کۆمەڵایەتی دروست و نەرمونیان پەخش دەکاتەوە بەســەر ئەندامەکانیدا. دواجار تاکەکانیش هانا و پەنا بۆ درۆکردن نابەن و بەجەربەزەییەوە ڕاســتی هەڵدەبژێرن.

شــایانی وتنە ، چەندە باوان گفــت و پەیمانی درۆ بە منداڵەکانیان بدەن، دە ئەوەندەش ڕۆڵەکانیان فێری درۆکردن دەبن و وەک گووتنێکی ئاسایی لا کاری دەکەن و لە ڕاستگۆییەوە دوور دەبن. دووهەم)؛ باری دەروونــی -ژیریی- بایۆلۆژیی کەســایەتی مرۆڤە، ئەو کەســەی کە درۆکردن وەکوو چەکێك بە کاردێنێ، دیارە کەســێکی لاواز و ترســنۆك و نەخۆش و شکســتە، خۆیەرست و هەڵپەرســتە، ناوێرێــت ئازایانە بە ڕاســتگۆیی هەڵوێســت و پەیوەنــدی و بەرژەوەنــدی خۆی بەڕێوەببات.

بەڵام چارەســەر چییە؟ چۆن ڕێژەی درۆکردن لە مێشــك و گووتە و بیرکردنەوەی مرۆڤدا کەمتر دەکرێتەوە؟ لە ڕاستیدا چارەسەرکردنی منداڵێکی درۆزن ئاسانترە لە کەسێکی گەورە و بالغ.

هەروەهــا چاککــردن و باشــکردنی فاکتەر و پاڵنەرەکانی دیــاردەی درۆکــردن لەخێزان و لە کــۆڵان و لەکۆمەڵــگادا یەکەمیــن هەنگاوی سیســتماتیکین بۆ پاککردنەوە و کەمترکردنەوەی ڕێــژەی درۆ لەنێوانمادا، بەو واتایەی کە لە نێوان خێزاندا هێمنی و نەرمونیانی لە پەروەردەکردندا بە کاربێت، نــەك توندوتیژی، کە ترس و دڵەڕاوکێ بەرهەمدێنێ و تاکەکان ترسنۆك دەبن لە گووتنی ڕاستیدا، هەروەها سەقامگیریی ناو خێزان بە ڕێز و خۆشەویســتی دابینبکرێت و تاکەکان گوێ لە یەکتــر بگرن و دیالۆگ و گفتوگۆ لە نێوانیاندا هەبێت و ڕاستەوخۆ ڕووبەڕووی یەکتر، هەست و نەســتەکان پێکەوە بە نەرمونیانی دوور لە لێدان و توندوتیژی باس بکەن، هەروەها گرنگە ڕێگە بە کەســی درۆزن نەدرێت و بواری نەدرێت بەردەوام بێت لە کارەکەی خۆیدا، گوێی لێنەگیردرێت و پێــی بووترێت کە خەیاڵ و درۆ لە ڕاســتی و لە حەقیقەت جیابکاتەوە.

پێویســتە خێزان متمانــە و بــڕوا بەخۆبوون بە تاکەکانــی خۆی ببەخشــێ، ڕێــزو حورمەت بەئەندامەکانی ببەخشــێ و مافی بەمرۆڤبوونی پێببەخشــێ، نەك بە ســووکی و بە ڕیسواویی بیانخاتە پەراوێزەوە.

پێویســتە لە خێزان میتۆدی زانســتی و مۆدێرن بەکاربێنێ بۆ پەروەردەکردن، تا منداڵی ئاژاو بوێر پەروەردە بکات و نەهێڵێ پەنا بۆ درۆکردن ببات و لە یەکەم دڕکاندنی درۆدا سزای بدات و نەهێڵێ دووبارەی بکاتەوە.

پێویســت ناکات دایك و باوکەکان پەیمانی درۆ بەمنداڵەکانیان بدەن، تەنانەت درۆی ســپی بەکار نەیەنن و بە ئاســایی لێکی نەدەنــەوە، چونکە منداڵیش بە درۆی ســپی دەســت پێــدەکات و فێردەبێت و ناتوانێت وازی لێ بێنێ.

بەستێن بۆ متمانە بەخۆکردن، ئازایەتی، ئازادی و چۆنیەتی ڕووبەڕوو بوونەوە لە گەڵ ئاکامەکانی هەقبێژی و ڕاستگۆیی ڕۆڵەکانی بڕەخسێنێت.

بەڵام گرفتی سەرەکی لە کۆمەڵگای هاوچەرخدا، دەسەڵاتەکەیەتی.

دەســەڵات بەشــێوەیەکی ناڕاســتەوخۆ تاوانبارە بەرامبەر دروســت کردنی قەیــران و گەندەڵی و پێشــکەش نەکردنی خزمەتگوزاری و پشتگوێ خســتنی کۆمەڵــگا و دیــاردە کۆمەڵایەتییە قێزەونەکان، بەرامبــەر بە دز و درۆزن و گەندەڵ و تاونبار و بە پێچەوانــەوە خۆی ڕۆژانە پەیمان و گفتی درۆمان پێدەدات و ڕاســتییەکانمان لێ دەشارێتەوە.

چی دەگوزەرێ و ڕاســتەقینەیە شــاردراوەتەوە و بــەدرۆی ســپی و ڕەش پینــەی دەکات و بە ئاڕایشتێکی زدقەوە، ئەو خۆڵەمان لە چاو دەکات، کە گوایە ڕاستیان وتووە.

بۆیە ئێمەش لەوانەوە فێری درۆی زەق و زل بووین و بەخۆمــان نەزانیووە و ژیانمان بارگاوی کردووە بە درۆی سپی و بە درۆی ڕەش ..

ئــەی ئــەوە نییــە ناوجەرگی ژیانمــان ڕەش داگەڕاوە؟!

مرۆڤ و یاسا

ئایا پێویستی مان بە یاسا هەیە؟

یاسین عەبدی

پێــش لەوەی کە بزانین یاســا چییە، دەبێ بزانین ئایا پێویســتی مان بە یاســا هەیە؟ و ئایا دەبێ کومەڵێک بێ یاسا یان و یان دوور و یان خاڵی لە ڕێکخراوە کومەڵایەتییەکان تەسەور بکەین؟

ئەگەر ئینســانەکان لە دوڕگەیەک دوورە دەست تــەک و تەنیا بژیبان بکردایــە، ئەو کات هیچ پێویســتیان بە یاسا و ڕێکخراوە کومەڵایەتییەکان نەبوو.

زانایان لــە بارەی مرۆڤــەوە دەڵێــن حەیوانێکی سیاســییە، هەر کات کە دوو کەس لەگەڵ یەک ژیان بە سەر بەرن ناچار دەبن یاسا و ڕێسابێک بۆ پێوەندیکانیان لەگەڵ یەکتر دابنێن.

ئیبن خەلــدون دەڵێت: مرۆڤ گیــان لە بەرێکی کۆمــەڵ گەڕایە هەر بۆیە پێویســتی بە ژیانی کومەڵایەتــی هەیــە و بــۆ جێبەجــێ کردنی پێداوێستی و گەیشتن بە ئاواتەکانی پێویستی بە هاوکاری مرۆڤەکانی تر هەیە.

لێرەدایە کە لەم بوارەشــدا تووشی گیرە و کێشە و ڕووبەڕووبوونەوەی ناتەبایی دەبێ و هەر لەو کاتەیە کە یاســا و پێودان و تەکــووزی وەک یەکەمین دیــاردەی کومەڵایەتی مــرۆڤ جێگای خۆی دەکاتەوە.

یاســا بریتییە لــە کۆمەڵە بنەماکانــی ژیان لە کۆمەڵــگادا. چــەن خاڵــی ســەرەکی کە لەم پێناســەیەدا بۆمان دەر دەکەوێــت بریتییە لەوەی کە یەکەم: یاســا هاوڕسکی کۆمەڵگایە. دووەم: بنەماکانی یاســا، پێودانــە کۆمەڵایەتییەکان و پێداویستییەکەن. سێهەم: چونکە کۆمەڵگا بەردەوام لە ئاڵوگۆڕدایە، بە هەمان شێوە بنەماکانی یاساش تووشی گۆڕان دەبن.

لە کۆمەڵگای ســەرەتاییدا نــەک لە کۆمەڵی تۆمار کراوی یاسایی(Lex codex) باسێک بوو نە لە ڕێکخراوەیان نووســینگەی نوێنەرایەتی کارگێــڕی(agency) بــۆ جێبەجێ کردنی پێوەرە یاساییەکان نیشــانێک. یاسا لەگەڵ داب و نەریتــی کۆمەڵگا گرێ خــوارد بوو. هاوکات لەگەڵ پەرەســەندنی و پێشکەوتی کۆمەڵگایەتی نێوان یاســا (law) و داب و نەریت جیایی ڕووی دا و پاشــان یاســا و بەشــێوەیەکی کارگێڕی و نوێنەرایەتی درهات و بــەرە بەرە ناوەندە کۆنەکان لە ســەندنی مافی مرۆڤەکانی کۆمەڵگا ناتوانێ و ناکارامەییان دەرکەوت و ئاوهابوو کە دادخوازی و سکاڵا بۆ ناوەندە دادوەرییەکان بەرز کرایەوە.

تەنانەت ئەوانەی کە شــوێن کەوتوانی مەکتەبی شــپرزەیی و تەنگژی سیاسین (ئانارشیسم) لەسەر ئەم باوڕەن کــە بۆ کۆتایی هێنان بە ئاڵوزییەکان دەبــێ لە کەناڵــی یەکێتییــە ناوچییــەکان و (کردنەوەی دادگەبەندیدارەکان) بە ئەوانەوە لەسەر بنەمــای ویژدانــی هاوبەش، دەڵێــن: کۆمەڵگا بــە بێ (ئاخــۆس akhos) و هیچ کات ناڵین کۆمەڵگای بێ یاسا و بێ پێودان و پێوەر و نورم. پرودون پسپۆری سیاسی و کۆمەڵایەتی فەرەنسی دەڵێت: بەرزترین کەمالی کۆمەڵگا لە یەکڕەنگی و پارچەیی نەزم و بێ نەزمیدایە.

دیویــد هیــۆم (D.Hume) فەیلەســۆفی ئیســکاتلەندی (م: ١٧٧٦م) دەڵێت: کومەڵگای مرۆڤایتی بە بێ یاســا، حکوومــەت و زورەملی ناتوانێت ببێت و هەر لەم ڕوانگەدایە لە پیوێســتی مرۆڤەکان بە یاســا زۆر ئاسایی دەبێ. بە وتەی هیربرت ئیدواردرید (E.Read)(م١٨٦٥) شاعیر و ڕخنەگری بەریتانی لە ڕاســتی دا کۆمەڵگای بێ پێودان کۆمەڵگا نییە.

ئاشکرایە کە مرۆڤ بە درێژایی مێژوو ڕێگایەکی پڕ لە هەوراز و نشــیوی تێپەڕاندووە تا گەیشتۆتە ئاستێک کە واز لە شپرزەیی و بێ یاسایی بهێنێت و مل کەچی یاسا ببێت.

شیاوی ئاماژەیە کە ئەم ئەزموونەش زۆر ئاسان و هەرزان دەستی نەکەوتووە. ئەگەر سەیری مێژووی مرۆڤایەتی بکەین زیندان و ئەشــکەنجە و کوشت و بڕوتاڵان و سەختی زۆری کێشاوە تا گەوهەری مرۆڤایەتی و ئاکار و ئازادی خۆی وەدەس بهێنێت، تەوادی ئەم ڕەنجانە بە بۆنەی حکوومەتی یاسا و لابردنــی زۆڵم و زۆر و جێگیر کردنی دادگەری و بەرانبەری بووە.

مرۆڤ لە پەنای ئەزموونە تاڵ و خوێناوییەکاندا بۆی دەر کەوتووەژە ڕۆژگاری حکوومەتی خوێن مژانــی دیکتاتۆر و هێرش بەرانی چەوســێنەر بە مافەکانی مرۆڤ و بایەخە مرۆڤییەکان بە ســەر هاتووە.

ئەمڕۆ ئیتر هیچ کەســێک لە ژێر سێبەری هەر ناوونیشانی درۆینەو فێڵێ سیاسی، کۆمەڵایەتی، لکتــووری و ئایینــی دا ناتوانێــت خەڵــک بچەوســینیتەوە یان گاڵتە بە یاسا و دادگەری و یەکسانی و بایەخە مرۆڤییەکان بکات.

لێرەدایە کە یاســا ڕێگا و ڕەســمێک تر لە ژیان فێرمان دەکات. یاســا ڕوانگەی مرۆڤی یەکسان بــۆ زۆڵم و زۆر و ناداد پەروەرییەکان باز و ئاوەڵلا دەکات و هەر بەم بۆنەوە یاســا وانەی ئاشنا بوون لەگەڵ بایەخە مرۆڤییەکان و ڕێگاکانی پاراستنی مان پێ فێر دەکات.

* ماستەری ماف *

زمـــان

وەرگێڕانی چەمکەکان لە زمانی کوردیدا

بەختیار سەجادی

١٩. دوو مانای جیاواز بۆ یەک چەمک:

یەکەم: "ئایدێنتیتی" وەک ناسنامە و شوناس چەمکی identity لەم یاداشـتەدا وەکوو ناسنامە و شـوناس بە کار هێنـراوە و لە یاداشـتی دواییدا بە شـێوەی " ئەمئەوێتـی" دانراوە. واتـە، لێردەدا رووبـەڕووی چەمکێک دەبینەوە کـە هاوکات لە دوو بەسـتێنی جیاوازدا و بە دوو مانای تەواو جیاواز بـە کار دەبرێ. بە واتایەکی تـر، هەر دوو زاراوەی ئەمئەوێتی و ناسـنامە لە بنەڕەتدا هەر دووکیان بە یەک شێوە لە زمانگەلی ئینگلیزی و زۆربەی زمانە رۆژئاواییەکانی تردا دەنووسرێن.

هـۆکاری سـەرەکیی ئەم دوو شـێوە جیـاوازەی وەرگێڕانـی ئەم چەمکـە لە زمانگەلـی عەرەبی و فارسـی و کوردیـدا دەگەڕێتەوە بـۆ ئەوەی کە زاراوەی identity، هـەر وەک پـۆل ریکـۆر بە وردی ئامـاژەی بۆ کـردووە، لە هەنـاوی خۆیدا هەڵگـری دوو مانـای جیاوازە. پـۆل ریکۆر پاش خسـتنە رووی لێکۆڵینەوەیەکی رەچەڵەکناسانە بۆ زاراوەی identity پێی وایە ئەم زاراوەیە هاوکات بـە هەر دوو مانـای خودێتـی (selfhood) و وەکیەکبـوون (sameness) بە کار ئەبرێ. سێ سـەدە بەر لە ریکۆر، ئەمە لایبنیتس بوو کە بۆ یەکەم جار لە فەلسـەفەی مۆدێرندا باسـی لە مانا هاوبەشەکانی دوو زاراوەی ئەمئەوێتی (identity) و هاوکێـش(equation) کرد. لایبنیتس ئەوەی خسـتە روو کە x وەک y وایە تەنها و تەنها ئەگەر هەمـوو ئەو گوزارانـەی کە دەربارەی x راسـتن دەربـارەی y-یش راسـت بن. پاش ئەم ڕێسـایە لە مەنتیقدا، چەندین جۆری جیـاوازی ئەمئەوێتی لە لایەن لایبنیتس-ەوە پێشـنیار کرا کە لێردەدا باسـیان ناکەم.

وەرگێڕانی زاراوەی identity لە هەر دوو حاڵەت و مانا کەدا بۆ سـەر زمانی کوردی کارێکی سەختە، چ لـە مانا گشـتی و جەماوەرییەکەیدا کە زۆر لە چەمکـی "خودێتی" نزیکە و چ لـە بیرکاری و مەنتیق و فەلسـەفەدا کە بە مانای وەکیەکبوون بە کار دەبرێ. لـە حاڵەتی یەکەمدا، تۆزەک کارەکە سـادەترە چونکە لەم مانایـەدا زاراوەکە رواڵەتێکی گشتگیرتر لە خۆ دەگرێ و لە بەستێنە جیاجیاکاندا و لە لایەن زۆربەی کەسەکانەوە بە کار دەبرێ و ئەم زاراوانەی خوارەوەی بۆ پێشنیار کراوە:

شوناس، ناسنامە، پێناس، پێناسە، ناسە، ناسینە، شناسە، کێیەتی، هەویەت، هەویە

گەرچـی زاراوەی شـوناس پڕ بە پێسـتی 'هویت' یـان identity نییـە و بۆخۆی بۆتـە جێگەی مشتومڕێکی زۆر لە لایەن رەخنەگرە جیاجیاکانەوە، بەڵام، بـە بڕوای من، لە بەر ئەم هۆیانەی باسـی دەکەم، زاراوە پێشنیارکراوەکانی تر رەخنەی زۆرتریان لە سـەرە. پێناس و پێناسـە کە دیـارە مانایەکی ئاشکرایان هەیە و بۆ مەبەستێکی تر بە کار دەبرێن و کێشەیان لە سەر نییە. 'ناسنامە' زیاتر دەلالەت دەکاتە سەر چشـتێکی بەرهەسـت کە زانیاری دەربارەی ئێمەی تێدایە، شـتێک وەکـوو کارت یان بەڵگە، کەچی ئەم چەمکە تایبەتمەندییەکی دەرهەسـتی هەیە و دەلالەت لە زەینییەت، خەسڵەت، یان لایەنێک لە کەسایەتی یان مۆرکی تایبەتی کەسەکە دەکات. ناسە و شناسـە، کە هەر دووکیان لە باری مانایی و ڕێزمانییەوە وەکیەکن، لەکوردیدا زۆر کەم بە کار دەبرێن، هەرچەندە لە فارسـیدا ئەمڕۆکە 'شناسـە' بـە تەواوی جێگیر بـووە و دەلالەت لە مانایەکی تر دەکات. ناسـینە زاراوەیەکە کە لە باری ڕێزمانییەوە نموونەی زۆرکەممان وەک ئەم زاراوەیە هەیە چونکە 'ناس' ناو نییـە و بەڵکوو چاوگە. هەویە و هەویەت کـە دیارە عەربین و ئەوەی دووەمیان لە فارسیشـدا جێگیر بووە.

"کێیەتـی" زاراوەیەکی دروسـت و پڕ بە پێسـتی identity و 'هویت'-ە، بەڵام زۆر بە کەمی بە کار دەبرێ و کێشەکە لەوەدایە کە تەنها مانای 'خودێتی' لەخۆگرتووە و تێیدا مانای ناسـین بە دیار ناکەوێ. شوناس هەمان شناس-ە وەک چۆن سوپاس و سپاس یان سـولەیمانی و سـلێمانی و سوجادی و سەجادی لەبری یەکتر بە کار دەبرێن. لە لایەکی ترەوە، شوناس هەمان ناس-ە چونکە لە هەندێ شێوەزاری کوردیدا، بـە تایبەت لە ئەردەڵانیدا لە بری کرداری ناسـین، شناسـین بەکار دەبرێ وەک چـۆن لە فۆلکلۆری ئەو ناوچەیەدا لە باتی خوانەناس وتراوە خوانەشناس. شناس یان ناس چاوگی کرداری ناسین یان شناسینن. لە ئەردەڵانیدا شـناس بەو کەسەش دەوترێ کە ئێمە دەیناسـین و ئەگەر کەسەکەش زۆر بەناوبانگ بێ، ئەوە دەبێتە سەرشـناس کە دیارە لە فارسیشدا هەر بە هەمان شێوە بە کار دەدەبرێ.

زاراوەی شوناس کە من نازانم کێ بۆ یەکەم جار لە دەقەکانی بیست ساڵی رابردوودا بە کاری بردووە، پڕ بە پێسـتی زاراوەی بەرباس نییە و زیاتر لە مانای "خودێتی" ی زاراوەکەوە نزیکە و ئێستا بە شێوەیەکی گشـتی و فرەپات بە کار دەبرێ. هەر لەم مانایەدا زاراوەگەلێکی ئاشـنا وەکوو شوناسـی نەتەوەیی، شوناسی ئایینی و شوناسی سیاسی دروست دەکرێن. کەواتە، هەر دوو زاراوەی شوناس و ناسنامە بە یەک ئەندازە ناتەواون لە دیاریکردنی مانای راسـتەقینەی ئەم چەمکە و تا ئێستاشـی لەگەڵـدا بێ هەر دوو زاراوەکە بە لێشاو بە کار دەهێنرن. لە یاداشتی دواییدا باس لە مانای دووەمی ئەم چەمکە دەکەم.

کوردی خوراسان پاش ٤٠٠ ساڵ دابڕان لە زێدەکەی

شیوا فەکووریان

کوردەکانی خوراسان بە حەشیمەتێکی ٢ میلیۆن کەسی نیشتەجێ پارێزگای خوراسان، هەڵکەوتوو لە باکووری ڕۆژهەڵاتی ئێران.

بەپێـی هەندێ بەڵگە مێژووییـەکان بنچینەی کـوردی خوراسـان دەگەڕێتەوە بـۆ کوردانی کرمانجـی هاوێری دەریاچـەی ورمێ کە لە سەردەمی شاکانی سەفەوی بە زۆرەملی لەوێرا بەرەو ڕۆژهەڵاتی ئێران گواسترانەوە.

کرمانـج بە مانای کوردەماژ یان کوردی مەزن یـان بە بۆچوونێکی تر کورت کراوەی کورد + ماننایی زیاتر بە کوردەکانی ئێستا و باکووری ڕۆژئـاوای ئێـران دەوترێ کە لە سـەردەمانی پێشوودا بە شێوەی عەشیرە و ئاغە لە ڕۆژهەڵاتی ئانادۆڵ دەژیان.

هۆکاری کۆچی گەورەی کوردانی ئەو ناوچەیە بۆ خوراسـان دەگەڕێتەوە بۆ ورەی جەنگاوەری و ئازایەتـی هۆزەکانیان کە بە مەترسـییەک بۆ سەر دەسەڵاتی سـەفەوی دەهاتنە ئەژمار و لەلایەکی دیکـەوە ڕۆژهەڵاتی ئێران کرابوو بە ئامانجی هێرشی لە پەستای ئۆزبەک و مەغۆل و تورکمانـەکان و لە کاتێکدا کە شـارەکانی مەشهەد و شارووود و دامغان و سمنان لەلایەن ئەو هێزانەوە داگیر کرابوو، شا ئیسماعیلی سەفەوی فەرمانی مێژوویی گواستنەوەی هۆز و عەشیرە کوردەکانی بۆ ڕۆژهەڵاتی ئێران دەرکرد.

لەمبارەوە جگە لـە ئاماژەیەک کە لە کتێبی شـەرەفنامەی میر شـەرەف خانی بەتلیسی بە کۆچـی مێژووی کورد بەرەو خوراسـان دراوە، کەلیمولّلا تەوحیدی کە بـۆ خۆی کوردێکی خوراسـانە و کتێبی "کۆچـی مێژوویی کورد بـۆ خوراسـان" لە نووسـینی ئـەوە، دەڵێ ٥٠ هەزار بنەماڵەی سـێ هۆزی گـەورەی کورد بە ناوەکانی شـادلوو، قەراچورلوو و زەعفەرانلوو لەلایەن دەسەڵاتی سـەفەوی لە ساڵی ١٠٠٥ی کۆچی هەتاوی بەرەو خوراسـان گواسـترانەوە و چەنـد دەسـتەیەکیان تەنانەت بـەرەو ناوچە دوورترەکان وەکوو هێند و کوش و ئەفغانستان و بەلووچستان ڕەوانە کران.

ئەم سیاسـەتەی دەوڵەتی سـەفەوی نەک هەر بـوو بەهۆی کۆنترۆڵ کردنی هۆز و عەشـیرە کوردەکانـی ڕۆژئـاوای ئێـران، بەڵکوو بوو بەهۆی پاراسـتنی سـنوورەکانی ڕۆژهەڵات و ڕێگری کردن لە هێرش و دەسـتدرێژی تورکمان و ئۆزبـەک و ئەفغان چونکوو کـورد وەکوو قەڵغانێک سـنووریان دەپاراسـت و ڕۆڵی ئەوان لەمبارەوە بەرز دەنرخێندرێت.

شیاوی ئاماژەیە، چەند بۆچوونێکی دیکە باس لە هەبوونی کورد لەو ناوچەیە پێش سـەردەمی سـەفەوی دەکات، بۆ نموونە ئامـاژە ئەدرێتە وشـەی کوردی خوراسـان بە مانای شـوێنی خۆرهەڵسان و هەروەها کورد بوونی ئەبوو موسلیم خوراسانی و بەسەرهاتەکانی ژیاننامەی تەیمور شا کە تێیادا ئاماژە ئەدرێتە هەبوونی کورد لەو ناوچەیە.

لە ئێسـتادا کورد لە خوراسـان بـە زۆرینە لە شـارەکانی ئەسـفەراین، بۆجنوورد، شـیرەوان، قووچان، دەرگەز و چناران و باجگیران و کەمینە لە شارەکانی مەشهەد و سـەبزەوار و نەیشابوور دەژین و شـیمانەی ئەوە دەکرێت ٤٠ لەسـەدی حەشـیمەتی پارێزگای خوراسان پێک دێنن کە بە گشتیی سەر بە ٢٢ هۆزی گرینگی کوردن. بەڵگە مێژوویییەکان باس لەوە دەکەن شـارەکانی قووچـان، شـیرەوان، بۆجنوورد و ئاشـتمانە و ئەسـفەراین (میانئاوا) و چنـاران و ڕادکان و دەرگەز لەلایەن کوردەوە بونیاتنراون.

نیشـتەجێ بوونی کورد لەو ناوچەیە کە پێشتر لە ئەنجامی شـەڕی زۆر، خاپـوور کرابوو بووە هۆی ژیانەوەی ناوچەکە و لە بواری ئابووری، سیاسی، کۆمەڵایەتی و بە تایبەت کشتوکاڵییەوە گەشەی زۆری بەخۆوە بینی.

خاڵی سـەرەنجڕاکێش ئەوەیە پـاش تێپەڕبوونی ٤٠٠ سـاڵ و دابڕانی ئـەم کوردانە لە دیکەی کوردەکان، بە شێوەیەکی بەرچاو زمانی دایکی و فەرهەنگ و داب و نەریتی خۆیان پاراستووە بۆ نموونە لە دوای نیشتەجێ بوونی ئەو خەڵکە دۆڵ و کێو و دارسـتانەکانیان بە ناوەکانی ناوچەی پێشـووی خۆیان لە هاوێری دەریاچەی ورمێ و ڕۆژهەڵاتی ئانادۆڵ ناونرا و شـێوازی ئاهەنگ گێڕان و جل و بەرگیشیان پاراست.

کوردەکانی خوراسان لە هەموو ئاهەنگ و شایی خۆیان هەڵپەڕکی کـوردی بەپێی نەریتەکانیان ئەنجام دەدەن و جل و بەرگی کوردیش (هەر چەند بە کەمتر لە پێشـووتر) لەبەر دەکەن و تەنانەت ناوی پارچـە جلەکانیان وەک خۆی ماوەتەوە و زۆر نێزیکـە لەو پارچە جل و بەرگە لە ناوچەی کوردنشـینی ڕۆژئاوای ئێران و کوردسـتانی عێراق بە کار دەبردرێـت وەک ئەوەی کراس و کوڵـە لەلایەن ژنانی هەردوو لاوە بە یەک ناو و یەک پارچە لە جل و بەرگ بە کار دەبردرێت.

هەروەها شـێوازی خـۆراک و خواردنەکان لە نێو کوردەکانی خوراسـان بە شێوەیەکی بەرچاو کوردانەیە و جێ سـەیرە زۆر نێزیکە لە شێوازی خۆراکی خەڵکی پارێزگای کوردستان.

کوردی خوراسـان سـەرەڕای دوورکەوتنەوەی چوارسەد ساڵە لە زێدی خۆیان و دیکەی خەڵکی کورد خاوەن فەرهەنگێکی خۆراکی زۆر کۆنە، کە تەنانەت لە ناوی خواردنەکان و شێوە و بۆنەی لێنانەکەی وەکوو دانیشتووانی زاگرۆس وایە.

بۆ نموونـە دانووکە لە نێو کوردانی خوراسـان هەمـان دانەکوڵانەیە لە پارێزگای کوردسـتان کە خۆراکێکی پێکهاتـووە لە دانەوێڵەکانە یان دۆکەلـێ کە هەمان شـەی دۆخوایە کە زۆر لە شارەکانی پارێزگای کوردستان باوە و شۆراو کە شـەیەکی پێکهاتوو لە گۆشت و دانەوێڵەیە و لە شـارە کوردنشینەکانی پارێزگای خوراسان و شـارەکانی پارێزگای کوردستان بە یەک ناو و یەک شـێواز بە کار دەهێندرێـت و هەروەها نانـی کولۆر کە لـە تەنوورەکانی خوراسـان ڕێک بە هەمان شـێوازی کولێرە لە شارەکانی پارێزگای کوردستان دروست دەکرێت و ئەمەش دەگەڕێتـەوە بۆ بنچینەی لەمێژینەی کورد کە بەهۆی شـێوازی ژیانی کشتوکاڵ و ئاژەڵداری تێکـەڵاوی زۆری هەیـە لەگەڵ سروشـتدا و وەک زانایان دەڵێن خۆراکی خەڵک پیشاندەری فەرهەنگ و ژیان و داب و نەریتی ئەو خەڵکەیە.

سـەبارەت بە زمانی کوردانی خوراسان خەڵکی ئـەو ناوچەیە لە وەڵامی پرسـیاری سـەبارەت بە زمانی دایکییـان خۆیان بە کورد و زمانی ئاخاوتنیـان بە کرمانجـی دەزانن کە زۆرینەی وشە ڕەسەنەکانی وێڕای تێپەڕبوونی ئەم ساڵانە پاراستووە و هەرچەند زمانی قسەکردنی کورد لە خوراسـان هەندێ گۆڕانکاری بە سەردا هاتووە و جیاوازی هەیە لەگـەڵ زمانی کرمانجی لە دیکـەی ناوچە کوردنشـینەکان و تەنانەت لە پارێـزگای خوراسـانیش لـە ناوچەیەکەوە بۆ ناوچەیەکی دیکە جیاوازی وردی هەیە.

هەڵبەت بـە هۆی تەریـک کەوتنی کورد لە خوراسـان، دوور بوون لە ئەو زەخت و گوشارانەی لە سـەر زمانی کرمانجی کوردانی تورکیا بووە و زۆر ڕەسـەنترە و وشەی نامۆی کەمتر دزەی کردۆتە نێو زمانی کرمانجەکانی خوراسان.

کوردانی خوراسان هەروەها خاوەن زۆر کەسایەتی بەناوبانگـن لە بواری هونەر و شـێعر و وێژە و تەنانەت لە سیاسـەت دا و لەوانە دەتوانین ئاماژە بدەینە جەعفەرقۆلی زنگەنە شـاعێر و ژەنیاری بەناوبانگی ئەو ناوچەیە کە سەرەڕای نەخوێندەوار بوونی بە زمانەکانی کوردی و تورکی و فارسی شێعری دەهۆنییەوە و هەروەها شۆڕشی ججۆخانی خوراسان کە لە سـەردەمی قاجار لە بەرانبەر هێزی ڕووسـەکان سـەری هەڵدا و بەرەڤانی لە خەڵکی ئـەو ناوچەیەدەکرد.شـیاوی ئاماژەیە ججۆخان پاش سـاڵانێکی زۆر شـەڕ لە دژی ڕووسەکان لە ساڵی ١٢٩٠ ی هەتاوی (١٩١١ی زایینی) لە لایەن هێزی ڕووس و قاجارەوە کوژرا. شۆڕش و خەباتی ججۆخان پێگەیەکی بەرزی لە نێو کوردی خوراسان هەیە و زۆر شێعر و گۆرانی سەبارەت بە ججۆخان هۆنراوەتەوە.

ئەمەش نموونەیەکی زمان و شێعری کوردانی خوراسان؛

ئەزکو ئیروو پڕ غەمگینم لێ یارێ
لێ یارێ گولنارێ
چاڤ لە بینان ئەگەڕینم
لێ یاری هەڤالێ
نیشان ژتە ئەز ناڤینم گولنارێ
دەردێ دلێ من کارییە
غوسان جانێ من خارییە
دیدار مایە قیامەتێ گولنارێ
جایلان کوشتن ژناڤ برن
لێ یارێ گولنارێ
گولنارێ من هسیر کرن
لێ باسێ و هەڤالێ
ڤان فرتین لە کوچە و بازاڕی
ئەزکو ئیروو پڕ غەمگینم لێ یارێ
لێ یارێ گولنارێ

مامۆستای شمشاڵژەن ئەمین وەیسی(ئەمینەسیا)

ئیسا ئەحمەد زادە

خانم»ی دایکـی مزەفەرخـان بەپلەیەکی ڕێز و خۆشەویسـتیی واگەیشـتبوو کە بەهەست و سـۆزێکی دایکانەوە سیاوەگیان بانگ لێدەکرد، وشـەی سیاوە کەوتە سەرزاران و وردەوردە کورت کرایەوە بوو بە سیاو.

مەخابن! لەگەڵ بڕانەوەی تەمەنی کەسـایەتی «تەلعەت خانم»، وەیسیش وەک باڵندەی هێلان شـێواو بەرگـی ئاوارەیی نەبـڕاوەی وەبەر بڕا. هەرحەوتە و چەند ڕۆژ لە دێیەک و لەجێیەک؛ باوکی خەڵکی نەسەنار و دایکی بۆرپەری بووە، کە مـەردوو لە ئاواییەکانی سـەر بە ناوچەی ژاوەرۆن. ئەمین دووەمی پووشـپەڕی ١٣٠٦ی هەتاوی لە بۆرپەر هاتووەتە دنیاوە.

هێشتا منداڵ بووە کە دادەمینای دایکی و مامە حەمەی بابی کۆچی دواییـان کرد. بەوبۆنەوە پەنای بوو بە ماڵی خاڵۆ مەحیەی خزمی دایکی لە (مازیبن)ی دراوسـیی گونـدی لە دایک بوونی.

خانە خوێ بەڕوو گەشـیەوە پێشـوازی لێکرد و بالی بە سەردا کێشا.

لـەم بڕگەیەدا لە لایەک ورکـەی هونەری لە دەروونی ئەمینی ٩-٨ ساڵەدا قوت ببووە و لەسەر هەڵدانا بوو. لەو لاشەوە چۆنیەتی هەڵسوکەوت و ئازایەتی بەرامبەر بەو ورده کارانەی پێ ئەسپردرا ڕۆژ لە ڕۆژ سـەرنجی خانە خوێی پتر رادەکێشا لەو ڕووەوە پاش دووسێ ساڵیکی خاڵە مەحیەی دەوڵەمەنـد و بێ منداڵ پیشـنیازی پێکرد کە ئەگەر بەڵێن بدا تا سەر لای بمێنێتەوە بڕیاری برا بە بەشی لەگەڵ ببەستێ و چی ملک و ماڵشی هەیە لەگەڵدا بکا بە دووکوتەوە.

بەڵام لەم قۆناغەدا هونەر ببووە تاقەگراوی ژینی و ئـەوەی لە پانتای بیر و خەیاڵیدا بوونی نەبوو، ماڵی دنیابووە و لە پێناوی هەموو یارمەتیدانێکی مەحیەدین، تەنیا نان و بەرگێکی لێ ویستووە و هیچی دی.

فێرخـوازی بێ فێرگە و فێرکار بۆ دامرکاندنی حـەز و وێـرای، بۆ گەشـەدان بـە ئامانجە هونەرییەکەی تەنیا ئامێری قامیشی شک دەبرد کە کون کونی دەکـرد و لەگەڵ فوو پێداکردن و پەنجە لێدانیدا شـێرگیرانە ملی لە خۆراهێنان دەنا. کەمکەم فێری لێدانی دووزەلە و بە شـۆنیا شمشاڵ بوو. لەم قوناغەدا بۆزەماوەندان بانگێشت دەکرا و دەبێ بڵێن بواری بنج بەستن و پەڵ و پۆ هاوێشتنی نەمامی ئاواتی هاتەدی.

پێویسـتە ئەمـەش بزانین کە ناوبـراو جگە لە شمشاڵژەنی گۆرانیبێژێکی بەرچاویش بوو، بەڵام لە شمشاڵیدا گەلێک وەسـتاتر و سەرکەوتووتر بوو.

وەختێکی خاڵە مەحیـە کۆچی دوایی دەکات، دیسـان لەهەمبەری خواردن و پوشـەنیداو، هەر لەویدا ڕەنجبەریی شـێخ محەمـەدی مازیبنی وەئەسـتۆ گرت، بەمەرجیکی ئەوەندەی ئەرک نەخرێتە سەر شـانی چالاکییە هونەرییەکانی و ئەو جیهانەی لی تەسک نکرێتەوە.

باوەکوو شێخ محەمەد گەلێک لە ئەخلاقی رازی بـووە، دوای ماوەیەک لەویـش بڕا و لە «ماڵە مزەفەر خانی رەزاو» گیرسایەوە، لەم سەروبەندەدا هونەرمەنـدی گەنجی رەشـکەلەی دەسـت و چاوپاک لەکـن میرە ژنی نـاودار «تەلعەت خانم»ی دایکـی مزەفەرخـان بەپلەیەکی ڕێز و خۆشەویسـتیی واگەیشـتبوو کە بەهەست و سـۆزێکی دایکانەوە سیاوەگیان بانگ لێدەکرد، وشـەی سیاوە کەوتە سەرزاران و وردەوردە کورت کرایەوە بوو بە سیاو.

مەخابن! لەگەڵ بڕانەوەی تەمەنی کەسـایەتی «تەلعەت خانم»، وەیسیش وەک باڵندەی هێلان شـێواو بەرگـی ئاوارەیی نەبـڕاوەی وەبەر بڕا. هەرحەوتە و چەند ڕۆژ لە دێیەک و لەجێیەک؛ لە گوندەکانی «چەم شامیان»ەوە تا لێوارەکانی سـنە، ژاوەرۆ و کامیەران. بە نەوای جۆراوجۆر و بلاوێن و دڵبزوێنی دووزەڵە و شمشـالیەوە- لە پارشـێوەوە تا بەربووکانە و تەنانەت بەرتەرمانە- پتر لە ٤٠ سـاڵان لەسـیەر ویستی خوازیاران لە خۆشـی و ناخۆشـی خەڵکیدا بەشدار و هاودڵ بوو. لەو ساڵانەی حەسەن زەیرەک، لە کرماشان بـوو هاوکاریـی ئـەو مامۆسـتا گەورەیە و رادیۆی کرماشانیشی دەکرد. ناوبەناو سەردانی دەگاکانـی سـەوڵاوا، کـەراوا، رەزاو، مازیبن و لەنگەرێـزو و نگڵی دەکـرد و لە نگڵ فرەتر دەمایەوە. لەم گەشتانەشیدا تەنیا ئامشۆی لەگەل کەسان و ماڵانێکی تایبەت هەبوو.

با لە مـەش ئاگادار بین کە ئەمینی وەیسـی مرۆڤێکی ئیسک سووک بوو. ئەگەر ماوەیەک لە جێیەک بمابایـەوە، پێخۆش بوو بۆ جێبەجی کردنـی ئیش و کاران هاریـکاری لەگەل خانە خویان هەبی. زۆرجاران لە کاری دەشـت و دەردا چالاکانە یارمەتی دەکردن و دراویشی لە پێناویدا گل نەدەدایەوە. هەمووجاران ئەمەی بە بڕوایەکی قووڵـەوە دەردەبڕی کە: بەرهەمی هەرچەشـنە بیروتێکوشـانێکی ئێمە چ بنیادەم کەڵکی لێ وەرگرێ، چ هـەر ژینـاوەر و داروگیایەکی لای خودا تۆمار کراوە، و ون بوونی بۆنیە.

لە دواسـاڵانی تەمەنیدا کـە چالاکی هونەری کەم ببووەوە، بوو بە پارچە فرۆش و چەرچی ئاسا کاڵای دێ بەدێ دەگێڕا.

چـی داهاتـی بهاتایە، ئاڕاسـتەی مزگەوتی کەونینەی نگڵی دەکرد، کە لەو خولەیدا خەلکی دێ سـەرقاڵی نۆژەنکردنەوە و گەورەکردنەوەی بوون؛ ئاوێنەبەندی و سـەنگکاری بەر هەیوانی مزگەوت.

لە کۆتاییدا پێویسـتە ئـەوەش بڵێم، کە کاک ئەمین ژنی هەر نەهێنا و لە دوولایی زسـتانی ١٣٧٧دا پاش سـاڵ و نیوێک مێوانی حەسـەن محەمـەدی ناوێکـی نگڵی، کۆچـی دوایی کرد. ئەوسـا بە ڕێز و حورمەتێکی یەگجار زۆر ئەسـپاردەکرا و ڕێوڕسم و پرسەی چەند ڕۆژەی بۆ گیرا. لەم هونەرمەندە چەند شریتی دووزەلە و شمشال ژنی بەجێ ماوە.

جێـی ئاماژەیـە، کاتـی خـۆی محەمەدی عەبدوڵایی کە لە نووسـینی ئـەم ژیاننامەیە یارەمەتـی زۆری دام، بە دەنگە خۆشـەکەیەوە ئاریکار و سێنەرەوەیەکی لێهاتووی شمشالەکانی وەیسـی بووە، چـوون خوێندەواریشـە زۆرتر لە شـێعری شـاعیرە پایـە بەرزەکانـی هێناوەتە نێـو گورانییەکانـی و بە تایبەت لـە مقام و سیاچەمانەدا دەستێکی باڵای بووە.

چەرخ و گورگ و تەم

کەیوومەرس بەڵدە

تیەریکە سوو بۆ لێرە زەۆ گردۆد. ئایەم وە زوور وەر پایێ خوەێ دی . لە پشت دیەکە لە وایێکرد دایەمی جەمەو بۆمن. دەر هسار ئاسنی ژەنگ دایێگ واز بۆ یەکێ سەر مل پێچیایێ وەر کوتر دریاۆدەو یەک هاتەو دەیشت دەسێ وە فرمان چەرخەگەیێو بۆ. لە ماڵ ترەکگ دەر هسار نەیاشت یەکیگ دڵنگ کرکپ کریای کتاو وە تەرکەو بەسیایێ پا دا وە کوول چەرخەو هاتەو دەیشت پەل شاڵەگەێ وە لایێ ملیا وە رۆ سینیا شورا بۆد.لە ماڵ بێ دەر هسار یەکێ دڵنگ ، کرکپ کریای کتاو وە تەرکەو بەسیایێ پا دا وە کوول چەرخەو هاتەو دەیشت.

لەێ دەر هساردێگ یەک تر وە چەرخ بیس قرمزێگەو زیب کاپشنەگەێ تا ژێر مل کیشیاود سەرێ لە ناو کڵاوێ گوم بۆد هاتەو دەیشت چەرخ خسە لاوە یەێ پا درا کرد نا بان پەنجە پاگەو شرو کردە پا دان. وە کومتە کومت هات ئەرایێ لامان. لە وەر ئاوایێ پەن شەش چەرخسوار هە چەرخێ لە جورێگ وەل یەکا هاتن وەرەو لامان.

لەێ لایێ دیەکە ، لەو لایێ دیەکە ، لە وەر، ناو گول هە دەر چەکیاو یەکێ وە چەرخێگەو لە لێ هاتەو دەیشت. بۆچگ گەورا کوڵ دریژ هە هاتن و هە هاتن قزم ربێ یەکە یەکە جەمەو بۆمنو کوو بەسایم.

بیس نەفەرێ بۆمن ، هە وە چەو ئەو ژمارە نەکەفت ئەر کەسێ ناتاد زۆزی دیارۆ، ئەرو گشتێ هاتۆن. بیمارو پا خسێ نەیاشتیم هەوا گورگ و مییە بۆ.

وەر پایێ خوەمان نەیمن چەو پرتانیم و خاس هۆردەو بۆمن هەمێ خاس نەیمن بەشێگ لە ئێ نەینە هێن تیەریکی ئەوەل سوو بۆ وەڵام زورمی هێن تەم بۆ.

تەم تەمە لۆلانێ چەرخەێل لە سەر شوون یەک دەمەو جادە قەتار بەسایم قول خسیمە کول چەرخەگانا یەی پامان لە بان رکاو یەێ پامان لە زەۆ بۆ. تەمێ بۆگ هۆچکە لەلێ وە خوەی نەیە.

چەرخ بیس و بیسو هەێشت چینی یەێ تەرک ،د تەرک ، کۆیەنە، نوو، کتاو لە تەرک دۆیا، کتاو لە تەرک نوا نریای لە هەر جووری بتواسایێ بۆ. ئەوانەیشە تەرک نەیاشتن کتاوەگان وە کەش بەساۆنە قەێ فەرمانەگەیانەو مکەم جرانۆنەێ. شاپووری تا دۆیەکە وە تەرکمانەو بۆ. لە تەرک دۆیا یا نووا .باوگێ دۆیەکە چەرخ بیسو هەێشت چینییێ ئەرایێ سەنۆد لە هێن گشتێمان نووتر بۆ لە وەختێگەو ها هۆرم نیشانەێ سیە قەوێگ لە لایێ لۆت شاپووری ۆهە لە سوو چەوێ کەمەو کردۆد تا یەگ هەنایێ باوگێ بردەێ دکتر ئەوەل لکە سیەگە ئەرایێ چاک کردن و بادەز قەێرێ ، بان چەوێ نانە بان چەوێ هەنایێ نایەێ بان چەو بۆیە مەل ئلاجەۆ و کلک نیشان منالەیڵ سقانیل ژێر چەوێ داۆئە ژێر پووسیا و شان خسۆنەو ژێر بان چەویەگەیاو چناوکەێ شوورتر لە جاراننیشان دا. ناوێ لە ناو دەفتەر نمرە شاپور بۆ. ئیمە وەتیم شاپووری . هەنایێ لە پشت دیەکە کوو بەسایم دەنگ زەنگێ هات تا ئێرنگە نەشنەفتۆم وەت: زر،زر،زر، شاپووری بۆ زەنگ داو خوەشی کرد. داوڵ شاپووری وە کول چەرخ نرک نوێگەو هات قاتی منالەیل یەکە یەکە وە ژێر چەوەو نورسنە چەرخەگەیەو . دەلق تەرکەگەیۆوقەیێو بۆ.

زانسیم هەنایێ دەور بگرێد سرعەتێ لە گشتێمان فیشترە . خودا هڵاجێ نیەکەێد. فەرمانەگەێ لە نووی لەێ نور کەمیشە هەم بریق باق کرد ئایەم قەس کرد بنوورێدە پێیەو . هەر د ترمزەگەێ کار کرد ترمز دۆیای میخ بۆ . ئاج نووی لاسیکێ چەنە نک خودکارێ دریژ بۆ . تەرک دۆیای فنەر داشت نورسن وەێ چەرخە ئاو خەێدەو دەم ئایەم.

هەنایێ گشتێمان یەکەو گردیم ، کەفتیمە رێیا وەرەو دیەکەێ(ناو روو) مەدرەسە لەورە بۆ وە کومتە کومت سوارچەرخەیل بۆمنو داجمیایم هوچکە وە ئاسمان نەنورس.

تەمتەمە لۆلان کەس وە خوەێ نەیێگ بۆخودا بکەێد نەۆنید. لە سەر شوون یەک لە دیەکە دایمەو دەیشت لە بان جادەێ شنی یا. یەێ ماشینی پەر نیا . جادەیش کز کوورو تیەریک بۆ وە زوور نووایێ پایێ خوەمان دیمن. ئەوانەگ دینام و چراخ داشتن خسنەیەو گل شاپووری یەکێ لەوانە بۆ قردیگ وە درو نووایێ پایان روشنەو کرد هەرسەێ نور دینام شاپووری فەرە بۆ ئمجا لەێ تیەریکیە کار نەکرد. لە نەرمێ کنارجادەگەیاگ ماشین کوتاۆدەێ لە سە ر شوون یەک کەفتیمە رێیا . قەیرێ لە دیەکە دایمەو دەیشت.

فچە لە کەسەو نات جا مەوق وە بێز چەوەو وە دزیەو چەوێ وە چەرخ شاپوریا ئەلاوردیم.لە کمار جادەیا شوون پایێ گەلە گورگێ چۆدە ناو خەرێیا. شوون پایێ نێرە گورگ فێشتر چاڵ بۆ، دیاریتر بۆ مایە گورگ وەچگە گورگ و هە لەێوا گورگ گەوراو بۆچگ شوون پایان دیار بۆ، لە لامان لە کمار جادەگە گەهایش گلە گلەیگێان وە بان جادەیا رەێ بۆنەگ شوون پایان دیار نەۆ.

لە بان دێ شوون پایلە نیەود بۆشی چەن گلە گورگن.

لە ناو مەتەلەیڵ نەنگم دایەم گورگێگ هەڵدرێدو کوشێد و خوەێد و بەێد و قروژێد. شنەفتمە گورگ لە سۆە خوەشێ تێد دێانی بکەفێدەو پی لە بن قروتگا هەڵپرۆچگنێدەی تا ئێرنگە هۆچ گیاندارێگ لە تەم تەمەلۆلان لە دام لە دام گەلە گورگ ورسێ گیان نەدەرکردێە. ئیمە پا دایم وەرەو نوا ململان وشک بۆ و نوورسیمە نوا. نورسن وە شوون پای نێرە گورگ رخ رخدار درِی . نق لە یەکلیمانەو نات.گشتێمان زانسیم ئمرو وەل ئەو رووژەگانا فەرخ دێرێد.

لە سەر شوون یەک پا دایم و پا دایم . رەسیمە جایگ دەنگ لۆلەێ گورگەگان بەرزەو بۆ ئەر گووش تیژەو بکردای دەنگێان ئەژنەفتی، ئیمە هۆچ کاممان گووش نەتەکانیم چمایێ نەژنەفتیم .

دەنگ گورگەگان لە ناو دەنگ هناس برەکیمانا گوم بۆ . هە پا دایمو دەور گردیم . لە نووا ترەک دی دەنگ لولەێ گورگەگان ئەوقەرە بەرزەو بۆگ چمایێ هانە لامان نە بۆ بووسیم نە بۆ کار تر، تەنیا دەسڵات پا دان بۆ . پا دایمو پا دایم تنو تن ترەو کردیم. ئەوەڵ قاڵ لە شاپرەو هەڵسا ئیمەێ لە بێ دەسڵاتی قاڵ کردیم ، قاڵ ، هەێ هاوار بگرەێ ، بگرەێ

لولەێ گورگ و قاڵ ئیمە ئێ ناوە گردە وەر ئمجا وە دیەکە نەرەسی تەمەگە دەنگ و قاڵ و هاوارمان ئەڵمژی نەیشت وە دیەکە برەسێ تەم نقم دەنگا کەێد . نک لۆتمان بۆدە بزمار، هە پا دایم ئێرنگە وە پیمان هالی بۆدگ گورگەگان هانە شوونمان یا راسەگەێ بۆشم هەر هان وەلمانا. لە یەێ چشت دڵنیا بۆمن هەر کاممان لە کوڵ چەرخ بکەفتاد کەوشەگەنێیش وە ئازا نەچێیەو وە ماڵ ئێ فکریلە گیانە سەرمان کردو هە پا دایم تەم تەمە لۆلان هە زوو خوارد وەر چەومان تەم دار ترو کرد. بێنۆر تر نەوێرسیم بنووریمە ئاسمانە و وەڵام زانسیم لیخنتر لە هەر چێ رووژەگ ئیمە وە چەو دیمنە .

باپیرم ئوشێد گورگ قروژنەک کەنێدو سەر کەێد لە سۆە.

لۆلەێ گورگو لۆلەێ تەم تەمە لۆلان داۆنەو یەک ئیمە بێ پەلامارتر لە یەگ فکرێ بکەید. ئی وایێ سەرد سوویشە جوور تیخ لە دەمچەومانا بری و لیمان ئایا نەۆ ئرمێس چەوەیلمان لە لۆتمانا شورا بۆد وەرەو پوق ململانا. لەپسایێ لە بان زێن چەرخەگە تاوێەمەو وە مل پەنجەپاگەیا داچوریەم عەرەق سەردێگ داپوشایەسەم لەپسایێ گیانم لە نک لۆتمەو دەرچوود. هەنایێ دەنگمان داویەکو بەرزەو بۆ گورگەگان بێ دەنگ بۆن ، هەنایێ بێدەنگ بۆمن نەوبەێ ئەوان بۆ بلۆلنن. ئەوان لە زوور ورسێیو ئەرایێ زینی مەنن ، ئیمە لە خەوف گیانو ئەرایێ نەخوریان، نەمردن ، زینی مەنن. هەرچێ هازە تیمان بو کوو کردیم کردیمەێ قاڵ هەێ هاوار ،پا دایم. تا مردن قولانجێ ناو هێنمان بۆ. هناس ئزرایڵ لە بن گوشمان بۆ. گورگەگان وە لۆ جادەیا دەو کردنو لۆلانن جورێگ دەنگ هناسە برەکی ئیمەو ئەوانی قاتی بۆ. تەنیا چشتێگ تۆیەنسۆد نوواێ خوریانمان بگرێد یە بۆوگ ئیمە فەرەتر لە ئەوان بۆمن و ئێکەشێ وە کوڵ چەرخەو بۆمن یە ئەرایان ئڵاجەۆ و نەنومەت بۆ. هناسە برەکی هات ئەرامان هەمی قاڵ کردیم و پا دایم ئەوانی هە لێوا زوور هاوردنە خوەێان و لۆلانن یە مسابقەێ ژیانو مردن بۆ پسایێ وە سەرمان هات لەێ گیر و دارە جار مەوق دۆیا نەۆم. جار مەق لە ناو راس ،جار مەوقی ئەوەڵ نەفەر ئێجار زوورم زوورم شاپووری ئەوەڵ نەفەر بۆ . هەر کە بکەفتادەو دۆیا تام تیەڵ مردن لە ژێر زووان خوەێ مژی، ئاگرە کەوڵەو بۆ.زەرە زەرەێ گیانێ بۆوە زوور و لە پەنجەێ پایەو داو دەیشت و تا ناوڕاس منالەیل کرانەێ .

کولیمان زانسیم گورگ لە ناو تەم دڵ وا کەێد ، ئایەم لە تەم تەمەلۆلان بێ جرەتەو بوود . پا دایم و پا دایم لە رووژێگ چۆ ئمرو دەڵە گورگ ورسێگ پەنجیا گلە لە پەسەێل خوامرایێ هەڵدرۆد و گەوراو بۆچگ نێر و ما نەکردۆد لەو رووژە ورەێلا بۆەسە چووەوچووە لە ناو مەردم هە لە کوورە ماڵوم ئەو دەڵە گورگە لە ناو ئیێ گورگەێلە نەود.!

قاڵ کردیم و قاڵ کردیم. رەسین ناو هسار مەدرەسە یانێ بەهەیشت بان زەۆ یانێ لە تیرپشک ژیان و مردن ژیان هەڵوێژانن. ئێ تەم تەمە لۆلان ئمروە وەل تمام تەم تەمە لۆلانەیلا لە تمام ساڵەیلا فەرخ دێرێد یە جوور ترە. بوو خۆن لە ناوێ تێد ، بوو خنکیان و قنجگ قنجگ بۆن، ئێ جادە ئێ چەرخەیلیشە تا ئێرنگە ئێ جوور تەمێ وە خوەیان نەینە گەها گورگەگانی ئێجور تەمێگ وە خوەێان نەون، یەسەگ ئەقەرە دڵ دارەو بۆنەگ تا لۆ جادە تا لایێ قولەپەێ ئیمە هاتنە. هاتنەگ لەێوا دەنگ هناسە برەکیان ئەژنویم چەقەێ دێانێان تێدە گوشمانا بوو خون کردنە.

زیەڵێ دڕیمنە پا دەیم. چەرخەگانی پەێ وە رووژ تەنگ بردنەگ بایە دەور بگرن. شاگە دەور گردیە و مل بردێەسە خوزنو سەر خەفانێە وە مل فەرمانەگەێا یا ها نووایێ گشتێمان یا جار مەوقی کەفێدەو ناو راس. نوا کیش گورگەگان نێرە گورگێگە یەکم جاریش شوون پایێ دیارۆ قۆڵتر لە ئەوەوژنایێ شوون پاگان . دەو کەێدو پووز تیەرێدەو نوا و لۆلنێد، وەل لۆلەێ یەۆوا ئەو دۆواینێ لولنن. ئۆشم خوەزەۆ چەرخ باڵ بگرداد، تا ئەورە بچێاد لە هەواگ پووز ئێ نێرە گورگ ورسێە وە قولەپێ ئایەم نەرەسێاد. ئێ مرخش و ئێ گیان دان و گیان سەئنە تا ناو هسار مەدرەسە ترکیا

ئیمەو گورگەگان وەل یەکا ژەنگیایم ، هەنایێ دۆرو نزیک ناو روو کردیم پایێ گورگەگان سسەو بۆ . لۆلەیان نزمو بۆ و قردگ قردگ بریاوە تەنیا نێرە گورگەگە ئاخر گورگێ بووگ دەس لە قولەپێما چەکان و تا دەر مەدرەسەگە هات و لە چەومان ئاوا بۆ.

شانـــۆ

هێمن عەبدوڵڵاپوور

تە لاری شانۆخانەکە جێی دانیشتنی نەماوە. ژن، پیاو، کچ، کوڕ، هەموو چاوەڕوانی دەست پێکردنی شانۆکەن. لە ناکاودا لامپەکان دەکوژێنەوە. تاریکاییەکی قورس خۆی بە سەر شانۆخانەکەدا دادەسەپێنێ. تیشکێکی سوور هەنگاو بە هەنگاو ساتیار دێنێتە ناوەڕاست شانۆکە. ساتیار ڕوو لە ئاسمان مست لە عەرز دەکوتێ:

«ڕەگ نییە، ڕیشە، ئاسن نییە، کاناو نییە، گەر بێت و ئەمانە نەبن، ژیان ناسنامەی خۆی لە کێ بخوازێ؟»

تیشکێکی زەرد بەشێک لە شانۆکە دادەگرێ. باران هەولێکی زۆر دەدا خۆی لە تیشکەکە ڕزگار کا بەڵام تیشکەکە چوار دەوری سێنەکەی پێ دەدا و ماندوو و هیلاک لە جێی خۆی دای دەنیشێنێ:«خۆ هەور نات‌گرێتە باوەش، ئەمیر ئەرسەلانیش نەماوە فریات کەوێ، دەبێ تۆ لە شتێک هەڵقوڵابێی یان نا؟»

دوو ڕەنگە زەردە و سوورەکە لە ناو تاریکایی سێنەکەدا لێک نیزیک دەبنەوە، ساتیار دەست دەخاتە قژی بارانەوە و چوار دەوری سێنەکە ڕای‌دەکێشێ و دەیخاتە نێوان دووڕەنگە زەرد و سوورەکەوە. پاشان خۆی دێتە نێوان بینەرانی شانۆکەو ڕوو لە باران ئەقیژێنێ: دەست بخەسەر چاوت، چ ئەبینی؟ هیچ! ڕەگ و ڕیشە بۆ مرۆض وەک چاو وایە بۆ لەش... باران بەرەو تیشکە سوورەکە وەڕێ دەکەوێ، سەری داخستووە، سەر هەڵدێنێ و خۆی لە نێوان دەیان بینەری شانۆکە دەبینێ، چاوێک لە سێنی شانۆکە دەکا، بەتاڵە، دەستی ساتیار دەگرێت و ڕاکێش ڕاکێش دە ی باتە سەر سێنەکە. دەچێتە پەناگوێی و ئەڵێ: ڕەنگە لە بیرت چۆبێتەوە، من و تۆ جیاوازیمان هەیە لەگەڵ ئەمانە، بۆ چوویەتە نێوانیانەوە؟

ساتیار لەگەڵ خۆ تەکاندنیا دەڵێ: چ جیاوازییەک؟ پاشان لە گۆشەی شانوکە دادەنیشێ و دەچێتە دەریای خەیاڵەوە،

جیاوازی...

جیاوازی....

جیاوازی...

ئەرێ! ئێستا زانیم دەڵێی چی. ئێمە:

من:

ساتیار، ناسراو: سرکیسیان- کوڕی سەرۆکی هێزی هەوایی ئەرمەنستان هەڵبڕاو لە ئێرەوانەوە بۆ ئێران.

تۆ:

باران، ناسراو: عەبدوڵڵاپوور کچی پیاوێکی شەڕانی لەگەڵ خۆی و تەنانەت لەگەڵ پێ‌نووسەکەشی، کورەزای بابە گەورەت، گەورە بووی شاری بۆکان، کۆنە زەوی دارێکی بێ‌دەسەڵات،

جیاوازیمان هەیە لەگەڵ ئەمانە!

لەگەڵ تێکەڵ بوونی جارێکی‌تری دوو تیشکەکە، شانو کارە کان بو یە کە م جار پە نجە یان یە ک دە گری. تیشکە کان هێدی هێدی لە یە ک دادە برن.

دەنگێکی بەرز خۆی بە سەر شانۆکەدا دادەسپێنێ: «پیرۆز بێ پێک‌گەیشتنی خوێن پاکترین مرۆضەکانی ئێران و ئەرمەنستان»

سێنەکە دیسان بێ‌دەنگ دەمێنێتەوە، پاش دوو خولە ک ساتیار و باران لە نێو دە ربرینی نارە زایی بینەرانی شانوکە بەرەو دەرەوەی شانۆخانەکە وەڕێ دەکەون:

- رە گە ز پە رە ستن!

- بە داخێکی گرانە وە...

- نووسە ر. دە ر هێنە ر. تە نانە ت شانوکارە کانیشی مێشکیان...

- شانوی چی...

***

کاتژمێر دە ی شەوێ نیشان دەدا. ژنێکی سەر قژن دەفتەرێک بە دەستەوە سە ر بە هە موو ژوورە کان دا دە کا:

- ماراڵ؟

-بەڵێ.

- سارا؟

- بەڵێ.

- باران؟

- بەڵێ.

- ....

- حامید؟

- بەڵێ.

- ساتیار؟

- بەڵێ.

- سە ردار؟

- بەڵێ.

- ...

لە رووبە رگی دەفتەری ژنە سەرقژنەکە نووسراوە: دەفتەری چاوەدێری منالانی بێ‌سەرپەرەستی تاران، هەرێمی چوار.

فوران عشق دوزخی

هیمن رحیمی

شهر شلوغ بود و کم‌کم عید نیمه ناتمام فرا می‌رسید

١

ساسان با اتومبیل زرشکی رنگش دقیقاً نیم ساعتی مانده بود به آوای غروب که هوای مرطوبی تمام تی‌شرت نوک مدادیش رو خیس کرد، با خود فکر کرد کی منو خشک کرده. بیخود فکر می کرد درانتظارکسی است.

منتظر است چه کسی و کجا نمی‌دانم؟

"شاید سارایی،یا سازانی "؟ و یا هیچکی؟

٢

او درهر زمان و هر موقعیت بجا و بیجایی ؛ شعرها وآهنگهایش را با صدایی که در گلویش بغض گرفته بود با خود زمزمه می‌کرد، بااون ثروتهای هنگفت پدر خوانده‌اش واون فکرنابش .. بلاخره نمی‌دانست چیکار کنه...، دست آخرهم نتونست علاقه خود را در لایه های زیرین یه شاخه گل رُز به بهترین معشوقه اش بیا ن کند.

٣

از چیزهایی تکراری بدش می‌اومد؛ از لباسهای مندرس و متعفن دوستانش؛ از مکانهای تکراری، از دیدن آدمهای جنجالی و.. ، از غذاهای تکراری و خلاصه از تمام زندگی تکراری.... از خودش که تکرار هر روزه‌اش بود متنفر بود.

۴

با اون وضع آشفته‌ای که داشت و نمی‌دانم "سارایی، و یا سازانی"تحملش می‌کرد، گاهاً ارتباطشون عاشقانه، گاهاً از روی شانتاژ تخریبکارانه، گاهاً با رفتارهای مضحکانه‌ای که با هم داشتند، زمان متقابل را درک می‌کردند،

۵

آن دو تا(ساسان) و نمی‌دانم" سارایی، و یا سازانی"، گاهاً احساس می‌کردند عشقشان بالاتر از یک عشق معمولیه گاهاًهم احساس می‌کردند، عشقی که آنها را به هم وصل کرده یه عشق تهی و بچه‌گانش.

۶

نه ؛ساسی هرگز عاشق نبود، یعنی عشق را با تمام وجودش درک نکرد،

. او یگانه عاشق عشق یگانه‌ای بود که نسل امروزی زیباترین اسمهارو بهش میدن

.(. عشق دوزخی.)

تــــەنز

سەندیکانامە ٨

ڕەووف جەهانی

(قوروە ،کوردی ، کورسی)

لە:لقـــی قـــوروەی ســـەندیکای ســـواڵکەرە جیاوازەکانەوە

بۆ:ســـەندیکای گەورە،کومیتەی بەدواداچوونی گەندەڵی.

بەڕێزان: بەڕپرسی ســـەندیکای گەورە،بەڕپرسی کومیتەی بەدواداچوونی گەندەڵی .

بە داخەوە ئە وپرسیارانەی لە بەڕپرسی لقی دێولان کرابوون بە شێوەیەکی تر لە ئێمەیش پرسرا. بەڵام:

ئـــ. ئێمە لقەکەمان بە باشـــترین لقی پارێزگای کوردستان ئەزانین.

ب. تا ئێســـتە هیچ ئامـــار و داتایەکمان لە ئێوە نەشاردۆتەوە.

بەڕێـــزان! ئێمـــە پـــاش لێکۆڵینەوەیەکـــی زۆر توانیمـــان ئەم زانیارییانە ســـەبارەت بە شـــاری قـــوروە کۆبکەینـــەوە بەڵام تکایە ئیتـــر ئێمە بە بەڕپرس مەزانن. گیروگرفتـــی جادە و ڕێگاوبان کەی خەتای ئێمەیـــە؟ ئەگەر کۆڵانەکانی ئەم شـــارە بێ چاڵ و چۆڵ بووایە ئێمەیش بە باشی کارەکانمان بۆ ئەکرا و تووشـــی هیچ گرفتێک نەئەبووین،بەڵام ئێوە کام شار شک ئەبەن کۆڵان و شەقامی بێ کەندوکۆسپی هەبێ؟

١- کتێبخانەی گشـــتیی ئەم شـــارە هەم کتێبی کەمە،هـــەم لە ناوەندی شـــارەوە دوورە و هەندێ کەس بە هۆی دوورییەوە ڕووی تێناکەن

٢- لێـــرە بـــە پێچەوانـــەی هەندێ شـــارەوە کە ئەنجومەنـــی فەرهەنگی-ئەدەبی یـــان هونەریی چالاکیـــان هەیە،یان ئەنجومەنیان نییە یان بوون و نەبوونیان وەکوو یەکە (تکایە خۆتان بەراوردێک لە نێوان ئەنجومەنەکانی قوروە و شـــارەکانی تردا بکەن و چاوێک بە ژمارەی کۆڕ و کۆنگرەکان و ئاستەکانیاندا بخشێنن).

٣- خوێندەوارانی ئەم شارە، نەبوونی بڵاوکراوە بە بۆشـــاییەکی گەورە ئەزانن و پێیانوایە ئەم شارە ئەتوانێ چەندین بڵاڤۆکی هەبێ.

٤- مەئموورەکانی شارەداری ناهێڵن دەسفرۆشەکان لە شـــوێنێکدا بحەوێنەوە و بەردەوام دەریانئەکەن. لەوانەیـــە بـــازاڕی تایبەت بتوانـــێ گرفتی ئەم دەسفرۆشانە چارەسەر بکات.

٥- قـــوروە و دەوروبەری خاکی بە پیت و هەوای لەباری هەیە و ئەکرێ بۆ بەرهەمهێنانی بەرهەمە کشتوکاڵییەکان بکرێ بە جەمسەرێکی نموونە لە وڵاتدا.هەموو ســـاڵی چەند هەزار تۆن گەنمی تێدا بەرهەم دێت و وێنجەی زۆر باشیشی هەیە.

٦- هەموو ســـاڵی چەند هەزار تۆن میوەی زۆر چاکی تێدا بەرهەم دێنن و باخ و ڕەزی ناوچەی قوروە زۆر سەرنجڕاکێشـــە و چـــاوەزاری ئێمەی گەرەک.

٧- ســـەرەڕای ئەوەی هەموو ساڵی چەند هەزار تۆن پیاز و پەتاتـــەی تێدا بەرهەم دێت و پتر لە ١٤٠٠٠هێکتار باخی تیایە بەخێوکردنی (ماسی) ش بووە بە ئێش و کار بۆ هەندێ کەس و پێیانوایە ماســـیی قوروە لە ماســـیی زرێبار و پاڵنگان و ...خۆشترە.

٨- تریـــاک و مادەهۆشـــبەرەکانی تـــر وەکوو شارەکانی ترە : نە کەمترە نە فرەتر.

٩- شـــوێنی شـــیاو و ســـتاندارد!! بـــۆ یاری و حەوانـــەوەی گەنجان لەم شـــارەدا بەدی ناکرێ، یاری منداڵان و گەنجـــان لێرە لە خەونێکی نیوە فەرامۆشکراو ئەچێ.

١٠- خانمێک بەزەیی بە خۆی و هاوشارییەکانیدا ئەهاتـــەوە و ئەیـــوت: "خەڵکی ئێرە بـــەرە- بەرە کوردییان لە بیر ئەچێتەوە". ئەیوت: "خەڵکی ئێرە بە زمانی کورسی قســـە ئەکەن". وتم: کورسی چەس؟ وتی: زمانێکە بەشێکی کەمی کوردییە بەشـــی زۆری فارســـییە، کوردی و فارســـییان (ســـەقەت) کردووە و کردوویانە بە (کورســـی). هەڵبـــەت ئـــەم دیاردەیە لە مهاباد و ســـنە و لە شارەکانی تریش دا هەیە. لەپارێزگای کوردستان تەلەفزیۆنێک هەیە بە زمانی کورســـی بەرنامە پێشـــکەش ئەکا. هەندێ کەس -کە ســـەوادیان لە شـــوێنێکی نادیارەوە هێناوە- لە کرماشـــان دا لەباتی (کورسی) ئەڵێن (فارسی کرماشانی) یان (فارسی کرمانشاهی).

١١- خەڵکی ئێرە بیریان لە بەرهەمهێنانی ماست و شـــیرەمەنییەکانی تریش کردۆتەوە، بەڵام ئەڵێن خێرویێری ئاسن و زێڕیان بە چاوی خۆیان نەدیوە. تەنانـــەت هەندی جار ئەڵێـــن لەوانەیە توانەوەی ئاســـن و دەرهێنـــان و بەرهەمهێنـــان زێڕ خەونی شاعیرێک بووبێ کە ئێستا ئیتر خەونیش نابینێ. لە زۆربەی شـــارەکاندا شوێنێک بۆ ڕاوێژکاری هەیە و ئـــەو کوڕ و کچانـــەی بیانەوێ ژیانی هاوبـــەش پێک بێنن ڕووی تێئەکـــەن. بەڵام بە خۆشـــحاڵییەوە لە قوروە شـــوێنێکی وا نەبینراوە وەهەموویان دێنەوە لای خۆمان.

بژی سواڵ،بژی سواڵکەر

بەڕپرسی سەندیکای سواڵکەرە جیاوازەکان — لقی قوروە

هەواڵ

هەواڵ

بە هاوکاری جەماوەری؛

هۆنراوەکانی شێخ ڕەزا لە چاپ دەدرێنەوە

چرۆ: دەستەی ســـەرۆکایەتیی ئەکادیمیای کورد لە پێناو چاپکردنەوەی ســـەرجەم هۆنراوەکانی شێخ ڕەزای تاڵەبانی، لە سەرجەم هەوادارانی ئەم شاعێرە داوا دەکات، لەو پرۆژەدا بەشـــداریی و هاوکاریی بکەن. بە پێی بانگەوازی ئەکادیمیای کورد: شێخ ڕەزای تاڵەبانـــی یەکێکە لا شـــاعێرە بێناز و کەم ئاوڕلێدراوەکانـــی کورد و بەم پێیە ئەم ئاکادیمیایە بە پێویستی زانیوە سەرجەم هۆنراوە و بۆنەکانی، بە هاوکاری جەماوەری لەچاپ بداتەوە.

لێردا دەقـــی بانگەوازەکەی ئەکادیمیای کورد بە ناونیشانی پێویستەوە ئاڕاستە دەکرێت، تا لاینگران و هۆگرانی شێعری شێخ ڕەزای تاڵەبانی، هاوکاریی ئەم ناوەندە بکەن:

بۆ هەواداران و موریدانی شێخ ڕەزای تاڵەبانی

شـــێخ ڕەزای تاڵەبانی، کەڵە شـــاعێری گەورەی کورد، ناسراو لەسەر ئاستی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، لە هەموو شـــاعێرانی ســـەردەمی خـــۆی پتر بێ نـــاز و کەمتر ئاوڕی لێدراوەتـــەوە، لەم ڕوانگەیەوە ئەکادیمیـــای کورد لـــە کۆبوونەوەی دەســـتەی ســـەرۆکایەتی ژمارە «٣٨» لە ڕێکەوتی ١٦ی نۆڤیمبێری ٢٠١٢، بڕیاری بە چاپدانەوەی تەواوی شیعرەکانی شێخ ڕەزا بە بۆنە و مناسەبەتەکانییەوە داوە و بۆ ئەم مەبەســـتەش لێژنەیەک لە پسپۆڕ و شارەزایانی ئەم بوارە پێکدێت.

بۆ ئەوەی ئەم کارە بە تەواویی و بێ کەم و کورتی ئامادە بکرێت، وەک چرایەک ئاڵزێی و تاریکی ئەمڕۆی شـــاری کەرکووک بۆ کورد و تورکمان و عەرەب ... دابگیرســـێت، ئەکادیمیای کوردی داوا لە هەموو توێژەران و نووســـەران و هەواداران و موریدانی شـــێخ ڕەزا دەکات بەشداری و هاوکاری لەم پرۆژەیەدا بکەن.

فەرهەنگی «ئەڵمانی – کوردی»عوزێری بڵاوکرایەوە

چرۆ: فەرهەنگێکی نوێی (ئەڵمانی — کوردی) لە ژێر ناوی فەرهەنگی عوزێری، کە ١٤ هەزار وشە لەخۆ دەگرێت، لە شاری سلێمانی لەچاپدرا.

ئەم فەرهەنگە بە مەبەستی خزمەتی زمانی کوردی و بە تایبەت لە بواری زانســـتگایی و لەوان بەشی فێرکاری زمانی بیانی لقی زمانە ئەڵمانییەکان لە لایەن عەبدوولکەریم عوزێری بەرهەم هاتووە.

شـــیاوی ئاماژەیە؛ فەرهەنگی ١٤ هەزار وشـــەی ئەڵمانی-کوردیـــی عوزێـــری، بـــە ڕەچاوکردنی مۆدێلەکانـــی ڕۆژی فەرهەنگنووســـی جیهـــان هەولێـــداوە وشـــەکان هەموو بە شـــێوازی؛ کار، ناو، هاوەڵناو، هاوەڵـــکار و... دیکەی ئامرازەکان پۆلێنبەنـــدی بکات و لە هەمـــان کاتدا هەولێداوە هەموو ناوەکانی ڕەگـــەزی زمانی ئەڵمانی وەک نێر، مێ و بێ لایەن، تێیدا دەست نیشان بکرێن.

لە سەر داوای عیزتوڵلا ئینترامی؛

یانەی هونەرمەندانی بەساڵاچوو لە ئێران دەکرێتەوە

چـــرۆ: ســـەرۆکی ڕێکخـــراوەی بیهزیســـتی لە پەســـەندکردنی گەڵاڵـــەی کردنـــەوەی یانـــەی هونەرمەندانی بەســـاڵاچوو لەســـەر داوای گەورە ئەکتەری ٨٨ ساڵەی سینەمای ئێران، هەواڵیدا.

بەپێـــی هەواڵـــی کوردپرێس، هومایون هاشـــمی لەمبارەوە ڕایگەیانـــد: ئەم یانە کە ناوی "ناوەندی بلیمەتـــان"ی لە ســـەر دادەنرێـــت، تێچووەکەی لە ئەســـتۆی ڕێکخراوەی بێهزیستی و دیکەی دام و دەزگا هاوپێوەندەکانەوە دەبێت و ڕێکخستی لێژنەی چاوەدێرییەکـــەی وەک پێشـــنیارێک خراوەتـــەوە ئەستۆی عیزتوڵلا ئینترامی.

ڕاشـــیگەیاند: کۆڕبەندەکانـــی گەڵاڵـــەدان بەم ناوەندە دەخرێتە دوای ڕۆژانی عاشـــوورا و دواتر بە ئامادەبوونی ئەم ئەکتەرە ناسراوە، چەندین دانیشتن و کۆبوونەوە ســـاز دەکرێت، بەڵکوو لەم ڕێگاوە بۆ کاروباری مۆڵەت وەرگرتـــن و هاوکاری دیکەی ئیدارەکان ئاسانکارییان بۆ بکرێت.

فێستیڤاڵێکی سینەمایی تایبەت بە ئەنفال سازدەکرێت

چـــرۆ: وەزارەتی ڕۆشـــنبیری و لاوان بە هاوکاری وەزارەتی شـــەهیدان و ئەنفالکراوەکانی حکوومەتی هەرێمی کوردســـتان، لە سازکردنی فێستیڤاڵێکی فیلم تایبەت بە ژینۆسایدی کورد هەواڵیاندا.

بە پێی هەواڵی پەیامنێر: وەزیری کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان لەمبارەوە ڕایگەیاند: لەگەڵ وەزیری ڕوشـــنبیری و لاوان بۆ تەرخانکردنی فێستیڤاڵێک لە ســـاڵی داهاتوو تایبەت بە ژینۆسایدی کورد و یادکردنەوەی ٢٥ ساڵەی ئەنفال ڕێککەوتووین.

ئـــارام ئەحمـــەد ڕاشـــیگەیاند: بەم بۆنـــە داوا لە سینەماکاران و فیلمســـازان دەکرێت کە خۆیان بۆ بەشداری کردن لەو فێستیڤاڵە ئامادە بکەن.

وەزیـــری کاروبـــاری شـــەهیدان و ئەنفالکـــراوان لـــە کۆتاییـــدا جەختی لـــەوەش کـــردەوە، کە؛ سیناماکارنی کرد بە ژێر نووسکردنی فیلمەکان بە زمانی ئینگلیزی و ئاراستەکردنی بەرهەمەکانیان بـــۆ دیکەی فێســـتیڤاڵە نێونەتەوەییەکانی جیهان، هەوڵبدەن بۆ ناساندنی ژینۆسایدی کورد بە جیهان.